

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๕ เรื่อง

๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ:

จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา

9 Pagodas (Pratads) in 9 Districts:

From Myth to Buddhist Tourism Network Connections in Phayao.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พลวัตเมืองพะเยา: ขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

กับการจัดการตนเองตามแนวพุทธศาสนา

Phayao dynamics: The Movement of Socio - cultural Change and

Self Management by Buddhism Approach

โดย

นภาพร หงษ์ทอง

ผศ. ดร.ชูชาติ สุทระ

พระครูศรีวรพินิจ, ผศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760068

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๕ เรื่อง

๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ:

จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา

9 Pagodas (Pratads) in 9 Districts:

From Myth to Buddhist Tourism Network Connections in Phayao.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พลวัตเมืองพะเยา: ขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

กับการจัดการตนเองตามแนวพุทธศาสนา

Phayao dynamics: The Movement of Socio - cultural Change and

Self Management by Buddhism Approach

โดย

นภาพร หงษ์ทอง

ผศ. ดร.ชูชาติ สุทธิธรรม

พระครูศรีวรพินิจ, ผศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760068

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub – Research Report 5

9 Pagodas (Pratads) in 9 Districts:

From Myth to Buddhist Tourism Network Connections in Phayao.

Under Research plan

Phayao dynamics: The Movement of Socio - cultural Change and
Self Management by Buddhism Approach

BY

Miss Napaporn Hongthong

Asst. Prof. Dr. Chuchat Sutta

Phrakrusriworapinij, Dr. Asst. Prof.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phayao Campus

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760068

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ: จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา
ผู้วิจัย:	นางสาวนภาพร หงษ์ทอง, ผศ. ดร.ชูชาติ สุทธิธรรม และ พระครูศรีวรพินิจ, ผศ. ดร.
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ: จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ๒) เพื่อประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา และ ๓) เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ได้แก่ (๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา (๒) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ (๓) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ (๔) พระธาตุจอมก้อย อำเภอแม่ใจ (๕) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง (๖) พระธาตุซิงแกง อำเภอจุน (๗) พระธาตุภู่อ อำเภอเชียงม่วน (๘) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูกามยาว และ (๙) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง

ผลการศึกษาพบว่า

๑. วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง เป็นวัดที่มีองค์พระธาตุเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นเคารพสักการะด้วยความศรัทธาว่าเป็นสถานที่ประดิษฐานพระวรกายส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระเกศาธาตุ ตามตำนานพระธาตุแต่ละแห่งมักกล่าวถึงการเสด็จมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ณ สถานที่แห่งนั้น อันเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากตำนานพระเจ้าเลียบโลก

๒. ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา โดยภาพรวมพบว่า มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖ โดยจำแนกตามด้านต่างๆ คือ (๑) ศักยภาพด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว มีศักยภาพในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ (๒) ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๔ (๓) ด้านการเข้าถึง มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๙

๓. ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ได้แก่ (๑) การพัฒนาฐานความรู้/องค์ความรู้ และการสร้าง/พัฒนาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน (๒) การจัดทำเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกัน (๓) การส่งเสริมองค์ความรู้ทางด้านพุทธศิลปกรรม และ (๔) การสร้างความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน โดยใช้กลยุทธ์ คือ เปิดตำนาน -> ตามรอยพระธาตุ สานสร้างอัตลักษณ์ -> รู้จักตนเอง

, ก้าวไปบนเส้นทางบุญ-> คำจูนพระพุทธศาสนา, เกื้อหนุนพุทธศิลป์ -> เยือนถิ่นโบราณสถาน,
บริหารเครือข่าย -> ขยายความร่วมมือ

คำสำคัญ: ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ, ตำนาน, ศักยภาพทางการท่องเที่ยว, เครือข่าย

Research Title: 9 Pagodas in 9 Districts: From Myth to Buddhist Tourism Network Connections in Phayao.

Researchers: Miss Napaporn Hongthong, Asst. Prof. Dr. Chuchat Sutta
And Phrakrusriworapinij, Asst. Prof. Dr.

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phayao Campus

Fiscal Year: 2560/ 2017

Research Scholarship sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

“9 Pagodas in 9 Districts: From the Myth to Buddhist Tourism Network Connections in Phayao” is the mixed-method research, both qualitative and quantitative methodologies, were applied in this study by using questionnaire, in-depth interview as well as small-group seminar in order to get the accurate results according to three main research objectives; 1. To study historical information of nine pagodas in 9 districts of Phayao province, 2. To evaluate tourist potential of nine pagodas in 9 districts of Phayao province, and 3. To present network connection strategies of nine pagodas in 9 districts of Phayao province which were (1) Jom Thong pagoda of Meung Phayao district (2) Doi Khum pagoda of Chiang Khum district (3) Jom Krai pagoda of Dokhuntaidistrict (4) Jom Koh pagoda of Mae Jai district (5) Doi Yourk pagoda of Pong district (6) King Keang pagoda of Jun district (7) Phu Por padoda of Chiang Mhoun district (8) Lan Tia pagoda of Phu Kam Yao district and (9) Phu Sang pagoda of Phu Sang district.

The results revealed as follows.

1. All Phayao temples with their pagodas contained ancient holy Buddha's relics which were faithfully worshiped by local people. These temples were the place where one of the parts of Buddha and his disciples' relics were enshrined, especially, his holy trimmed hair. According to some pagoda legends, Buddhism propagation journey of the Lord Buddha and his disciples was mentioned in these places. This belief came from Pha Jao Leablok legend.

2. The overview of tourist potential of nine pagodas in nine districts was indicated that all of them had average Buddhist tourism potential level ($\bar{x} = 3.36$). Divided Buddhist tourism potential in many aspects, the results revealed as follows. The first aspect; tourist value, main factors, and attractions, reached high level ($\bar{x} = 3.77$). The second aspect was about supported budget and facilities. In the

overview, the tourist potential reached only average level ($\bar{x} = 3.24$). And the third aspect was about the access of Buddhism tourist attraction. The finding indicated that tourist potential overview also reached average level ($\bar{x} = 3.09$).

3. The network connection strategies of nine pagodas in nine districts were collaboratively determined by researchers' team and related networks as follows. **The first strategy** was about knowledge base/ body of knowledge development including Buddhism tourist identity building. **The second strategy** was about organizing routes and tourist Buddhist activities. **The third strategy** was about enhancing Buddhist art's knowledge body. **The fourth strategy** was creating management and administration network collaboration. And development by using the following strategies; "telling ancient history -> following in sacred pagodas track and building identity -> knowing yourself", "walking in merit route -> supporting Buddhism", "supporting Buddhist art -> visiting ancient city", " using network administration strategy -> expending collaboration".

Keyword: 9 Pagodas in 9 Districts, Myth, Tourism Potential, Network

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจากผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ที่ได้โอกาสให้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินงานวิจัย ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ เจ้าอาวาส รวมถึงผู้ดูแลวัดทั้ง ๙ วัด ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา (๒) วัดพระธาตุตอดยคำ อำเภอเชียงคำ (๓) วัดพระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ (๔) วัดพระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ (๕) วัดพระธาตุตอดยห้วยก อำเภอปง (๖) วัดพระธาตุขิงแกง อำเภอจุน (๗) วัดพระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน (๘) วัดพระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูกามยาว และ (๙) วัดพระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมอำเภอ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา สถาบันปวงผญาพะเยา และพะเยาทีวี ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่สละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อมูล ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนในการทำวิจัยครั้งนี้

นภาพร หงษ์ทอง และคณะ

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญรูปภาพ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์, ตำนาน/คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา.....	๘
๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว.....	๒๐
๒.๑.๓ แนวคิดเครือข่ายทางสังคม.....	๓๑
๒.๒ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป.....	๔๗
๒.๒.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดพะเยา.....	๔๗
๒.๒.๒ ความเป็นมาของจังหวัดพะเยา : เมืองพะเยาในแต่ละยุค.....	๔๘
๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๒
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๖๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๓
๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากรกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๖๔
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....	๖๖
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๗
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๗
๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....	๖๘
๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๖๘

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๗๐
๔.๑ ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา.....	๗๐
(๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.....	๗๐
(๒) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา.....	๗๓
(๓) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา.....	๗๖
(๔) พระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา.....	๗๗
(๕) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง จังหวัดพะเยา.....	๘๐
(๖) พระธาตุขิงแกง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา.....	๘๓
(๗) พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา.....	๘๖
(๘) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา.....	๘๘
(๙) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา.....	๙๒
๔.๒ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา.....	๙๖
๔.๓ ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา.....	๑๔๓
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๕๓
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๖๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๖๐
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๖๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๖๙
บรรณานุกรม.....	๑๗๐
ภาคผนวก.....	๑๗๕
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย.....	๑๗๖
ภาคผนวก ข ภาพถ่ายการลงพื้นที่ดำเนินการวิจัย.....	๑๘๐
ภาคผนวก ค การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์.....	๑๘๗
ภาคผนวก ง ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....	๑๘๙
ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๑๙๑

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๑ พระธาตุจอมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.....	๗๑
ภาพที่ ๒ พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา.....	๗๕
ภาพที่ ๓ พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา.....	๗๗
ภาพที่ ๔ พระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา.....	๗๙
ภาพที่ ๕ พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง จังหวัดพะเยา.....	๘๒
ภาพที่ ๖ พระธาตุซิงแกง (ก่อนบูรณะ) อำเภอจุน จังหวัดพะเยา.....	๘๔
ภาพที่ ๗ พระธาตุซิงแกง (ปัจจุบัน) อำเภอจุน จังหวัดพะเยา.....	๘๔
ภาพที่ ๘ พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา (๑).....	๘๗
ภาพที่ ๙ พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา (๒).....	๘๘
ภาพที่ ๑๐ พระธาตูลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว จังหวัดพะเยา.....	๙๑
ภาพที่ ๑๑ ลักษณะพระธาตุซ้อนพระธาตุ ของพระธาตูลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว จังหวัดพะเยา.....	๙๑
ภาพที่ ๑๒ พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา (๑).....	๙๓
ภาพที่ ๑๓ พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา (๒).....	๙๕
ภาพแสดงเส้นทางสายบุญ โปรแกรมที่ ๑	๑๕๑
ภาพแสดงเส้นทางสายบุญ โปรแกรมที่ ๒	๑๕๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากสามารถสร้างรายได้จำนวนมากให้แก่ประเทศ ด้วยการท่องเที่ยวสามารถกระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำเอาทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ อาทิ สินค้าและบริการนำเที่ยว นอกจากนี้ยังเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยจึงให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการกำหนดไว้ในนโยบายของรัฐบาลและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวมีความยั่งยืน โดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวถือเป็นองค์ประกอบแรกของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน เพราะทรัพยากรท่องเที่ยวเป็นสินค้าหลักของการท่องเที่ยวที่จะขายให้นักท่องเที่ยว โดยมีสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือน ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้เพิ่มความงดงามและมีคุณค่ามากขึ้นกว่าเดิม เพื่อการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มากขึ้นอย่างยั่งยืน และทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องหมายรวมเอาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเข้าไปด้วย เพื่อเพิ่มความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวยังเป็นการช่วยส่งเสริมและพัฒนาในด้านอื่นๆ อีกหลายด้าน อาทิ การส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในชุมชน ทำให้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน ทั้งหลายล้วนส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนให้ดีขึ้นอีกด้วย

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต และความงดงามในศิลปวัฒนธรรมไทย จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น เนื่องจากประเทศไทยเป็นชาติที่มีความเจริญด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่สืบทอดมายาวนานแต่บรรพกาล เป็นมรดกและเป็นสมบัติล้ำค่าที่แสดงถึงความเป็นไทยที่แตกต่างจากชาติอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดินแดนล้านนาหรือทางภาคเหนือของประเทศไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยธรรมชาติที่งดงาม มากล้นไปด้วยมรดกทางอารยธรรมที่เคยรุ่งโรจน์มาช้านาน และมีเอกลักษณ์เป็นของตน

จากผลการศึกษาการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน อ่างในบทความเรื่องยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียน ของพระสุธีรัตนบัณฑิต (อภาภโร) และพระใบฎีกาสุญญา อภิวัฒน์ (สดประเสริฐ) พบว่า ในกรณีนักท่องเที่ยวชาวไทยนั้น นักท่องเที่ยวตัดสินใจท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยเฉลี่ยจำนวน ๑ - ๒ วัน มากที่สุดถึงร้อยละ ๕๐

รองลงมาจำนวน ๓ - ๖ วัน ร้อยละ ๔๐.๕๐ และจำนวน ๕ - ๗ วัน ร้อยละ ๕ ตามลำดับ โดยให้เหตุผลว่า ต้องการไปเที่ยวเพื่อไหว้พระ ขอพร และร่วมทำบุญตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๘ เพื่อพักผ่อนกับครอบครัวร้อยละ ๕๔.๗๐ เป็นแหล่งท่องเที่ยวดึงดูดใจร้อยละ ๓๔.๒๐ และเป็นส่วนหนึ่งของแผนการท่องเที่ยวหลัก ร้อยละ ๒๑.๕๐ ตามลำดับ^๑

นอกจากนั้น การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนายังเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเฉพาะด้านที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวจำนวนมากให้ความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาพระพุทธศาสนา การชื่นชมสถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์ และบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การนมัสการเกจิอาจารย์ รวมถึงการปฏิบัติกิจกรรมของแต่ละศาสนา^๒ ดังนั้น วัดจึงถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวในปัจจุบันให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดที่มีพระธาตุหรือโบราณสถานโบราณวัตถุเก่าแก่ รวมถึงการมีตำนานเรื่องเล่าขานสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต ทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปะที่สำคัญของแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย

จังหวัดพะเยาเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจมากมายหลายแห่ง ด้วยอดีตเคยเป็นแหล่งอารยธรรมหรืออาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองและมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าจังหวัดพะเยามีวัดวาอารามเก่าแก่มากมาย “วัดในเมืองพะเยาเฉพาะเมืองเก่าสองแก่ง คือ เมืองน้ำเต้า และเมืองคูแฝดด้านทิศตะวันตก (บ้านในเวียงปัจจุบัน) เชื่อว่ามีไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ วัด เพราะจากการบอกเล่าของพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระธรรมวิมลโมลี เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ ว่า เฉพาะวัดในเมืองน้ำเต้านั้นน่าจะเกือบ ๕๐ วัด”^๓ ยิ่งไปกว่านั้น มีการค้นพบร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญๆ อาทิ การสร้างพระพุทธรูปแกะสลักจากหินทรายขนาดใหญ่ทั้งองค์ และมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่เรียกกันว่า ศิลปะสกุลช่างพะเยา รวมไปถึงการค้นพบจารึกเก่าแก่ของเมืองพะเยา จำนวน ๑๑๒ หลัก ซึ่งถือได้ว่าพบมากที่สุดในล้านนา^๔ สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของผู้คนเมืองพะเยา และการมีกษัตริย์ รวมถึงชนชั้นปกครองผู้ทรงเป็นศาสนูปถัมภกในทุกยุคทุกสมัย ยิ่งไปกว่านั้น ในปัจจุบันเมืองพะเยายังได้รับการยอมรับจากสื่อต่างๆ ว่า เป็นเมือง

^๑ พระสุธีรัตนบัณฑิต (อาภากรโร) และพระใบฎีกาสัญญา อภิวัฒน์ (สดประเสริฐ), ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียน, วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๐): ๑๕๐ - ๑๕๑.

^๒ ThanakritSangchoey, Tourism and hospitality Industry, Phetchaburi: Silpakorn University Phetchaburi IT Campus, 2007. อ่างใน วงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์ และพยอม ธรรมบุตร, แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม, วารสารวิจัยสหวิทยาการไทย, Volume 11, Number 4 : 49 -56.

^๓ จังหวัดพะเยา.[ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/phayao1.htm> (๑๕ เมษายน ๒๕๖๑). พระธรรมวิมลโมลี เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ ปัจจุบันเลื่อนสมณศักดิ์ เป็น พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

^๔ สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ, เมืองพะเยา, (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑.

สงบเรียบง่าย ผู้คนมีน้ำใจ และยังคงความเป็นชนบทสูง “เมืองพะเยามักจะติดอันดับต้นๆ ด้วยเสมอ เมื่อมีการจัดลำดับจังหวัดที่ผู้คนมีความสุขที่สุดในประเทศไทย ไม่ว่าจะสำนักไหนก็ตาม”^๕

ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรโบราณเมืองพะเยานั้น ยังได้ถูกเล่าขานเป็นตำนานจากผู้เฒ่าผู้แก่สืบทอดกันมาช้านาน กระทั่งมีตำนานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ตั้งแต่การสร้างเมืองภูมามยาว หรือเมืองพะเยา โดยปรากฏชื่ออยู่ในตำนานรุ่นแรก เช่น ตำนานเมืองเงินยางเชียงแสน (ตำนานเมืองพะเยา) ตำนานสิงหนวัต ตำนานเจ็อง เป็นต้น และตำนานพระธาตุต่างๆ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ตามวัดต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นตำนานพระธาตุที่ประดิษฐานตามวัดตามเนินเขา เช่น ตำนานพระธาตุจอมทอง ตำนานพระธาตุดอยน้อย ตำนานพระธาตุป่าแดงบุญนาคร ตำนานพระธาตุจอมก้อ ตำนานพระธาตุจำม่วง ตำนานพระธาตุจอมไคร้ ตำนานพระธาตุจอมศีล ตำนานพระธาตุแจ้ไว้ ตำนานพระธาตุดอยคำ ตำนานพระธาตุภูซาง ...และตำนานพระธาตุดอยหยวก^๖ เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า เนื้อหาของตำนานเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างน่าสนใจ เนื่องจากมีการเริ่มต้นด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มายังมีชุมชนประเทศ และจังหวัดประเทศ โดยพระพุทธเจ้าและพระสาวกได้เสด็จไปยังสถานที่ต่างๆ ได้พบเทวดา พญานาค และผู้คนได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งจะช่วยกันสืบทอดคำสอนให้ยืนยาวถึง ๕,๐๐๐ พระวสา ครั้นแล้วก่อนจะเสด็จกลับ พระพุทธองค์ทรงมอบพระเกศาธาตุให้กับผู้เลื่อมใสเพื่อสร้างเป็นพระธาตุไว้สักการะต่อไปในภายหน้า^๗

ในสังคมโลกสมัยใหม่ที่ผู้คนมีความเคร่งเครียดในการดำเนินชีวิตประจำวัน การท่องเที่ยวไปนมัสการไหว้พระ หรือสักการะพระธาตุ ๙ วัด ในวันหยุดสุดสัปดาห์หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ จึงได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อเดินทางจาริกแสวงบุญ หาที่พึ่งทางใจ หรือศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ เป็นต้น ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่า เนื่องจากในแต่ละอำเภอของจังหวัดพะเยา มีพระธาตุเก่าแก่ที่ผู้คนในท้องถิ่นและใกล้เคียงศรัทธาเลื่อมใสกันมาแต่ช้านาน มีร่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากมาย ควรค่าแก่การทัศนศึกษาเยี่ยมชมและสักการบูชา ดังได้กล่าวไปแล้ว การเดินทางเพื่อไปสักการบูชาพระธาตุ ด้วยความนับถือศรัทธาพร้อมไปกับการได้รับความรู้เชิงประวัติศาสตร์ของพระธาตุแต่ละแห่ง ที่อาจจะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันหรือไม่เชื่อมโยงกันก็ตาม ประกอบกับการได้สัมผัสกับพุทธศิลป์ท้องถิ่นของแต่ละแห่ง จึงนับเป็นเรื่องที่น่าสนใจไม่น้อย

อย่างไรก็ตามแม้จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในเมืองพะเยาเพิ่มขึ้นบ้าง แต่หลายแห่งยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก เนื่องจากยังขาดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดการเชื่อมโยงเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญหลายๆ แห่งเข้าด้วยกัน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้พิจารณาคัดเลือกองค์พระธาตุที่เป็นตัวแทนของแต่ละอำเภอ ที่มีความเก่าแก่ และ/หรือมีตำนานหรือข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สามารถสืบค้นได้มาศึกษา แล้วประเมินศักยภาพทางการ

^๕ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, **เที่ยวพะเยา เมืองภูมามยาว อารยธรรมโบราณแห่งเมืองทะเลสาบกลางหุบเขา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พะเยา: สุทธิโรจน์ พรินต์ติ้ง, ๒๕๕๘), หน้า ๒.

^๖ **จังหวัดพะเยา**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/phayao1.htm> (๑๕ เมษายน ๒๕๖๑).

^๗ เรื่องเดียวกัน.

ท่องเที่ยว จากนั้นจึงหายุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ดังกล่าวเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างแรงดึงดูดใจให้เป็นที่รู้จักและนิยมในหมู่นักท่องเที่ยว ตลอดจนสามารถเพิ่มขีดการรองรับนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นในอนาคตได้อีกด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา
- ๑.๒.๒ เพื่อประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา
- ๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๓.๑ พระธาตุทั้ง ๙ องค์ ใน ๙ อำเภอ ของจังหวัดพะเยา มีตำนานหรือประวัติศาสตร์อย่างไรบ้าง
- ๑.๓.๒ วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด และควรใช้ยุทธศาสตร์ใดในการเชื่อมโยงเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวให้เป็นที่รู้จักและนิยมในหมู่นักท่องเที่ยว ตลอดจนสามารถเพิ่มขีดการรองรับนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นในอนาคต

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

- ๑.๔.๑ ขอบเขตเนื้อหา การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตเนื้อหา ดังนี้
 - (๑) แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - แนวคิดเกี่ยวกับพระธาตุ, ตำนาน/คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
 - แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยว ได้แก่ ความหมายของการท่องเที่ยว ปัจจัยของการท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นต้น และแนวคิดการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความหมายและความสำคัญของการประเมินศักยภาพแนวคิดการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ตัวชี้วัดศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
 - แนวคิดเครือข่ายทางสังคม ได้แก่ ความหมาย ประเภท ลักษณะของเครือข่าย การก่อตัวของเครือข่าย หลักการจัดการเครือข่ายทางสังคมปัจจัยความสำเร็จของเครือข่ายทางสังคม การขยายเครือข่าย เป็นต้น
 - (๒) ข้อมูลพื้นฐานโดยทั่วไปของจังหวัดพะเยา ได้แก่ ข้อมูลความเป็นมาของจังหวัดพะเยา ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา อาทิ ที่ตั้ง, ประวัติความเป็นมา, ตำนาน, โบราณสถานโบราณวัตถุที่สำคัญ และกิจกรรมหรือประเพณีที่สำคัญ เป็นต้น
 - (๓) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตพื้นที่

ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ด้วยวิธีการเฉพาะเจาะจงจากพระธาตุใน ๙ อำเภอของจังหวัดพะเยา โดยใช้เกณฑ์การเลือกพระธาตุที่สำคัญที่เป็นตัวแทนของแต่ละอำเภอ จากการพิจารณาทางด้านความเก่าแก่ และมีตำนานหรือข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สามารถสืบค้นได้ ได้แก่

- (๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา
- (๒) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ
- (๓) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้
- (๔) พระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ
- (๕) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง
- (๖) พระธาตุขิงแกง อำเภอจุน
- (๗) พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน
- (๘) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว
- (๙) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง

๑.๔.๓ ขอบเขตประชากร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยนักท่องเที่ยว และคนในชุมชน แห่งละ ๕๐ คน รวมทั้ง ๙ แห่ง เป็นจำนวนทั้งสิ้น ๔๕๐ คน

๑.๔.๔ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ พระสงฆ์เจ้าอาวาสหรือผู้ดูแลวัด คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานเชียงรายสำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา รวมถึงสื่อมวลชน ได้แก่ พะเยาทีวี

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ หมายถึง พระธาตุ ๙ องค์ ใน ๙ อำเภอ ของจังหวัดพะเยา ได้แก่ (๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา (๒) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ (๓) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ (๔) พระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ (๕) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง (๖) พระธาตุขิงแกง อำเภอจุน (๗) พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน (๘) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว และ (๙) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง

ตำนาน หมายถึง เรื่องราวความเป็นมาของพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ที่ถ่ายทอดสืบกันมา ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

ศักยภาพทางการท่องเที่ยว หมายถึง ความเหมาะสมของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว อาทิ คุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ความสวยงาม ตลอดจนขีดความสามารถในการบริการและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว อาทิ ความสะดวกในการเข้าถึง ความปลอดภัย เป็นต้น

เครือข่าย หมายถึง ความร่วมมือกันของบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ อาทิ เจ้าอาวาสหรือผู้ดูแลวัดทั้ง ๙ วัด ตัวแทนคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

(ททท.) สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมอำเภอต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา รวมถึงสื่อมวลชน ได้แก่ พะเยาทีวี

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

- ๑.๗.๑ ได้ทราบข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา
- ๑.๗.๒ ได้ทราบศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา
- ๑.๗.๓ ได้ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา
- ๑.๗.๔ ได้ตีพิมพ์ลงในวารสาร และทำเอกสารแผ่นพับประชาสัมพันธ์

บทที่ ๒ วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญในจังหวัดพะเยา โดยการคัดเลือกพระธาตุที่เป็นตัวแทนของแต่ละอำเภอ ๙ อำเภอในจังหวัดพะเยา พิจารณาจากอายุหรือความเก่าแก่ของพระธาตุ รวมทั้งการมีตำนานหรือข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่พอจะสามารถสืบค้นได้ ดังนี้ (๑) พระธาตุดอยตุง อำเภอเมืองพะเยา (๒) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ (๓) พระธาตุดอยแม่จอก อำเภอดอกคำใต้ (๔) พระธาตุดอยแก้ว อำเภอแม่ใจ (๕) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง (๖) พระธาตุขิงแกง อำเภอจุน (๗) พระธาตุน้อย อำเภอเชียงม่วน (๘) พระธาตุดานเตี้ย อำเภอภูกามยาว และ (๙) พระธาตุน้อย อำเภอภูกามยาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความสำคัญ หรือความน่าสนใจที่สามารถนำมาเป็นข้อมูลในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว และหาพุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ดังกล่าวเข้าด้วยกัน

ในบทนี้ เป็นการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- (๑) แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา
 - แนวคิดเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์, ตำนาน/คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
 - แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
 - แนวคิดเครือข่ายทางสังคม
- (๒) ข้อมูลพื้นฐานโดยทั่วไปของจังหวัดพะเยา
 - ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดพะเยา
 - ความเป็นมาของจังหวัดพะเยา: เมืองพะเยาในแต่ละยุค
- (๓) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์, ตำนาน/คัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าทรงยังมีพระชนม์ชีพ พุทธศาสนิกชนได้ยึดไตรสรณคมณ์ ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ หรือพระรัตนตรัย เป็นหลักสูงสุดในพระพุทธศาสนา ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ทรงมีพุทธปฏิมาแก่ที่ประชุมสงฆ์สาวก โปรดให้บรรดาธรรมทายาท ตลอดจนพุทธบริษัททั้งหลาย ยึดถือพระธรรมวินัยที่อยู่ในพระไตรปิฎก แทนพระองค์ ถือได้ว่าเป็น “ธรรมเจดีย์” มาแต่ครั้งพุทธกาล ดังปรากฏใน มหาปรินิพพานสูตร กล่าวว่า “...กาลเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว อันว่าพระปริยัติธรรมทั้งหลาย ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นนี้ จักเป็นครูสั่งสอนท่านทั้งปวงแทนองค์ตถาคต...” นอกจากนั้น ยังทรงกำหนดให้สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง เป็นที่กระทำการระลึกถึงพระพุทธคุณ ได้แก่ สถานที่ประสูติ ณ ลุมพินีวัน, สถานที่ตรัสรู้ ณ พุทธคยา, สถานที่ปฐมเทศนา ณ มฤคทายวัน สารนาถ และสถานที่ปรินิพพาน ณ กุสินารา สังเวชนียสถาน^๑ ทั้ง ๔ แห่งนี้ ถูกจัดเป็น “บริโศกเจดีย์” จะเห็นว่าในเบื้องต้นนั้นพระพุทธองค์ทรงมีพุทธบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งเคารพสักการะแทนพระองค์ไว้เพียงธรรมเจดีย์และบริโศกเจดีย์เท่านั้น ไม่ได้มีพระประสงค์ถึงการสร้างรูปเคารพอันจะเป็นอุเทสิกเจดีย์ หรือการให้ยึดถือเคารพในพระบรมอัฐิธาตุจากพุทธสรีระของพระพุทธองค์ ซึ่งได้กำหนดเป็นพระธาตุเจดีย์ในภายหลังที่ได้ถวายพระเพลิงต่อพระบรมศพแล้ว

การเริ่มต้นให้ความสำคัญต่อสัญลักษณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์โมริยะ ราว พ.ศ. ๒๗๐ – ๓๐๗ ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ได้มีการสร้างสรรค์ศิลปวัตถุในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการใช้สัญลักษณ์แทนความหมายของสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง คือ สถานที่ประสูติ ใช้เสาคันทน์สลักภาพประสูติ และภายหลังใช้สัญลักษณ์ดอกบัว ๗ ดอก, สถานที่ตรัสรู้ ใช้ภาพต้นโพธิ์, สถานที่ปฐมเทศนา ใช้วงล้อหรือธรรมจักร ภายหลังได้เพิ่มกวางหมอบ และสถานที่ปรินิพพาน ใช้ภาพสลูบแทนกองเถ้าถ่านที่เคยถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

อย่างไรก็ตาม การสร้างสลูบนั้น เป็นจารีตทางวัฒนธรรมที่มีการสร้างไว้สำหรับบรรจุอัฐิธาตุมาแต่ครั้งพุทธกาล ส่วนสัญลักษณ์สำคัญอีกอย่างที่ได้กำหนดให้เป็นสิ่งแทนพระพุทธองค์ ซึ่งปรากฏในงานพุทธศิลป์ ได้แก่ รอยพระพุทธบาท ที่สร้างโดยยึดถือรูปแบบที่อธิบายถึงมหาบุรุษในรูปปรากฏเป็นลายมงคล ๑๐๘ ประการ ได้รับการแพร่หลายในศิลปะอินเดีย และกระจายสู่ดินแดนต่างๆ โดยเฉพาะศรีลังกาและแถบสุวรรณภูมิ

^๑ ในภายหลังมีการเพิ่มสังเวชนียสถานอีก ๔ แห่ง อันเนื่องมาจากเป็นสถานที่ที่พระองค์แสดงมหาปาฏิหาริย์

ความหมายของพระธาตุตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

แนวคิดประเพณีนิยมของอินเดียเชื่อว่า การเข้าใจในเรื่องสิ่งก่อสร้างได้อย่างถูกต้องจะพบว่า เป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการทั้งทางวัตถุและจิตใจ ซึ่งสิ่งก่อสร้างมีหน้าที่ ๒ อย่าง ได้แก่ มีหน้าที่ด้านประโยชน์ใช้สอย ด้วยความมั่นคง แข็งแรง และทำให้เราชื่นชมยินดี เป็นการตอบสนองความต้องการทางกายและจิตที่สัมพันธ์กันอยู่ นั่นคือการตอบสนองความต้องการทางอารมณ์ และทางสุนทรียภาพ และอีกประการหนึ่งเพื่อการรับใช้มนุษย์ในทางปัญญานั้นคือ สิ่งก่อสร้างที่ออกแบบให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ดังกล่าว จะต้องแสดงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างโลกแห่งปรากฏการณ์กับความ เป็นจริง หมายความว่า ทำให้โลกที่เราสัมผัสได้กับโลกที่เราสัมผัสไม่ได้ เกิดความใกล้ชิดกันได้ ดังนั้น สิ่งปลูกสร้างอันเนื่องในคติความเชื่อที่ใช้การได้อย่างสมบูรณ์ จะช่วยให้เราบรรลุพุทธภาษา ซึ่งแนวคิดตามประเพณีอินเดีย ถือว่าเป็นเครื่องสร้างเสริมจุดหมายและความสมบูรณ์ของชีวิตมนุษย์ และถือว่าเป็นความสำคัญที่ไม่แบ่งแยกความแตกต่างในสิ่งใด

การสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจึงไม่ได้เป็นเพียงปูชนียสถานสำหรับพุทธศาสนิกชนเพื่อการบูชาสักการะหวังในบุญกุศลอย่างเดียว หรือพระธาตุเจดีย์นั้นไม่ได้มีความสำคัญเฉพาะเป็นที่แสวงบุญของพุทธบริษัทเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงพลังอำนาจที่ปกป้องผู้สักการบูชา ตลอดจนภูมิประเทศที่พระเจดีย์นั้นประดิษฐานอยู่ด้วย ลักษณะดังกล่าวเป็นความรู้สึกและความปรารถนาของมนุษย์ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นชาติใด หรือภาษาใด ความคิดอย่างนี้มีอยู่ในสังคมมนุษย์มาเป็นเวลานานแล้ว และมนุษย์พยายามแสวงหาสิ่งต่างๆ หรือกลวิธีต่างๆ ที่จะให้เกิดพลังอำนาจที่ว่่านั้น เริ่มตั้งแต่ลัทธิไสยศาสตร์ ความเชื่อในเวทมนตร์คาถาและวัตถุธาตุบางอย่างที่คิดว่าจะทรงไว้ซึ่งพลังอำนาจที่ตนต้องการ จนในที่สุดมนุษย์ก็กลายเป็นผู้ถือเครื่องรางของขลัง และเชื่อในอำนาจลึกลับอย่างเต็มที่

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ได้มีการกำหนดเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ๔ ประเภท ปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรและมิลินทปัญหา^๒ ได้แก่

- ๑) ธาตุเจดีย์ หมายถึง พระบรมอัฐิธาตุจากสรีระของพระพุทธเจ้า
- ๒) บริโภคเจดีย์ หมายถึง สิ่งเวชนียสถานในสมัยพุทธกาล ๔ แห่ง และสมัยหลังพุทธกาลอีก ๔ แห่ง ต่อมาได้รวมพระสถูปบรรจุพระอังคารที่เมืองบิณฑลวัน และสถูปบรรจุพระขนานทองดวงพระธาตุที่เมืองกุสินาราด้วย
- ๓) ธรรมเจดีย์ หมายถึง พระธรรมคำสั่งสอนในไตรสรณคมน์
- ๔) อุเทสิกเจดีย์ หมายถึง ของที่สร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้า

^๒ เขียวชาย อักษรดิษฐ์, ชูธาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธาตุปิเกิดในล้านนา, (เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕ - ๒๘.

การสร้างพระสถูปที่ประดิษฐานพระธาตุเจดีย์ ๘ แห่งแรกสืบเนื่องจากการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่บรรดากษัตริย์ของแคว้นต่างๆ ได้แก่

- (๑) พระเจ้าอชาตศัตรู ได้ไปยังเมืองราชคฤห์มหานครราชธานี แคว้นมคธ
- (๒) กษัตริย์สักยราช พระญาติวงศ์ของพระพุทธเจ้า ได้ไปยังเมืองกบิลพัสดุ์
- (๓) กษัตริย์ลิจฉวี ได้ไปยังเมืองเวสาลี
- (๔) กษัตริย์ตุลียะ หรือบุลี ได้ไปยังเมืองอัลกัปปะ
- (๕) มหาพราหมณ์ผู้ครองเมือง ได้ไปยังเมืองเวฐฐทีปกะ
- (๖) กษัตริย์โกถียะ ได้ไปยังรามคาม
- (๗) มัลลกษัตริย์เมืองปาวา ได้ไปยังเมืองปาวา
- (๘) มัลลกษัตริย์เมืองกุสินารา ได้ไว้ ณ เมืองกุสินารา

ในครั้งนั้น โทณพราหมณ์ผู้จัดแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่บรรดากษัตริย์ต่างๆ ได้แยกยกพระบรมธาตุส่วนของพระทนต์เอาไว้ในมุนมวยผม แต่ถูกพระอินทร์อัษฎาเชษฐพระทันตธาตุส่วนนั้นขึ้นไปประดิษฐานร่วมกับพระเศวตครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จออกมหาภิเนษกรรมณ์ สร้างเป็นพระมหาสถูปชื่อ พระธาตุเกศแก้วจุฬามณี ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์^๓

บทบาทและความหมายของพระธาตุในวรรณกรรมแบบลังกาคติ

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปยังภูมิภาคต่างๆ นอกประเทศอินเดีย โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น นอกจากจะเป็นการเผยแพร่ความเชื่อ พระธรรมคำสั่งสอน รวมถึงคติการสร้างสิ่งเคารพหรือพุทธเจดีย์แล้ว ปรากฏว่ามีคติความเชื่อที่กล่าวอ้างถึงภูมิภาคต่างๆ เข้าไปเกี่ยวข้องกับสมัยพุทธกาล โดยเชื่อว่าพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปสั่งสอนพระศาสนาถึงดินแดนในภูมิภาคต่างๆ เหล่านั้น หรืออ้างว่าวัตถุอันเป็นบริโภคเจดีย์นั้นได้มีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล อาทิเช่น มีพระเศวตของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐาน หรือว่าพระพุทธองค์ทรงมาเหยียบหรือประทับรอยพระพุทธบาทไว้ตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นการอ้างอิงขึ้นภายหลัง และถูกถ่ายทอดเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในตำนานโบราณต่างๆ ซึ่งมีการเขียนขึ้นในแต่ละท้องถิ่นภายใต้สังคมวัฒนธรรมพุทธศาสนา นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมาในเหตุการณ์เสด็จมาเผยแพร่ศาสนาในท้องถิ่น และได้มอบสิ่งสำคัญไว้ ณ ที่แห่งนั้นเพื่อเป็นบริโภคเจดีย์ พร้อมกับแสดงพุทธทำนายภายหลังที่พระองค์เสด็จดับขันธ จึงได้มีคติความเชื่อเรื่องการก่อสร้างพุทธานุสรณ์ และสถูปในลักษณะของพระธาตุเจดีย์ และอุเทสิกะเจดีย์ตามแห่งต่างๆ ในพุทธภูมิ

^๓ เขียรชชาย อักษรดิษฐ์, ชูธาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์, หน้า ๒๘.

อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาท นอกจากจะยึดมั่นในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วยังให้ความสำคัญสูงสุดต่อพระธาตุเจดีย์ ภายหลังที่ได้เผยแพร่จากอินเดีย พร้อมกันกับการที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงแจกพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อไปสร้างพระสถูป ณ ที่ต่างๆ รวมถึงการมอบกิ่งตอนของต้นพระศรีมหาโพธิ์แก่ลังกาทวีป ถือได้ว่าเป็นจุดกำเนิดการมอบและการสร้างทั้งพระธาตุเจดีย์กับบริโศกเจดีย์ จนกลายเป็นประเพณีนิยมในบรรดาภิกษุสงฆ์และผู้นำของแคว้นต่างๆ ในยุคหลังที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ในพระราชพิธีราชาภิเษกของกษัตริย์ลังกานั้น กษัตริย์จะเป็นผู้รับสืบทอดและดูแลรักษาพระทันตธาตุ และพระปาตธาตุ ควบคู่ไปกับพระบรมสารีริกธาตุ และพระศรีมหาโพธิ์ คดีดังกล่าวได้รับการสืบทอดไปสู่วัฒนธรรมของมอญ พม่า และดินแดนที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ในเวลาต่อมา

การจำแนกพระธาตุเจดีย์ตามแบบลังกาคติหรือคติแบบลังกา^๔ สามารถแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) รัตนเจดีย์ หมายถึง พระสถูปเจดีย์ที่มีพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่ภายใน โดยที่ไม่สามารถจะนำออกมา หรือเข้าไปสักการะภายในได้

๒) สุกันธเจดีย์ หมายถึง พระสถูปเจดีย์ที่มีพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่ภายในโดยที่สามารถจะนำออกมาประกอบพิธีกรรม หรือเข้าไปสักการบูชา ณ ภายในได้

ลักษณะดังกล่าว ก่อให้เกิดพิธีกรรมทางศาสนา อาทิ การสงฆ์น้ำ การแห่อัญเชิญ เช่นเดียวกับกับพระทันตธาตุหรือพระเขี้ยวแก้วแห่งลังกาทวีป

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธศาสนา เช่น ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระเขี้ยวแก้ว และพระมหาสถูป ได้รับการกล่าวถึงและบันทึกไว้ในงานวรรณกรรมต่างๆ โดยเนื้อหาไม่ว่าจะเป็นทั้งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และการประกอบพิธีกรรมสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในสมัยแรก ได้แก่ มหาโพธิ์วงศ์ อรรถกถาฉบับภาษาสิงหล ธาตุวงศ์ และมหาเจติวงศ์ อรรถกถา วรรณกรรมสมัยต่อมา ได้แก่ คัมภีร์ทีปวงศ์และคัมภีร์มหาวงศ์ ซึ่งถือว่าเป็นพงศาวดารทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของลังกา รวมถึงประวัติพุทธศาสนาตามแบบลังกาคติที่ส่งอิทธิพลต่อดินแดนพุทธภูมิ

เป็นที่ทราบกันดีว่า ในช่วงที่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์มีความเจริญรุ่งเรือง เกิดการแต่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นมากมาย รวมทั้งการเขียนตำนานพระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูป ซึ่งได้ถือเป็นประเพณีปฏิบัติของเหล่าโบราณจารย์ทางฝ่ายลังกาวงศ์สืบต่อมา โดยเฉพาะในล้านนา ได้มีพระเถระนักปราชญ์ผู้แต่งและเรียบเรียงตำนานประวัติความเป็นมาของพระธาตุเจดีย์ไว้อย่างชัดเจน โดยประวัติพระธาตุหรือตำนานพระธาตุนั้นหมายถึง ตำนานหรือประวัติความเป็นมาของ

^๔ อ่างแล้ว, เจริญชัย อักษรดิษฐ์, ชูธาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์, หน้า ๓๗.

บ้านเมืองแต่ละท้องถิ่นด้วยเช่น ตำนานพระธาตุดอยตุง ตำนานพระธาตุแช่แห้ง ตำนานพระธาตุลำปางหลวง ตำนานพระธาตุจอมทอง เป็นต้นตำนานเหล่านี้มีการกล่าวถึงการแผ่เข้ามาของพุทธศาสนาจากอินเดียและลังกา เข้ามาสู่สุวรรณภูมิเกิดมีบ้านเมืองต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งจะแสดงความสัมพันธ์กันระหว่างดินแดนต่างๆ ในแถบนี้ของช่วงยุคสมัยเดียวกัน และใกล้เคียงกันนับตั้งแต่เมืองพุกาม ทริภุญไชย นครศรีธรรมราช ละโว้ สุโขทัย ล้านนา และล้านช้าง

จากลักษณะโครงสร้างเนื้อหาของตำนานพระธาตุส่วนใหญ่ จะพบว่า เมื่อเกิดบ้านเมืองแล้วจะมีการสร้างพระธาตุเจดีย์ สร้างวัด และสร้างตำนานขึ้น เพื่อการอธิบายความเป็นมาของตำนานพระธาตุกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านเมืองเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก โดยเฉพาะพระบรมธาตุนั้นจะต้องเขียนตำนานให้เป็นที่รู้จักกันมาจากส่วนใดของพระวรกายของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้ผู้คนที่เดินทางมาสักการะรับทราบและเกิดความศรัทธา แม้จะเป็นเพียงความเชื่อแต่ยังเป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่า พระธาตุเจดีย์เป็นเครื่องหมายของการประดิษฐานและความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนายังดินแดนต่างๆ เหล่านี้

บทบาทและความหมายของพระธาตุในล้านนา

จากการศึกษาหลักฐานวรรณกรรมตำนานของล้านนา พบว่า อยู่ในลักษณะของนิทานปรัมปราที่เป็นเรื่องเล่าขานกันภายในท้องถิ่นโดยเฉพาะ และไม่นิยมบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีการบอกเล่าสืบต่อกันมาเป็นทอดๆ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ เช่น แม่น้ำ บ่อน้ำ ป่า ภูเขา และถ้ำ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น วัด พระพุทธรูป พระบาท และพระธาตุ

ตำนานเหล่านี้อาจถือได้ว่าเป็นการให้ความหมาย และความสำคัญของสถานที่พิเศษของท้องถิ่น (การกำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์) ซึ่งเชื่อว่าน่าจะมีมาก่อนพุทธศาสนาจะเข้ามาเผยแพร่ในพื้นที่แถบนี้ ดังจะพบว่า สถานที่ๆ ถูกให้ความหมายเหล่านี้มักจะมีองค์ประกอบที่จะรองรับคติความเชื่อในเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ลับ ซึ่งแสดงออกด้วยการปรากฏเป็นแหล่งแร่ธาตุ หรือทรัพยากรพิเศษบางชนิด เช่น แก้วโป่งขาม เหล็กไหล ว่านสมุนไพรร หรือแม้แต่แหล่งน้ำธรรมชาติที่เชื่อว่าเป็นน้ำทิพย์ เช่น ดอยชะม้อ เมืองลำพูน หรือแห่งอื่นๆ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า แนวความคิดของคติความเชื่อในท้องถิ่นได้มีลักษณะของการเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิม (Animism) กับแนวคิดทางพุทธศาสนา ดังจะพบได้ว่าการผสมผสานความเชื่อดังกล่าวอยู่ ณ สถานที่แห่งเดียวกัน เช่น ถ้ำ จะมีองค์ประกอบทั้งความเชื่อทางธรรมชาติ เช่น ป่า ภูเขา บ่อน้ำทิพย์ และองค์ประกอบทางศาสนา ได้แก่ สถูป พระพุทธรูป เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการกำหนดวิธีปฏิบัติของสังคมท้องถิ่นกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวด้วยการกำหนดงานประเพณีและพิธีกรรม เช่น งานขึ้นถ้ำ ซึ่งจะถูกกำหนดเป็นงานบุญประเพณีท้องถิ่นตามวาระในรอบ ๑ ปี ตามการนับทางจันทรคติ โดยมีกิจกรรมที่ประกอบด้วยการนมัสการพระพุทธรูป พระธาตุ การบูชาบ่อน้ำทิพย์ และฝี้อารักษ์ที่เชื่อว่าสถิตอยู่ ณ ถ้ำนั้นๆ โดยปกติ

งานขึ้นถ้าจะนิยมกำหนดขึ้นในช่วงหน้าแล้ง ประมาณเพ็ญเดือน ๗ เหนือ หรือเดือน ๕ ใต้ ถึงเดือน ๙ เหนือหรือเดือน ๗ ใต้ ซึ่งอยู่ในช่วงสงกรานต์ ถึงเข้าพรรษา โดยเลือกกำหนดในเพ็ญใดๆ ของช่วงเวลา ดังกล่าว

อาจกล่าวได้ว่า การกำหนดพื้นที่สำคัญทางพุทธศาสนานั้น นอกจากจะมีการเลือกสถาปนาศาสนสถานตามแบบแผนหรือคตินิยมทางพุทธศาสนาแล้ว ยังมีการเลือกสถานที่ๆ เคยมีความสำคัญต่อความเชื่อท้องถิ่นแต่ครั้งบรรพกาล ดังเช่น ถ้า แสดงให้เห็นการผสมผสานความคิดและเนื้อหาทางพุทธศาสนาเอาไว้ร่วมกันเพื่อสร้างความศรัทธา และแรงจูงใจจากผู้ที่มีนบถิอคติดั้งเดิมก่อนที่จะปรับเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา ดังได้พบว่า มีการสร้างสรูป พระพุทธรูป พระพิมพ์ หรือนับถือแหล่งน้ำธรรมชาติควบคู่ไปกับการเชื่อถือถ้าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

จากการศึกษาเรื่องพระธาตุล้านนาของ เขียรชาย อักษรดิษฐ์^๕ พบว่า พระธาตุ มักจะถูกสถาปนาด้วยลักษณะดังนี้

๑) **คติการสร้างพระธาตุบนที่สูง** น่าจะมีที่มาจากคติดั้งเดิมที่เป็นการนับถือธรรมชาติและสิ่งลี้ลับ จะพบว่ามีกำหนดพื้นที่แห่งต่างๆ เป็นสถานที่พิเศษสำหรับชุมชน เช่น ป่า ดอย หรือถ้าต่างๆ ในเขตภาคเหนือของไทย จากการให้ความสำคัญแก่ถ้าต่างๆ ในแถบล้านนามักจะมีงานประเพณีประจำปี คือ งานขึ้นถ้า และงานขึ้นธาตุ อยู่โดยทั่วไปในดินแดนแถบนี้ ดังนั้นพระธาตุบนที่สูง หรือเรียกว่า จอมธาตุ สืบเนื่องมาจากการนับถือชุมชนเขา เป็นพื้นที่ๆ เชื่อว่ามีสิ่งลี้ลับสถิตอยู่ ก่อนหน้าการรับพุทธศาสนาคงมีความเชื่อเขาเป็นที่สถิตของวิญญาณบรรพบุรุษ ดังกรณี ดอยตุง เดิมเรียกว่า ดอยปู่เจ้า คือมีผีปู่เจ้า (ลาวจก) สถิตอยู่ หลังจากพุทธศาสนาแผ่เข้ามาได้สถาปนาพระธาตุบนดอยตุง และในกรณีดอยสุเทพก็เช่นกัน จึงมีลักษณะของความเชื่อดั้งเดิมที่ผสมผสานไปกับแนวคิดทางพุทธศาสนา ดังนั้น พระธาตุจึงถูกสถาปนา ณ ยอดเขาสูง หรือบนเนินเขาเตี้ยๆ ตามความคิดดั้งเดิมที่ผสมผสานกับแนวคิดตามระบบจักรวาลคติในพุทธศาสนา โดยเฉพาะการรับความเชื่อและเรื่องอินทราคติ ที่ถือว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าผู้สถิตเหนือเขาพระสุเมรุที่เป็นใจกลางของโลกและจักรวาล

การที่มีพระธาตุประดิษฐานอยู่บนจอมเขา แสดงถึงสัญลักษณ์ของพระธาตุเกตแก้วจุฬามณีที่ประดิษฐาน ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เหนือยอดเขาพระสุเมรุ^๖ ดังนั้นจะพบว่า ในวัฒนธรรมล้านนาได้ให้ความสำคัญต่อพระธาตุ รอยพระบาท และถ้ามากเป็นพิเศษ เพราะฉะนั้นการสถาปนาพระธาตุยุคแรกเป็นความพยายามของพุทธศาสนาที่จะสร้างสิ่งอนุสรณ์ หรือเจดีย์ะ ในการเข้าสู่สังคมท้องถิ่นที่คติความเชื่อดั้งเดิมเป็นพื้นฐานอยู่

^๕ อ่างแล้ว, เขียรชาย อักษรดิษฐ์, **ธาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์**, หน้า ๑๑๕ - ๑๑๖ .

^๖ สุรพล ดำริห์กุล, **แผ่นดินล้านนา**, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๙ - ๑๘๑.

๒) การสถาปนาพระธาตุ มักจะพบรูปแบบและที่ตั้งตามสภาพแวดล้อม ๓ ลักษณะ ดังนี้

- เวียงพระธาตุ มีลักษณะของการสถาปนาพระธาตุองค์สำคัญ เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งที่เป็นพระธาตุบนที่สูง เช่น เวียงพระธาตุจอมทอง เชียงใหม่, เวียงพระธาตุจอมทอง พะเยา, เวียงภูเพียงแช่แห้ง น่าน, เวียงพระธาตุลำปางหลวง ลำปาง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่เป็นพระธาตุพื้นราบ เช่น เวียงสวนดอก, เวียงกุมกาม, เวียงน่าน เป็นต้น

- จอมพระธาตุ มีลักษณะการสถาปนาพระธาตุองค์สำคัญของชุมชนตามพื้นที่ๆ มีระดับสูง เช่น เนินเขา หรือยอดเขาที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของชุมชน เช่น พระธาตุดอยตุง เชียงราย, พระธาตุดอยสุเทพ เชียงใหม่, พระธาตุช่อแฮ และพระธาตุจอมแจ้ง แพร่ เป็นต้น สุรพล ดำริห์กุล มีความเห็นว่า คติการก่อสร้างบนยอดดอยนั้น เป็นวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่เกิดขึ้นเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ซึ่งพัฒนาสืบทอดจนกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมในดินแดนล้านนา และใกล้เคียงในเวลาต่อมา จะเห็นได้ว่า มีพระธาตุเจดีย์มากมายที่ตั้งอยู่บนยอดดอยในวัฒนธรรมล้านนา

- การสถาปนาพระธาตุภายใต้แนวความคิดแบบลังกาคติ ในเวลาต่อมาเป็นการให้ความหมายและการจัดระบบเนื้อหา รวมถึงองค์ความรู้ของพระธาตุทั้งที่มีอยู่เดิม และสถาปนาขึ้นภายหลัง ได้อยู่ในกรอบแบบแผนการเขียนวรรณกรรมทางศาสนา ซึ่งถือเอาคัมภีร์มหาวงศ์และอุปวงศ์เป็นหลัก

ก่อนหน้านั้นจะเป็นเพียงภูมิความรู้แบบนิยายปรัมปราไม่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือมุขปาฐะ ดังนั้นจึงไม่ปรากฏตำนานพระธาตุที่เป็นลายลักษณ์อักษรในช่วงอิทธิพลลังกาคติยุคแรกที่เข้าสู่ล้านนาช่วงสมัยของพญากือนา (พ.ศ. ๑๘๙๘ - ๑๙๒๘)

มณวิภา เจียจันทร์พงษ์^๗ ได้ศึกษารวบรวมบรรณานุกรมของจารึกและหนังสือตำนานในหัวข้อเรื่องเกี่ยวกับการสถาปนารอยพระพุทธรูปและพระธาตุเจดีย์ในประเทศไทย พบว่า เอกสารประเภทตำนานพระธาตุได้เกิดขึ้นภายหลังจากความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาเถรวาทในอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมา

เป็นที่ทราบกันดีว่า นับตั้งแต่ปลายลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแพร่ ณ ดินแดนล้านนา ในสมัยของพญากือนา พระพุทธศาสนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองจนบ่มเพาะให้เกิดพระเถระนักปราชญ์ด้านภาษาและศาสนาอย่างสูงสุด จนกระทั่งเข้าสู่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ มีการแต่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นอย่างมากมาย และตำนานพระธาตุถูกจัดอยู่ในจำนวนนั้นด้วย

มณวิภา เจียจันทร์พงษ์ ระบุว่า วรรณกรรมประเภทตำนานพระบาทและพระธาตุได้รับความนิยมน้อยแพร่หลายในสังคมวัฒนธรรมล้านนา โดยมีเค้าโครงเรื่องส่วนหนึ่งคล้ายกับตำนานพระเจ้าเลียบโลก ซึ่งมีธรรมเนียมนิยมในการแต่ง โดยการคัดลอกต้นฉบับของพระมหาโพธิสมภาร ที่

^๗ มณวิภา เจียจันทร์พงษ์, ๒๕๒๒. อ่างใน เขียวชาย อักษรดิษฐ์, ชูธาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์, หน้า ๑๑๖.

คัดลอกมาจากพระธรรมรโสะ เมืองหงสาวดี เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๖ และคัดลอกต่อๆ กันมา โดยไม่มีการตัดแปลง เนื้อหาในตำนานพระเจ้าเลียบโลกจะเป็นกล่าวถึงการเสด็จมาโปรดของพระพุทธเจ้าใน ๔ อาณาจักร คือ พม่า ทริภุญไชย สิบสองปันนา และล้านนา พร้อมกับการประทับรอยพระบาทและพุทธพยากรณ์ถึงการสถาปนาพระธาตุองค์สำคัญในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับตำนานมูลศาสนาและชินกาลมาลีปกรณ์ ที่สำคัญมีความเกี่ยวโยงไปถึงตำนานพระบาทและพระธาตุอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า แนวความคิดเรื่องพระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ เป็นอุดมการณ์หนึ่งของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ที่ผสมผสานความเชื่อของท้องถิ่นนั้นๆ กับแบบแผนอย่างลังกาคติ จนก่อให้เกิดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งนี้มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม แต่มีความคล้ายคลึงกันทางด้านบทบาทและความหมายของพระธาตุคือ มาลาภาพที่ถูกสร้างขึ้นเป็นเนื้อหาหรืออุดมการณ์ภายใต้คติความเชื่อ ความศรัทธา และองค์ความรู้ที่ถูกสืบทอดกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลักษณะของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิเช่น ตำนานพระธาตุ รวมถึงลักษณะของการปฏิบัติ อันได้แก่ ประเพณีพิธีกรรมอันเนื่องในคติการบูชาพระธาตุ นอกเหนือไปจากหลักฐานทางกายภาพที่ได้แสดงบทบาทและความหมายขององค์พระธาตุแห่งต่างๆ

อาจกล่าวได้ว่า การนับถือพุทธสัญลักษณ์ในคติความเชื่อและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา นอกจากธรรมเจดีย์ และสังเวชนียสถานที่กำหนดไว้ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระพุทธเจ้าแล้ว ภายหลังที่พระพุทธองค์ทรงเสด็จสู่มหาปรินิพพานแล้ว มีพระสถูปซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงภาวะการดับขันธตั้งบุคคลที่ล่วงลับไปแล้วนับตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ในเวลาต่อมา พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นผู้ริเริ่มการเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปพร้อมกับคติความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ ก่อให้เกิดเป็นแบบแผนซึ่งบรรดากษัตริย์ภายใต้อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา จากการสร้างเป็นองค์ความรู้ด้วยการแต่งวรรณกรรมสำคัญ ได้แก่ มหาวงศ์พงศาวดารลังกาทวิป และคัมภีร์ภูปวงษ์ ซึ่งเป็นแบบแผนการปฏิบัติต่อพระบรมสารีริกธาตุตามอย่างลังกาคติ

ตำนาน วรรณกรรม/คัมภีร์พระพุทธศาสนา

- คัมภีร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย กับเหตุการณ์พระพุทธเจ้าเสด็จยังศรีลังกา

วรรณกรรม/คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคเหนือ ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาจากศรีลังกา อาทิ คัมภีร์มหาวงศ์นั้น มีผลต่อการแต่งคัมภีร์ท้องถิ่นเป็นอย่างมาก โดยจะพบว่ามีเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังศรีลังกา ๓ ครั้งปรากฏอยู่อย่างแพร่หลาย เช่น ตำนานมูลศาสนา ซึ่งแต่งโดยพระพุทธพุกามและพระพุทธญาณ ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งแต่งโดยพระปัญญาเถระ ในราว พ.ศ. ๒๐๖๐ - ๒๐๗๑

ตำนานมูลศาสนา^๔ มีเนื้อหาที่ปรากฏคล้ายคลึงกับคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในลังกา กล่าวคือ พระพุทธองค์ใช้ญาณทอดพระเนตรไปยังศรีลังกา พบว่ายังเป็นที่อยู่ของพวกผีเสื้อ (ยักษ) ทรงทราบว่าต่อไปภายหน้าพระองค์จะเสด็จสู่ดินแดนนี้เพื่อขับไล่ยักษเหล่านี้ไปยังคิริยทวิป เพื่อให้ลังกาทวิปเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนา เพราะยักษเหล่านี้ประกอบด้วยมิถุนาธิฐิ จะเป็นภัยต่อพุทธศาสนาได้ จากนั้นจะเสด็จมายังลังกาครั้งที่ ๒ เพื่อโปรดนาคที่ทะเลาะกัน และครั้งที่ ๓ เสด็จมาโปรดพระยามณีอักษิกินาคราช ดินแดนนี้ได้กลายเป็นสถานที่บริสุทธ์ดังงาม สมกับการประดิษฐานพระพุทธศาสนา และทรงเล็งเห็นว่าพระมหินทรเถระจะเป็นผู้นำเอาพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่

เมื่อจบการทอดพระเนตรด้วยญาณไปยังศรีลังกาแล้ว เนื้อหาในตำนานมูลศาสนาได้กล่าวถึง การเสด็จไปยังศรีลังกาของพระพุทธเจ้า ครั้งที่ ๑ ไปยังบริเวณมหิยังคณเจดีย์ ทรงแสดงปาฏิหาริย์เพื่อปราบเหล่ายักษที่ชุมนุมกันอยู่ในที่นั้น และนำเหล่ายักษไปยังคิริยทวิป ทรงสวดพระปริตรคุ้มครองศรีลังกาไว้ จากนั้นทรงนั่งบำเพ็ญสมาบัติและเทศนาสั่งสอนแก่เทวดาและอมนุษย์ทั้งหลาย มหาสมณเทพซึ่งเป็นเทวดาองค์สำคัญได้ขอสิ่งสักการบูชาแทนพระพุทธองค์ จึงประทานพระเกศาไว้ให้ จากนั้น สมณเทพได้นำไปประดิษฐานในเจดีย์ที่สร้างเหนือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จมา ซึ่งก็คือที่ตั้งของมหิยังคณเจดีย์นั่นเอง

จากนั้นภายหลังตรัสรู้แล้ว ๕ ปี พระพุทธองค์เสด็จไปยังศรีลังกาเพื่อยุติการสู้รบเพื่อแย่งชิงบัลลังก์แก้วระหว่างนาคราช ๒ กลุ่ม เทศนาสั่งสอนเหล่านาคจนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา จึงถวายบัลลังก์แก้วแด่พระพุทธองค์ เมื่อตรัสรู้แล้ว ๘ ปี พระพุทธเจ้าพร้อมกับพระอรหันต์ ๕๐๐ พระองค์ได้เสด็จยังศรีลังกาเพื่อโปรดพระยามณีอักษิกินาคราชที่บริเวณกัลยาณี

ส่วน**คัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์** ได้กล่าวถึงการเสด็จมาศรีลังกาไว้เป็นส่วนหนึ่งของพุทธประวัติต่อเนื่องกับตอนอื่นๆ มีเนื้อหารวบรวมไว้ กล่าวคือ พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังลังกาทวิปครั้งที่ ๑ ที่บริเวณมหิยังคณเจดีย์ ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๒ หลังการตรัสรู้ ๕ ปี ได้เสด็จไปยังลังกา บริเวณนาคทวิป เพื่อปราบเหล่านาคทั้งหลายที่ทำสงครามกัน ครั้งที่ ๓ หลังการตรัสรู้ ๘ ปี ได้เสด็จไปยังบริเวณกัลยาณีเพื่อโปรดพระยามณีอักษิก^๕ ทั้งนี้ผู้รจนาคัมภีร์ได้กล่าวถึง พุทธประวัติที่เกิดขึ้นในศรีลังกา มากกว่าที่เกิดในเมืองอื่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้แต่งมีความเอาใจใส่ต่อสิ่งที่เป็นประวัติพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในศรีลังกามากกว่าที่อื่น แม้กระทั่งบ้านเมืองที่เป็นที่เกิดพุทธศาสนาก็ได้รับการกล่าวถึงน้อยกว่า

^๔ พระพุทธพุกาม และ พระพุทธญาณ, **ตำนานมูลศาสนา**, แปลโดย สุต ศรีสมวงศ์ และพรหม ขมาลา, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๑๙), หน้า ๒๓๒ - ๒๓๓. อ้างใน รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, "**บทบาทของลังกาทวิปในฐานะศูนย์กลางพุทธศาสนาต่อพุทธศิลป์ไทย**", รายงานการวิจัย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๖๐, หน้า ๙.

^๕ พระรัตนปัญญาเถระ, **ชินกาลมาลีปกรณ์**, แปลโดย แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๔๐, ๔๓ - ๔๕. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙ - ๑๐.

จะเห็นได้ว่า การเสด็จไปยังศรีลังกาของพระพุทธองค์เพื่อตระเตรียมดินแดนนี้ให้เป็นที่ประดิษฐานพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาที่แต่งขึ้นในดินแดนไทย โดยเฉพาะในล้านนา สะท้อนให้เห็นว่า คนในดินแดนไทย โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ซึ่งมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธศาสนา ได้ยอมรับว่าศรีลังกาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่พระพุทธองค์คุ้มครอง เป็นที่ตั้งมั่นของพุทธศาสนา จากทัศนะดังกล่าวนี้ย่อมส่งผลต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ไทยให้มีความสัมพันธ์กับศรีลังกาแน่นอน

- ตำนานพระเจ้าเลียบโลก

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแพร่กระจายอยู่บริเวณดินแดนล้านนา สิบสองปันนา รัฐฉาน และล้านช้าง ตลอดถึงบางพื้นที่แถบภาคอีสาน เนื้อหาสำคัญของวรรณกรรมกล่าวถึงการเสด็จมาเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้าและพุทธสาวก ซึ่งมีการพรรณนาถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่เชื่อมโยงเข้ากับตำนานของแต่ละภูมิภาคและท้องถิ่นอันประกอบด้วย เมือง ชุมชน ผู้คน ชาติพันธุ์ และระบบการค้า ที่รวมเรียกว่า สังคมและวัฒนธรรม

แก่นของเรื่อง มุ่งเน้นการสถาปนาศาสนสถานที่สำคัญในท้องถิ่นต่าง ๆ การประดิษฐานรอยพระบาทและพระเกศาธาตุ พร้อมพุทธพยากรณ์ รวมทั้งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ของเรื่องราวและขนบในการประพันธ์ตำนานพระบาทและพระธาตุที่แพร่หลายอยู่ในดินแดนแถบนี้^{๑๐}

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก รจนาโดยภิกษุชาวมอญชื่อ "พระธรรมรส" ได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์หงสาวดีให้ไปศึกษาพระพุทธศาสนามาจากลังกา ทำให้ทราบรายชื่อของพระพุทธเจดีย์และรอยพระบาทที่สำคัญ และทำให้พระธรรมรสจาริกไปตามสถานที่ต่างๆ ในอาณาจักรมอญและดินแดนต่อเนื่อง ในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๖๐-๒๐๖๖ และเริ่มเขียนงานชื่อ "พยาเทศจารี" เป็นภาษามอญ-ม่าน (พม่า) โดยกล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทานเทศาธุดาตามที่แตกต่างกัน พร้อมการพยากรณ์ในดินแดนที่สำคัญว่าจะมีการสร้างพระธาตุ หรือมีรอยพระพุทธรูป โดยต่อมาได้รับการแปลเป็นอักษรล้านนาชื่อ "ตำนานพระเจ้าเลียบโลก" ซึ่งจะส่งอิทธิพลต่อ "ตำนานพระอุรังคธาตุ" และ "ลำพระเจ้าเยี่ยมโลก" ของล้านช้างด้วย

ตำนานพระเจ้าเลียบโลกฉบับภาษาล้านนานั้น "พระมหาโพธิสมภาร" ภิกษุชาวหริภุญไชยได้คัดลอกไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๖๖ จากต้นฉบับขณะที่พระธรรมรสได้เดินทางจาริกแสวงบุญตามศาสนสถานต่างๆ กระทั่งเข้ามาถึงอาณาจักรหริภุญไชย หลังจากนั้นได้มีการคัดลอก ปรับปรุงเพิ่มเติม และเผยแพร่ในดินแดนต่างๆ กลายเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญในล้านนาและพื้นที่ใกล้เคียง รวมไปถึงเชียงรุ่งในสิบสองปันนาคด้วย โดยจะพบว่า วัดต่างๆ หลายแห่งทั่วภาคเหนือได้คัดลอกต่อกันอีกหลายสำนวน จนถึงขนาดนำไปใช้เป็นคัมภีร์สำหรับ "สวดเทศนา" มีทั้งหมดบ้าง ๑๑ กัณฑ์ บ้าง

^{๑๐} เขียรชาย อักษรดิษฐ์, ตำนานพระเจ้าเลียบโลก: การศึกษาพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนา ภูมินาม ตำนาน ผู้คน, (เชียงใหม่: ธารปัญญา, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

๑๒ กัณฑ์ หรือ ๑๑-๑๒ ผูก เนื้อหาโดยรวมกล่าวถึงพระพุทธเจ้าตั้งแต่แรกเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์จนถึงพระชาติสุดท้ายที่ทรงบรรลุประอรหันต์ แล้วเสด็จมาโปรดเวไนยสัตว์ตามสถานที่ต่างๆ สรุปลำดับโดยย่อได้ดังนี้^{๑๑}

ผูกที่ ๑ หลังจากเสด็จโดยญาณวิถีสี่ (เหาะ) ออกมาจากกรุงพาราณสี ชมพูทวีปแล้ว จุดแรกที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาเลียบบโลกแถวนี้ คือ

เขตเมืองลี เลาะเลียบบแม่น้ำปิง ถึงทริภุญไชยนคร ทรงทำนายว่าต่อไปพระพุทธศาสนาจะรุ่งเรืองที่นี่ แล้วเสด็จไปยัง อุจจตุตบรรพต (ดอยสุเทพ) ณ อภินวนคร (เมืองเชียงใหม่) ต่อไปยังปากแม่น้ำสา พระบาทผาชะแคง เมืองเชียงดาว

เดินทางต่อไปยังเมืองวิเทหะ อุตรปัญจนคร จากนั้นเสด็จเสวยภัตตาหารพร้อมด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ณ ดอยเวภารบรรพต (พระบาทรังรุ้ง) อันเป็นรอยต่อของ ๓ อาณาจักร คือ กรุงโกสัมพี ทริภุญไชย และเมืองแพรทลวง

ผูกที่ ๒ และ ๓ เสด็จมาประทานพระเกศาธาตุนดอยสิงคุตร ในเขตเมืองหงสาวดีจากนั้นเข้าสู่เขตเมืองเชียงของ เชียงตุง ดอยมทิยัคณะ (เมืองยองในสิบสองปันนา) ฯลฯ

ผูกที่ ๔ และ ๕ เสด็จไปยังเมืองฮ่อ เขตยูนนาน แล้วมาเมืองลื้อ เขตสิบสองปันนา และเมืองแช่ (ชาวไตหลงหรือไทหลวง) เป็นต้น ต่อไปยังเมืองลาเหนือ เมืองลาใต้ เมืองเชียงแข็ง ฯลฯ

ผูกที่ ๖ มีความน่าสนใจมาก นอกจากจะเสด็จประทับรอยพระบาทตามสถานที่ต่างๆ แล้ว ยังมีการสอนชาวเมืองให้รู้จักการทำยนต์ผัดน้ำ (ยนต์หมูน) เข้ามา

ผูกที่ ๗ ทรงปราบอาฬวกยักษ์ เมืองอาฬวี ให้ถือศีลห้า มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง และเสด็จไปเทศนายังสถานที่ต่างๆ เขตเขมรรัฐ เชียงตุง

ผูกที่ ๘ เสด็จมายังโยนกนาคนคร เชียงแสน เชียงราย ลำปาง พะเยา เป็นต้น

ผูกที่ ๙ เสด็จเลียบบแม่ปิงอีกครั้งคล้ายผูกแรก แต่สวนทางกัน ผูกที่ ๑ นั้นขึ้นจากใต้สู่เหนือ แต่ผูกนี้ลงแม่ปิงลงใต้สู่เขตเชียงใหม่ ทรงทำนายว่าต่อไปจะมีมหาอารามหลายแห่ง คือวัดบุปผาราม เวฬุวันอาราม วัดบุพพาราม โอศการาม พิษชอาราม สังฆาราม นันทอาราม และโชติอาราม เน้นว่ามีการบวชของนักบวชพม่า ๒ รูปและเรื่องราวของชาวละว้าช่วยกันสร้างพระพุทธรูปดินเผาจำนวน ๓,๓๐๐,๐๐๐ องค์ ถวายพระพุทธเจ้าแล้วโปรดให้ขุดหลุมฝังดินทั้งหมด

ผูกที่ ๑๐ กล่าวตรัสพุทธทำนาย ถึงความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในช่วง ๕,๐๐๐ ปีว่าจะเกิดกสิยุคหรือไฟบรรลัยกัลป์ล้างโลก เพราะเทวดาอารักษ์ไม่พอใจในการกระทำของมนุษย์

^{๑๑} เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์, "ปริศนาโบราณคดี: ตำนานพระเจ้าเลียบบโลก เชื่อมร้อยโลก มอญ ม่านฉาน และล้านนา", มติชนสุดสัปดาห์ ออนไลน์, ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๑๕๙๙ (เมษายน ๒๕๕๔): ๗๕.

ผู้ที่ ๑๑ เสด็จไปแดนสิบสองปันนาอีกครั้ง ก่อนเข้าสู่ปรีณิพพาน เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว กล่าวว่ามี การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเป็นกี่ส่วน มีการสังคายนาพระไตรปิฎกกี่ครั้ง

สรุปตอนท้ายว่า มีพระบรมธาตุในอาณาจักรหงสาวดี ๕๒ แห่ง ส่วนอาณาจักรทริภุญไชย มีพระธาตุ ๒๓ แห่ง รอยพระบาท ๑๒ แห่ง สุดท้ายในเขตสิบสองปันนามีพระบาทและพระบรมธาตุรวม ๗๐ แห่ง

เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์ กล่าวถึงตำนานพระเจ้าเลียบโลก ว่า ผู้แต่งมีวัตถุประสงค์จะใช้บุคลาธิษฐานให้เกิดธรรมาธิษฐาน หมายความว่า ขณะที่กัมกราบสักการะพระธาตุเจดีย์หรือรอยพระบาทแห่งใดก็ตาม พลันเกิดความปีติศรัทธาที่จะทำความดีตามรอยพระพุทธองค์ เสมือนว่ามีพระพุทธเจ้ามาประทับอยู่ ณ แห่งนั้นจริงในความรู้สึก^{๑๒}

...นี่คืองานวรรณกรรมชิ้นเอกของพระภิกษุมอญ ที่ลงทุนเดินทางจาริกแสวงบุญด้วยความเหนียวแน่น และยังสามารถผูกตัวบทให้เชื่อมโยงระหว่างพุทธประวัติเข้ากับภูมิสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาในแถบสุวรรณภูมิตอนบนอย่างแนบเนียน จนเสมือนเป็นเรื่องที่น่าจะเกิดขึ้นจริง ถือเป็นพุทธตำนานฉบับท้องถิ่นที่สานร้อยสายสัมพันธ์ของชนเผ่ามอญ-ไท-ชาวเขาในดินแดนล้านนาสิบสองปันนา ไทใหญ่เข้าด้วยกัน

...เป็นการเชิดชูสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งสามารถโยงใยบ้านเล็กเมืองน้อย ให้เป็นแผนที่ใน "โลก" ของชนเผ่าชาวพุทธที่ไปมาหาสู่กันจนเป็น "อาณาจักร" หรือ "โลก" เดียวกัน คือความสัมพันธ์ระหว่างพี่ๆ น้องๆ เพื่อนบ้านชาวอุษาคเนย์ที่มีปฏิสัมพันธ์กันมาเนิ่นนาน ...ชาวอุษาคเนย์ยังมีความผูกพันร่วมกันไปถึงเรื่องของมโนทัศน์ ธรรมทัศน์ ซึ่งเป็นเรื่องของจิตวิญญาณที่ร่วมกันอีกด้วย โดยเฉพาะในเรื่องของพระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการเชื่อมร้อยให้ผู้คนต่างเผ่าหลากพันธุ์สามารถเข้ามาเป็นหมู่เป็นพวกเดียวกันได้อย่างละมุนละไม ไม่รังเกียจเด็ดฉันทกัน

นอกจากนั้น สมหมาย เปรมจิตต์ ได้กล่าวในการประชุมวิชาการ "ล้านนาข้ามแดน" จัดโดย คณะกรรมการเตรียมการจัดประชุมวิชาการนานาชาติไทยศึกษาครั้งที่ ๑๓ ที่ห้องประชุมใหญ่ ชั้น ๒ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ว่า

“จารีตการแต่งวรรณกรรม หรือตำนานเพื่อพุทธศาสนาในล้านนา ก็นำมาจากธรรมเนียมของลังกา ทั้งชินกาลมาลีปกรณ์ จามเทวีวงศ์ ก็มีแบบอย่างเหมือนมหาวงศ์ และจุลวงศ์ของลังกา ในส่วนของการแต่งตำนานพระเจ้าเลียบโลก ก็เพื่อให้เกิดความขลัง

^{๑๒} เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์, "ปริศนาโบราณคดี: ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เชื่อมร้อยโลก มอญ ม่านฉาน และล้านนา", หน้า ๗๕.

ความศักดิ์สิทธิ์ หรือให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง คนจะได้เลื่อมใสศรัทธาในสถานที่นั้นๆ หากไม่มีตำนานของสถานที่สำหรับสักการบูชา คนก็จะไม่นับถือ”^{๑๓}

๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

๑) ความหมายของการท่องเที่ยว

พจนานุกรม Webster’s Third New International Dictionary ให้ความหมายของคำว่า Tourism หรือการท่องเที่ยว ว่าหมายถึง การเดินทางเพื่อสำราญใจ การบริหารงานธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ส่วนคำว่า Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยว หรือผู้ที่เดินทางจากอีกจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง เพื่อเฝ้าหาสุขารมณ์หรือเพื่อความรู้ทางวัฒนธรรมแล้วกลับมา ณ จุดเริ่มต้น

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ได้นิยามการท่องเที่ยวที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปของ IASET (International Association of Experts in Tourism) โดยศาสตราจารย์สองท่านคือ Hunziker และ Kraft ว่า “การท่องเที่ยวเป็นผลรวมของประสบการณ์พิเศษกับสัมพันธภาพ ซึ่งเกิดจากการเดินทางและการพักผ่อนต่างถิ่นเป็นการชั่วคราว โดยมีได้ประกอบอาชีพ”^{๑๔}

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ให้ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อผ่อนคลายความเครียด แสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ โดยมีเงื่อนไขว่า การเดินทางนั้นเป็นการเดินทางเพียงชั่วคราว ผู้เดินทางจะต้องไม่ถูกบังคับให้เดินทาง^{๑๕}

หม่อมหลวงคีย์ ชุมสาย ให้ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยว และการเดินทาง ไว้ในหนังสือ “ปฐมบทแห่งการท่องเที่ยว” ว่า การท่องเที่ยวเป็นเรื่องของการเดินทาง ถ้าไม่มีการเดินทางก็ไม่มีการท่องเที่ยวและการเดินทาง ได้มีผู้ดำเนินการท่องเที่ยวกับการเดินทางปนๆ กัน บางครั้งก็มักจะใช้คำว่า การท่องเที่ยวให้มีความหมายรวมทั้งการท่องเที่ยวและการเดินทาง ตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า Tourism Authority of Thailand การท่องเที่ยวประเทศอังกฤษ ใช้ชื่อว่า British Tourist Authority ส่วนที่ใช้คำที่ให้ความหมายถึงทั้งการเดินทางและการท่องเที่ยว เช่น องค์การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ที่ใช้ชื่อว่า International Union of Official Travel Organization (IUOTO) สถาบันอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยฮาวาย ซึ่งสอนวิชาการท่องเที่ยว ใช้ชื่อว่า School of Travel Industry Management และสมาคมการท่องเที่ยวสำหรับภาคพื้นแปซิฟิก ใช้ชื่อว่า Pacific Area Travel Association^{๑๖}

^{๑๓} ประชาไท. เสนอแปล ‘ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับเชียงใหม่’ ขยายองค์ความรู้ล้านนาคติศึกษา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2017/01/69637#comment-0>. (๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐).

^{๑๔} สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, โครงการศึกษาทบทวนแผนแม่บทในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๑๕} สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ: กองวิชาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

^{๑๖} หม่อมหลวงคีย์ ชุมสาย และฉวีพันธ์ พรหมโยซี, ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๔ - ๖.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา ได้อ้างความหมายของคำว่า "การท่องเที่ยว" ตามองค์การสหประชาชาติว่าหมายถึง การเดินทาง (Travel) ที่มีเงื่อนไข ๓ ประการ^{๑๗} คือ

- เป็นการเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับหรือเพื่อรับสินจ้าง โดยการวางแผนเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง และใช้ยานพาหนะนำไปในระยะใกล้ หรือไกลก็ได้

- มีจุดหมายปลายทางที่จะไปอยู่เป็นการชั่วคราวในช่วงเวลาหนึ่งและต้องเดินทางกลับที่อยู่เดิม

- ความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางใดๆ ก็ได้ ที่มีใช้เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

สรุป คำว่า “การท่องเที่ยว” หมายถึง การเดินทางจากสถานที่แห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่งเป็นการชั่วคราว โดยความสมัครใจ เพื่อหาความสุข สนุกสนาน สำราญใจ รวมถึงการหาความรู้หรือพบปะประสบการณ์ที่แปลกใหม่

๒) ปัจจัยของการท่องเที่ยว

ปัจจัยของการท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท^{๑๘} ดังนี้

(๑) **สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)** หมายถึง สิ่งที่สามารถดึงดูดหรือโน้มน้าวใจให้เกิดความสนใจปรารถนาที่จะไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือนจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจุดหนึ่งหรือหลายจุดก็ได้ ถ้ามีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวหลายจุด แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีนักท่องเที่ยวและสนใจนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกันมาก สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

- **สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่ธรรมชาติให้มา (Natural Attraction Factors)** คือ ความงามตามธรรมชาติที่สามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปเที่ยวในพื้นที่นั้น เช่น หาดทรายที่สวยงาม สภาพป่า และชีวิตสัตว์ป่า เป็นต้น

- **สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Historical and Cultural Attraction Factors)** เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นแล้วสามารถดึงดูดใจให้มนุษย์ไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น สิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรม ได้แก่ วัด วัง เมืองโบราณ เป็นต้น วิถีชีวิตจากกรกระทำของคน เช่น ตลาดน้ำ ก็เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้นมา รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ที่คนเราสร้างขึ้นมา เช่น การแข่งกีฬา การแสดง การจัดเทศกาล เช่น งานเทศกาลอาหาร งานเทศกาลผลไม้ เป็นต้น

^{๑๗} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (กรุงเทพฯ: ศูนย์วิชาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๘).

^{๑๘} นิคม จารุมณี, การท่องเที่ยวอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, ๒๕๕๓), หน้า ๔๓. และ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://masterplan.andamanecotourism.com>. (๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙).

(๒) **สิ่งอำนวยความสะดวก (Facility)** หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่รองรับการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้ด้วยความสะดวกสบายที่สำคัญมากที่สุด คือ เรื่องที่พักแรมไม่ว่าจะเป็นที่พักในรูปแบบโรงแรม รีสอร์ท บังกะโล เกสต์เฮาส์ สิ่งสำคัญอันดับรองลงมา คือ การบริโภค จึงต้องมีร้านอาหารบริการสำหรับนักท่องเที่ยว ตลอดจนข่าวสารข้อมูลเพื่อการเดินทางไว้บริการนักท่องเที่ยว

(๓) **การเข้าถึงได้ (Accessibility)** หมายถึง การไปถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้ คือ ต้องมีการคมนาคมขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก

สรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว ๓ ประการ^{๑๙} คือ

- สิ่งดึงดูดใจด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงามทางธรรมชาติของพื้นที่ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถานโบราณวัตถุ วัฒนธรรมหรือประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น
- สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ได้แก่ การเดินทาง ที่พัก ร้านอาหาร สินค้าที่ระลึก การบริการข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น
- การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว คือ มีการคมนาคมที่สะดวกสบาย ตลอดจนมีเส้นทางเชื่อมโยงถึงแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่ใกล้เคียง

อย่างไรก็ตามปัจจัยในการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลนั้นมีความแตกต่างกันไปตามความพึงพอใจหรือความต้องการที่จะได้รับการท่องเที่ยว บางคนต้องการเพียงการไปเที่ยวสถานที่ๆ เป็นธรรมชาติ แต่บางคนอาจต้องการความสะดวกสบายของการเดินทาง ที่พัก และอาหารด้วย เป็นต้น การท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลักใน ๓ ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) การบริการท่องเที่ยว (Tourism Service) และการตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market of Tourist) แต่องค์ประกอบย่อยๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั่นเอง^{๒๐}

๓) วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว

การตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน เกิดจากแรงกระตุ้นหรือวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน^{๒๑} ได้แก่

(๑) การท่องเที่ยวที่เกิดจากความอยากรู้อยากเห็นด้านต่างๆ เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเพื่อได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ เช่น วัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างออกไป ทั้งทางด้านการเมือง ด้านสมาคม และบุคคล ด้านลักษณะพิเศษของสภาพธรรมชาติ ปรัชญาการทางธรรมชาติ เป็นการได้รับรู้เรื่องราวที่แตกต่างไปจากที่ตนเองเคยได้รับรู้นั่นเอง

(๒) การท่องเที่ยวที่เกิดจากความต้องการที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อเป็นการผ่อนคลายความเครียดจากภารกิจประจำวัน เช่น การไปเล่นกีฬาประเภทต่างๆ การเดินทางท่องเที่ยวตามแหล่ง

^{๑๙} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

^{๒๐} นิคม จารุมณี, การท่องเที่ยวอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, หน้า ๔๓.

^{๒๑} สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยว, หน้า ๔๕.

บริเวณที่มีความสวยงามตามธรรมชาติ การชมงานศิลปะ และดนตรี หรือความบันเทิงอื่นๆ รวมถึงการท่องเที่ยวตามสวนสนุก สวนสัตว์ บาร์ ผับ และการจับจ่ายซื้อของ ทั้งนี้เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของผู้ท่องเที่ยวเอง

(ก) เพื่อการจาริกแสวงบุญ การนมัสการศาสนสถาน หรือเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียง รวมถึงการท่องเที่ยวตามสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือศาสนาและกิจกรรมทางศาสนา

(ข) เพื่ออาชีพและธุรกิจของผู้ท่องเที่ยว เช่น การเดินทางเพื่อสำรวจค้นคว้า การประชุมสัมมนา การดูงาน การศึกษา เป็นการเดินทางทัศนศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ หรือเพื่อเป็นเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้ท่องเที่ยวเอง

(ค) เพื่อเยี่ยมญาติพี่น้องเพื่อนฝูงในต่างถิ่น ซึ่งมักเกิดขึ้นในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ และเทศกาลต่างๆ

๔) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการเดินทางไปยังวัดต่างๆ เพื่อการทำบุญและปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความสงบทางกายและทางใจ อีกทั้งยังช่วยสืบทอดศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไป จากการศึกษามีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ไว้ดังนี้

ชมรมนักศึกษามหาวิทยาลัย มสธ.^{๒๒} กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางไปยังวัด ซึ่งเป็นศาสนาสถานสำคัญของพุทธศาสนา เพื่อน้อมรำลึกถึงพระพุทธรองค์ ด้วยความศรัทธาตั้งมั่นที่จะศึกษาสถานที่และพร้อมที่จะเรียนรู้ถึงสังขารแห่งชีวิตด้วยจิตที่สงบมั่นคง มีความอดทนตั้งใจ หากตั้งจิตอยู่ที่การปล่อยวางให้ทุกอย่างเกิดขึ้นและดับไป มีความเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมเดินทาง มีไมตรีจิตต่อกันฉันท์กัลยามิตรแบ่งปันผลบุญสู่มวลชนมนุษยชาติ การเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธจึงมีความหมายและอยู่ในใจของพุทธศาสนิกชนอย่างเปี่ยมสุขตลอดเวลา การเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธควรใช้หลักการสองประการ คือ การศึกษาทุกอย่างอย่างละเอียด รอบคอบ เรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้น คิดแบบโยนิโสมนสิกา จะทำให้เรียนรู้ถึงความจริงของชีวิตการปฏิบัติต่อผู้รับและตนเองอย่างมีเมตตา ดังนั้น การเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธ จึงเป็นการเดินทางที่มีความหมายล้ำค่า ตามหลักพุทธศาสนา กล่าวคือ ได้รับทั้งความสะอาด ความสว่าง และความสงบสุข

ธนกฤต สังข์เฉย^{๒๓} กล่าวถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และศาสนาว่า หมายถึง สถานที่ที่สร้างขึ้นในอดีตตามประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา สงคราม พระมหากษัตริย์และบุคคลสำคัญในอดีต เช่น โบราณสถาน วัด โบสถ์ พระราชวังอนุสาวรีย์ เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนา หมายถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในฐานะเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์

^{๒๒} ชมรมนักศึกษามหาวิทยาลัยมสธ, **คู่มือ: เที่ยวถิ่นพุทธ**, (กรุงเทพฯ: ธรรมรักษาการพิมพ์, ๒๕๔๙).

^{๒๓} ธนกฤต สังข์เฉย, **อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ**, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๕๐).

โบราณคดีและศาสนา ทำให้ทราบถึงความเป็นมาและความเจริญก้าวหน้าของท้องถิ่นนั้น ตั้งแต่สมัยโบราณ และสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดมายังคนรุ่นหลัง โดยแบ่งได้ ๒ ประเภท^{๒๔} คือ

(๑) **โบราณสถานและโบราณวัตถุ** โบราณสถานเป็นอสังหาริมทรัพย์เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ซึ่งมีอายุ มีลักษณะการก่อสร้างหรือมีหลักฐานที่เป็นประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นๆ ส่วนโบราณวัตถุ เป็นอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ทั้งที่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือเกิดจากธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งของโบราณสถาน ซากสัตว์ หรือซากพืชเป็นประโยชน์ต่อศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ที่มีอายุ มีลักษณะ หรือมีหลักฐานที่เป็นประวัติของอสังหาริมทรัพย์

(๒) **ศาสนสถาน** เป็นสถานที่แสดงถึงลัทธิความเชื่อความศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อศาสนา ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เยี่ยมชมสักการะ หรือเพื่อความสงบทางจิตใจ

พันธทิพา ฦ พัทลุง^{๒๕} ได้กล่าวว่า สิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งจากภายในประเทศและภายนอกประเทศให้เดินทางท่องเที่ยว คือ ศาสนสถาน ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นแหล่งรวบรวมทางด้านศิลปะด้านต่างๆ เช่น ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ฝาผนัง เป็นต้น

พระธรรมปริยัติเวที กล่าวถึง สิ่งดึงดูดใจภายในวัดทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ที่สร้างความเพลิดเพลินและความสนใจแก่นักท่องเที่ยวและพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้เดินทางไปวัด เพื่อท่องเที่ยวและปฏิบัติศาสนกิจ มี ๔ ประการ ได้แก่

(๑) วัดมีพระพุทธรูปที่มีชื่อเสียง มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ เช่น พระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก พระพุทธโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น

(๒) วัดมีสิ่งปลูกสร้างที่มีชื่อเสียง เช่น พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุนม จังหวัดนครพนม พระบรมธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

(๓) วัดเคยมีพระสงฆ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ เป็นครูบาอาจารย์กรรมฐาน หรือทรงวิทยาคมเป็นผู้อนุเคราะห์ประชาชน เช่น หลวงพ่อปาน วัดบางนมโค หลวงปู่มั่น วัดสระประทุมวัน หลวงพ่อสด วัดปากน้ำ เป็นต้น

(๔) วัดมีเจ้าอาวาสที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีการจัดการศึกษาภายในวัด มีมนุษย์สัมพันธ์ดี มีกิตติคุณชื่อเสียงดี

^{๒๔} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาวิทยาการจัดการ, เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ: สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕).

^{๒๕} พันธทิพา ฦ พัทลุง, โครงการตำราเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระชนมพรรษาครบ ๘๐ พรรษา สังคมวิทยาการท่องเที่ยว, มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนนครินทร์, ๒๕๕๐.

๕) แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวตามแนวพระพุทธศาสนา

พระระพิน พุทธิสาร^{๒๖} ได้กล่าวถึงการจัดการท่องเที่ยวตามแนวพระพุทธศาสนา ว่าเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่พยายามเข้าไปออกแบบการจัดการทางพระพุทธศาสนา โดยใช้ทรัพยากร กิจกรรม หรือวิถีธรรมเนียบบางประการที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เช่น วัด รูปแบบปฏิบัติ หรือ ธรรมเนียมปฏิบัติที่เนื่องด้วยศาสนา เช่น การจัดการท่องเที่ยววัดสำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย รูปแบบวิถีทางศาสนา เช่น การแห่เทียนอุบลราชธานี การตัดบาตรดอกไม้ การตัดบาตรเทโวโรหณะ การแข่งเรือในช่วงเทศกาลพืศสารท การทำบุญกินเจ การทำบุญกฐิน ผ้าป่า การบวชนาค ซึ่งเนื่องด้วยกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เป็นการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนา มานำเสนอ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกับศาสนา หรือหน่วยงานศาสนา และต้องยึดหลักการแนวคิด และวิธีปฏิบัติให้ถูกต้อง โดยมองถึงประโยชน์ของศาสนา แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการท่องเที่ยวสามารถจำแนกได้ดังนี้

(๑) การท่องเที่ยวต้องมุ่งไปสู่ความรู้และการจัดการความรู้ ด้วยคำว่า “พุทธะ” แปลว่า รู้ ตื่น เบิกบาน การแสวงหาความรู้จึงเป็นเจตจำนงในการจัดการศึกษาของพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “โย โว อานันทะ มะยา ธัมโม จะ วินะโยจะ เทสิโต ปญฺญุตโต” แปลว่า “อานนท์ ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย โส โว มะมัจจะเยนะ สัตถา ธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายโดยกาลล่วงไปแห่งเรา” (ที.มหา (ไทย) ๑๐/๑๗๘/๑๔๑) กล่าวคือ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของความรู้ (พุทธะ) ความจริง (สัจจะ) เป็นความจริงแท้เชิงประจักษ์ (ตัดละ) เป็นที่ชอบใจหรือถูกใจ (ปิโย) ประกอบด้วยประโยชน์เพื่อคนส่วนใหญ่ (อิตถะ) สรุปได้ว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความรู้ ดังนั้น การท่องเที่ยวหรือการจัดการท่องเที่ยวจะต้องพยายามเข้าไปแสวงหาความรู้ตามความเป็นความจริงในเรื่องนั้นๆ ตามประวัติความเป็นมาที่ถูกต้อง รวมทั้งเมื่อเข้าไปในศาสนสถานแห่งนั้น จะต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักความเชื่อ วิถีคิด วิธีปฏิบัติของชุมชนนั้น นอกจากนั้นการจัดการท่องเที่ยวจะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ สามารถส่งเสริมหรือดำเนิน หรือพยายามรักษาความรู้ที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และสืบทอดในสิ่งที่ถูกต้อง

(๒) การท่องเที่ยวต้องมุ่งไปสู่หลักการที่ถูกต้อง การจัดการท่องเที่ยวจะต้องเข้าไปส่งเสริมหลักการที่ถูกต้อง เพื่อประโยชน์ของการอยู่ร่วมกันระหว่างความจริงที่เกิดขึ้นในสังคมและชุมชน การจัดการท่องเที่ยวที่มีหลักการไม่ถูกต้องจะกลายเป็นการส่งเสริมความเชื่อที่ผิดพลาด ส่งเสริมการกระทำที่ผิดต่อหลักศีลธรรมอันดี เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวในแบบใช้เพศ และ

^{๒๖} พระระพิน พุทธิสาร “แนวคิดการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว (วัด) ในพระพุทธศาสนา: ทฤษฎี หลักการ และวิธีปฏิบัติ”, หน้า ๑๐ - ๑๒.

กิจกรรมทางเพศ เป็นเครื่องมือ การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เน้นยาเสพติด หรือการใช้ยาเสพติดเป็นจุดขายที่ผิดทั้งกฎหมาย และเกณฑ์ทางศีลธรรม เป็นต้น

(๓) การท่องเที่ยวต้องมุ่งไปสู่ประโยชน์ต่อส่วนรวม พุทธพจน์ที่ว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่มหาชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย..." กล่าวคือ การท่องเที่ยวหรือการจัดการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนา นอกจากจะได้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์แล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ จะต้องส่งเสริมประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ

(๔) การท่องเที่ยวต้องมุ่งไปสู่คุณภาพชีวิตที่มั่นคงยั่งยืน ในหลายกรณีที่มีวิถีชีวิต การดำเนินชีวิตของคนในสถานที่ท่องเที่ยวอันเปลี่ยนไปเพื่อการท่องเที่ยว ทั้งวิถีชีวิต การดำเนินชีวิต รูปแบบกิจกรรม ในทางพระพุทธศาสนามีหลักการที่ว่า "นัตถิ สันติ ปะรัง สุขัง" ซึ่งให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต นั่นคือ ในการจัดการท่องเที่ยวโดยเฉพาะวัดและพระศาสนา วัดควรเป็นที่สงบ ร่มรื่น และก่อให้เกิดคุณภาพจิตในทางสร้างสรรค์ ไม่ใช่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในแบบอึกทึก หรือทำลายคุณค่าพื้นฐานของความเป็นวัด ดังกรณีที่หลายวัดถูกรบกวนด้วยการจุดประทัด การถวายวัตถุสิ่งของที่เกินความจำเป็นจนกลายเป็นภาระ การจัดการขยะ การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดได้รับผลกระทบ จนกลายเป็นปัญหาต่อวัด และชุมชน ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยว ต้องมุ่งไปสู่คุณภาพชีวิตของคนหรือสถานที่นั้นๆ คือต้องเข้าไปสนับสนุนคุณภาพชีวิตของผู้ปฏิบัติ หรือชาวพุทธ หรือคนที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

การท่องเที่ยวจึงเป็นได้ทั้งการผ่อนคลาย และการแสวงหาความรู้ ซึ่งในหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนา การจัดการความรู้ หรือการแสวงหาความรู้จึงเป็นช่องทางสำคัญในการแสวงหาความรู้ หรือการจัดการความรู้ในตัวเอง และจากผลการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในวัด สามารถสรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ควรมีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัด การจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และการจัดทำแผนพัฒนาฟื้นฟูโบราณสถานหรือวัดร้าง การจัดการระบบสื่อความหมาย ได้แก่ การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดในระบบสารสนเทศ และการประชาสัมพันธ์ กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญ และการจัดการบุคลากรการท่องเที่ยว

สรุปแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการจัดการท่องเที่ยว จะต้องเป็นไปตามหลักการอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา หลักประโยชน์การออกแบบการท่องเที่ยวต้องเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงกับคนหมู่มากระหว่างคนหมู่มาก ไม่ใช่ขายคน แหล่งทุน หรือผู้มีส่วนได้เสียกับกลุ่มผลประโยชน์ รวมไปถึงต้องเกื้อหนุนให้คนผู้มาเที่ยว และผู้จัดการท่องเที่ยวสามารถพัฒนาองค์คุณธรรมภายในได้อย่างแท้จริง จึงได้ชื่อว่าการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง การจัดการท่องเที่ยวในวัดในฐานะที่วัดและศาสนสถานในวัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว จึงควรมีการจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับ “หลักการ แนวคิด และวิถีปฏิบัติในทางศาสนา” ก่อน จากนั้นให้จัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัด ทั้งในระยะสั้นและระยะ

ยาว ส่วนใหญ่เอื้อให้ท่องเที่ยว ส่วนใหญ่พื้นที่เฉพาะสำหรับพิธีกรรมและศาสนกิจของนักบวช (สังฆาวาส) พร้อมจัดทำแผนพัฒนาฟื้นฟูโบราณสถานหรือวัดร้าง การจัดการระบบสื่อความหมาย ได้แก่ การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดในระบบสารสนเทศ และการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญ และการจัดการบุคลากรการท่องเที่ยว ได้แก่ การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในวัด

๗) แนวคิดการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

(๑) ความหมายของการประเมินศักยภาพ หมายถึง ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง หรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นว่ามีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ การประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพการท่องเที่ยวนั้นเป็นอยู่อย่างแท้จริง ซึ่งจะส่งผลให้มีการจัดการที่ยั่งยืน จึงควรเรียนรู้เกี่ยวกับความสำคัญ แนวคิด และตัวชี้วัดของการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว

(๒) ความสำคัญของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยแรกของการวางแผนพัฒนา เพื่อให้การดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์

สุภาภรณ์ ได้นิยาม “ศักยภาพ” ว่าเป็นความสามารถหรือความพร้อมในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงการพัฒนา และการปรับปรุงใดๆ ฉะนั้น แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจึงมีศักยภาพแตกต่างกัน แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงจะถูกจัดการเป็นลำดับแรก ดังนั้น การกำหนดปัจจัย การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมและน่าเชื่อถือ เพื่อนำไปใช้ประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างแม่นยำและแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีการจัดการที่เหมาะสมต่อไป

(๓) แนวคิดการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

องค์ประกอบหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยว คือ ทรัพยากรที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว จึงต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านทรัพยากรที่มีอยู่เดิมเป็นสำคัญ เนื่องจากจะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เมื่อเกิดผลกระทบใดขึ้น อาจกระจายไปในวงกว้าง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ประกอบด้วย ๔ ส่วนหลัก ดังนี้

- ธรรมชาติ มีจุดเด่นคือ ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสามารถพัฒนาหรือสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะเที่ยวชม

- วิถีชีวิต จัดเป็นธรรมชาติประเภทหนึ่งของพื้นที่ มีจุดเด่นคือวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมการดำรงชีพและวัฒนธรรมการเกษตร สามารถประยุกต์ให้เกิดบริการการท่องเที่ยวในรูปแบบการบริการที่พักในบ้านของชาวบ้าน

- กระบวนการการผลิต ปัจจัยดึงดูดหรือเสน่ห์ของเกษตรกรรม คือภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน ซึ่งสามารถสร้างเป็นจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว และสร้างกิจกรรมท่องเที่ยว รวมถึงรูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวในลักษณะการดูงาน ทัศนศึกษา และการฝึกอบรม

- การตลาด ส่วนใหญ่จะเป็นผลผลิตการเกษตร ซึ่งอาจมีความเหมือนและแตกต่างจากพื้นที่อื่น ผลผลิตดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อการตลาดในรูปแบบการสร้างรายได้จากการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

(๔) ตัวชี้วัดศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

การกำหนดหรือคัดเลือกตัวชี้วัดที่เหมาะสมเพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว จะต้องครอบคลุมประเด็นของประเภทหรือรูปแบบการท่องเที่ยวให้มากที่สุด เพื่อนำไปสร้างหลักเกณฑ์การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวแต่ละประเภทหรือรูปแบบหรือพื้นที่

ธรรมศักดิ์ โจรนสุนทร^{๒๗} ได้แบ่งองค์ประกอบที่นำมาเป็นเครื่องบ่งชี้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

ก. ปัจจัยจูงใจหลักของการท่องเที่ยว พิจารณาจากสถานที่ตั้ง และลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวหลายๆ ด้าน เช่น ความต้องการในด้านความสงบในการพักผ่อน ความสนุกสนาน การหาประสบการณ์ ซึ่งมีปัจจัยจูงใจหลักแบ่งได้ ๓ ชนิด ได้แก่ ปัจจัยจูงใจด้านธรรมชาติ ปัจจัยจูงใจในด้านประวัติศาสตร์และศาสนา และปัจจัยจูงใจทางด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น

ข. ปัจจัยประกอบ ได้แก่ คุณค่าดึงดูดใจจากสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน สภาพเศรษฐกิจและสังคม ภัยธรรมชาติ และการเมือง

ค. ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้มาตรฐานด้านที่พักและอาหาร การสื่อความหมาย ข้อมูลข่าวสาร การให้ข่าวสารประชาสัมพันธ์ ตลอดจน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ร้านจำหน่ายของที่ระลึก เป็นต้น

ง. ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม ต้องพิจารณาถึงโครงข่ายการคมนาคมทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า น้ำ การระบายน้ำ การจัดการขยะ ตลอดจนระบบการสื่อสารโทรคมนาคม

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์^{๒๘} ได้เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาและการกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวไว้ดังนี้

^{๒๗} ธรรมศักดิ์ โจรนสุนทร, **สรุปผลการสัมมนาการท่องเที่ยวภาคเหนือ**, (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒).

^{๒๘} วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์, "ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวต่อมรดกศิลปวัฒนธรรม", **จุลสารการท่องเที่ยว**, ปีที่ ๔ (ตุลาคม ๒๕๒๙): ๓๑ - ๓๘.

ก. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญทางลัทธิและศาสนา บรรยากาศ สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ และวิถีชีวิต

ข. ความสะดวกในการเข้าถึง ได้แก่ สภาพของเส้นทางท่องเที่ยว ลักษณะการเดินทาง ระยะเวลาจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว

ค. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และการรักษาความปลอดภัย

ง. สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ ระบบนิเวศ และสภาพอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว

จ. ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อจำกัดด้านพื้นที่ ข้อจำกัดทางด้านบริการ สาธารณูปโภค ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

ฉ. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยว และจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

ประสิทธิ์ คุณรัตน์^{๒๙} ได้กำหนดหลักเกณฑ์การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

ก. คุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย

- ลักษณะเด่น ความประทับใจ ความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว
- ความสวยงามตามธรรมชาติ
- ความวิจิตร ประณีต ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปกรรม
- ความเก่าแก่ใหญ่โต โอฬาร เอกลักษณ์ คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- ชื่อเสียงและความนิยมของนักท่องเที่ยว
- สภาพแวดล้อมและการอนุรักษ์

ข. สภาพความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว

- ลักษณะที่ตั้ง สภาพถนน เส้นทางสู่แหล่งท่องเที่ยว ระยะห่างจากชุมชน ความสะดวกของเส้นทาง ปริมาณและความถี่ของการขนส่ง
- สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการภายในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ที่จอดรถ ร้านอาหาร ที่พักแรม การให้บริการข้อมูลข่าวสาร – ห้องน้ำ ระบบกำจัดขยะ ระบบกำจัดน้ำเสีย เป็นต้น
- ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- ความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ชยาภรณ์ ชินตุงโรจน์^{๓๐} กล่าวถึง ปัจจัยดึงดูดของสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งก่อให้เกิดแรงกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความต้องการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้น ปัจจัยดึงดูดจะมีทั้งที่เป็นลักษณะธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นได้แก่

^{๒๙} ประสิทธิ์ คุณรัตน์ อ่างใน เศกสรรค์ ยงวนิชย์, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

- การค้นพบสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ๆ
- ประสิทธิภาพของสื่อมวลชน และการพัฒนาทางเทคโนโลยีต่างๆ เช่น กล้องถ่ายภาพที่มีคุณภาพดี สามารถถ่ายภาพความสวยงามในมุมมองกว้างได้ เพื่อใช้เผยแพร่ความสวยงาม และคุณภาพในการผลิตสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับสื่อการโฆษณาที่มีคุณภาพ
- การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจ คือ การพัฒนาองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว ทั้งที่มีขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงการบริการที่ดี น่าประทับใจต่อนักท่องเที่ยว
- ระบบคมนาคมขนส่งที่มีประสิทธิภาพ เพิ่มความสะดวกรวดเร็ว ประหยัด และปลอดภัย
- ระบบการตลาดที่มีประสิทธิภาพ จะช่วยให้การจำหน่ายสินค้าและบริการการท่องเที่ยวถึงมือลูกค้าได้ดียิ่งขึ้น
- ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีการให้บริการข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยว จะช่วยให้นักท่องเที่ยวเกิดความมั่นใจในการเดินทาง มีการวางแผนได้อย่างเหมาะสม
- ทศนครติและค่านิยมใช้การเดินทางต่อแหล่งท่องเที่ยว
- นโยบายของรัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยว อาจจะเป็นโดยทางตรง ได้แก่ การสนับสนุนผู้ประกอบการเกี่ยวกับธุรกิจท่องเที่ยว ส่งเสริมการลงทุนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การลดราคาให้บริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการของรัฐ แก่เด็ก คนชรา หรือคนพิการ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ประเมินได้จากองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

ก. ความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว

- ลักษณะทางกายภาพทั่วไป เช่น สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ ประชากร เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น
- ลักษณะของความเด่น ความแปลก และความมีชื่อเสียง
- ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรม

ข. ความสามารถในการอำนวยความสะดวกและบริการ

- ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การสื่อสาร เป็นต้น
- สิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ สถานที่พักผ่อน ร้านอาหาร และบันเทิง ร้านจำหน่ายของที่ระลึก การบริการด้านข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทาง เป็นต้น

ค. ความสามารถในการเข้าถึง

- ความยากง่าย ในการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว รวมถึงสภาพเส้นทาง
- ปริมาณ คุณภาพ และความถี่ของยานพาหนะในการเดินทาง
- ความประหยัดค่าใช้จ่าย และความคุ้มค่าด้านการใช้เวลาในการเดินทาง
- ความปลอดภัย

^{๓๐} ชยาภรณ์ ชื่นตุงโรจน์, การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว, หน้า ๗๒ - ๗๖.

๒.๑.๓ แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Social network)

ความหมายของเครือข่าย

สนธยา พลศรี^{๓๑} ให้ความหมายคำว่า เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไป แต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์ และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยเป้าหมาย และจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ วัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน

นฤมล นิราทร^{๓๒} ให้ความหมายคำว่า เครือข่าย หมายถึง รูปแบบการประสานงานของกลุ่มคน หรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกันช่วยเหลือกัน โดยการติดต่อสื่อสารอาจทำได้ทั้งการผ่านศูนย์กลาง หรือแม่ข่าย และการติดต่อโดยตรงระหว่างกลุ่มซึ่งมีการจัดรูปแบบหรือจัดระบบที่ยังคงความเป็นอิสระโดยมีรูปแบบการรวมตัวแบบหลวม ๆ ตามความจำเป็น หรือโครงสร้างที่มีความชัดเจน

เสรี พงศ์พิศ^{๓๓} ให้ความหมายคำว่า เครือข่าย หมายถึง ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน)^{๓๔} ให้ความหมายคำว่า เครือข่าย หมายถึง ความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่าง ๆ ที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้และวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือและการเปิดรับในสิ่งใหม่นั้นเสมอ

^{๓๑} สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐๗.

^{๓๒} เรืองเดียวกัน, หน้า ๒๐๘ - ๒๐๙.

^{๓๓} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย : ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพฯ: โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

^{๓๔} พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน), เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพฯ: เดือนตุลา, ๒๕๔๗), หน้า ๔๔.

ประเภทของเครือข่ายทางสังคม

สนธยา พลศรี ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายตามหลักเกณฑ์ที่นิยมใช้กันทั่วไป^{๓๔} คือ

๑) การแบ่งตามความซับซ้อนของกลไกการทำงาน โดยพิจารณาจากความซับซ้อนในการรวมตัว และขยายตัวของสมาชิก จากความซับซ้อนน้อยแล้วเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายชั้นเดียว เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวของสมาชิก เพียงระดับเดียว โครงสร้างไม่มีความซับซ้อนมากนัก

(๒) เครือข่ายหลายชั้น เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันในลักษณะของการขยายเครือข่ายออกไปหลายระดับหรือหลายชั้น ซึ่งจะมีความซับซ้อนที่หลายระดับ

๒) การแบ่งตามสถานภาพและบทบาทของสมาชิก แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายแนวนอน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เมื่อรวมเป็นเครือข่ายจะมีตำแหน่ง และหน้าที่ที่ตัดเทียมกัน ไม่มีใครมีอำนาจเหนือกว่าใคร แต่ต่างนำศักยภาพของตนมาใช้ในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างเต็มที่

(๒) เครือข่ายแนวตั้ง เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะแตกต่างกัน เมื่อรวมเป็นเครือข่ายสมาชิกจะมีตำแหน่งหน้าที่แตกต่างกันออกไป เช่น สมาชิกแกนนำ สมาชิกธรรมดา สมาชิกสมทบ เป็นต้น

๓) การแบ่งตามระดับการรวมตัวของสมาชิก ซึ่งมีระดับแตกต่างกันออกไปหลายระดับ คือ

(๑) เครือข่ายระดับบุคคล เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ มารวมกันเป็นเครือข่าย เช่น เครือญาติ เพื่อนบ้าน บุคคลที่ประกอบอาชีพเดียวกัน เป็นต้น

(๒) เครือข่ายระดับกลุ่มหรือองค์กร เป็นเครือข่ายที่สมาชิกเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มหรือองค์กรไม่ใช่บุคคล เช่น ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรจังหวัดสงขลา สหพันธ์ครูสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับต่าง ๆ เป็นต้น

(๓) เครือข่ายระดับบุคคลกับกลุ่มหรือองค์กร เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ กับกลุ่มหรือองค์กร ซึ่งเป็นคนละระดับกัน

(๔) เครือข่ายระดับชุมชนต่าง ๆ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยชุมชนขนาดต่าง ๆ เช่น ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเมืองกับเมือง ประเทศต่อประเทศ เป็นต้น หรือสมาชิกอาจจะประกอบด้วยชุมชนขนาดเดียวกัน หรือต่างขนาดก็ได้

(๕) เครือข่ายระดับสถาบัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยสถาบันประเภทเดียวกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันครอบครัว หรือสถาบันต่างประเภทกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันศาสนา เป็นต้น

๔) การแบ่งตามลักษณะการเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับสมาชิกว่าเป็นแบบใด ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

^{๓๔} สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๒๒๙ - ๒๔๒.

(๑) เครือข่ายรวมศูนย์ เป็นเครือข่ายที่มีศูนย์กลางเพียงศูนย์เดียว มีลักษณะเป็นแบบการรวมอำนาจไว้ในศูนย์กลาง สมาชิกเป็นเพียงผู้ร่วมใช้บริการจากศูนย์กลางเท่านั้น หรือมีศูนย์กลางเป็นแม่ข่าย ส่วนสมาชิกเป็นลูกข่ายที่ต้องดำเนินงานตามแม่ข่าย เช่น ศุภสภา สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นต้น

(๒) เครือข่ายกระจายศูนย์ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีอิสระในการดำเนินงาน แต่จะมีคณะกรรมการร่วมทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง หรือประสานงานเครือข่าย

(๓) เครือข่ายผสม เป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างทั้งรูปแบบรวมศูนย์ และกระจายศูนย์รวมกัน กล่าวคือมีศูนย์กลางทำหน้าที่ประสานงานระหว่างสมาชิก แต่ให้สมาชิกมีอิสระในการติดต่อประสานงานกันได้โดยตรงอีกด้วย

(๔) เครือข่ายเชิงซ้อน เป็นเครือข่ายที่โครงสร้างเปิดโอกาสให้สมาชิกสามารถติดต่อประสานงาน ร่วมมือกันดำเนินงานภายในเครือข่ายได้โดยตรง โดยมีศูนย์กลางประสานงานหลายศูนย์

๕) การแบ่งตามระดับความสัมพันธ์กับศูนย์กลาง เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากระดับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับศูนย์กลางของเครือข่ายแบ่งได้ ๓ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายใกล้ชิด เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วย สมาชิกที่ใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางมากที่สุด เช่น เครือข่ายญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท เป็นต้น

(๒) เครือข่ายรอง เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกที่บุคคลผู้เป็นศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มเครือข่ายใกล้ชิด ได้แก่ ญาติพี่น้องลำดับห่าง ๆ คนที่รู้จักคุ้นเคยทั่ว ๆ ไป เป็นต้น

(๓) เครือข่ายขยาย เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วย สมาชิกซึ่งบุคคลผู้เป็นจุดศูนย์กลางไม่รู้จักโดยตรง แต่สามารถติดต่อสัมพันธ์โดยผ่านบุคคลในเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง

๖) การแบ่งตามขนาดของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากจำนวนของสมาชิกที่รวมกันเป็นเครือข่าย แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายขนาดใหญ่หรือเครือข่ายรวม เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิก เป็นจำนวนมาก เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งประเทศไทย ซึ่งสมาชิก ประกอบด้วยกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองต่าง ๆ มากกว่า ๗๐,๐๐๐ กองทุน ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย ซึ่งสมาชิกประกอบด้วย สหกรณ์การเกษตรทุกอำเภอ เป็นต้น

(๒) เครือข่ายขนาดเล็กหรือเครือข่ายย่อย เป็นเครือข่ายที่มีขนาดเล็กกว่าเครือข่ายรวม มารวมกันเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ขึ้น เช่น กองทุนหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านรวมกันเป็นเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบล ผลผลิตหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของแต่ละตำบลรวมกัน เป็นเครือข่ายผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับอำเภอ เป็นต้น

๗) การแบ่งตามแหล่งกำเนิดของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะของที่มาหรือแหล่งเกิดของเครือข่ายเป็นสำคัญ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายธรรมชาติ เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เนื่องจากมีปัจจัยบางอย่างสนับสนุน เช่น เครือญาติเดียวกัน นับถือศาสนาเดียวกัน ร่วมถิ่นกำเนิดเดียวกัน ประสบปัญหาเหมือนกัน เป็นต้น

(๒) เครือข่ายจัดตั้งเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งของมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาชุมชน เพื่อพัฒนาอาชีพ เพื่อการเพิ่มพูนรายได้ เพื่อรวมพลังของคนในชุมชน เพื่อความมั่นคงของชุมชนหรือจัดตั้งขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เป็นต้น

๘) การแบ่งตามลักษณะของสมาชิกที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากความเหมือนหรือความคล้ายคลึงกันของสมาชิก และความแตกต่างกันของสมาชิกแบ่งได้ ๒ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายประเภทเดียวกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จังหวัดต่าง ๆ สมาพันธ์ครูแห่งประเทศไทย สมิชชาคนจนภาคอีสาน สันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย ชมรม กำนันผู้ใหญ่บ้านแห่งประเทศไทย เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคใต้ เป็นต้น

(๒) เครือข่ายต่างประเภทกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งมีความแตกต่างกัน แต่มารวมกันเป็นเครือข่ายเนื่องจากมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายประชารัฐจังหวัดต่าง ๆ ประชาคมจังหวัดต่างๆ เป็นต้น

๙) การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์กับรัฐบาล เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากการจัดตั้ง และการสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นสำคัญ แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายภาครัฐ เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้ง หรือการสนับสนุนโดยรัฐบาล เช่น เครือข่ายอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม เครือข่ายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และเครือข่ายอื่น ๆ ที่จัดตั้งและสนับสนุนโดยกระทรวง กรม และหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาล

(๒) เครือข่ายภาคเอกชน เป็นเครือข่ายที่ประชาชนรวมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยไม่อยู่ใต้การบังคับบัญชาของรัฐบาล เช่น สโมสรออนไลน์แห่งประเทศไทย สโมสรโรตารีแห่งประเทศไทย สมาคมธนาคารแห่งประเทศไทย สมาคมพ่อค้าจังหวัดต่าง ๆ

(๓) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นเครือข่ายที่เกิดจากองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งไม่ถูกบังคับบัญชาโดยรัฐบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยไม่แสวงหากำไร เช่น คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งประเทศไทย คณะกรรมการประสานงาน องค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ เป็นต้น

๑๐) การแบ่งตามลักษณะของงาน เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะกิจกรรมการดำเนินงานของเครือข่าย แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายพื้นที่ เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยกิจกรรมมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป เช่น อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ตำบลเดียวกัน อำเภอเดียวกัน จังหวัดเดียวกัน ประเทศเดียวกัน เป็นต้น แต่มารวมกันเป็นเครือข่าย

(๒) เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานในกิจกรรมที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจจะครอบคลุมพื้นที่หลายหมู่บ้าน หลายตำบล หลายอำเภอ หลายจังหวัด หลายประเทศ เป็นต้น

๑๑) การแบ่งตามกฎหมาย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากการจดทะเบียน หรือการไม่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายของเครือข่าย แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายที่ไม่เป็นนิติบุคคล เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ หรือ ยังไม่ได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามที่กฎหมายกำหนด เช่น ชมรม สมาคมต่างๆ ที่ยังไม่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล เป็นต้น

(๒) เครือข่ายนิติบุคคล เป็นเครือข่ายที่ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ถูกต้อง ตามกฎหมาย และระเบียบของส่วนราชการ เช่น ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย สมาคมออนไลน์แห่งประเทศไทย หอการค้าแห่งประเทศไทย เป็นต้น

๑๒) การแบ่งตามรูปแบบความร่วมมือระหว่างสมาชิก เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจาก ลักษณะความร่วมมือของสมาชิกในการดำเนินงานของเครือข่าย แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายไม่เป็นทางการ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันเป็นเครือข่าย โดยไม่ต้อง มีการลงนาม ไม่ต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่มาวมกันด้วยความจริงใจ เพื่อการ บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

(๒) เครือข่ายเป็นทางการ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันภายใต้พันธะสัญญาที่เป็น ลายลักษณ์อักษร มีการกำหนดโครงสร้าง กฎระเบียบของเครือข่ายบทบาทหน้าที่ของสมาชิกไว้อย่าง ชัดเจน เช่น สภานายความ เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม.) เป็นต้น

๑๓) การแบ่งตามคุณสมบัติของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากคุณลักษณะของ การรวมกันเป็นเครือข่าย แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายเทียม เป็นเครือข่ายที่ขาดคุณสมบัติของการเป็นเครือข่ายแต่เข้าใจว่า เป็นเครือข่าย เพราะเป็นเพียงการรวมกันของสมาชิกแต่ไม่ได้ร่วมกันแบบเครือข่าย ไม่มีวัตถุประสงค์ และเป้าหมายร่วมกัน ไม่มีความตั้งใจที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ตัวอย่างเช่น สมาชิกของสมาคมศิษย์ เก่าบางสถาบันการศึกษาที่มีการจัดงานชุมนุมศิษย์เก่าทุกปี สมาชิกในรุ่นเดียวกัน ต่างมาสังสรรค์กัน ในลักษณะของการรับประทานอาหารเท่านั้น ไม่ได้มีกิจกรรมอื่นใดอีก เป็นต้น

(๒) เครือข่ายแท้ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันเป็นเครือข่ายแล้วมีลักษณะของ การเป็นเครือข่ายที่แท้จริง

๑๔) การแบ่งตามลักษณะของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะที่สำคัญของ เครือข่าย แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

(๑) เครือข่ายการเรียนรู้ เป็นเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น ชมรมแพทย์แผนไทยภาคใต้ เป็นต้น

(๒) เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายช่วยเหลือ และร่วมมือทำกิจกรรมในลักษณะ เดียวกัน หรือสนับสนุนส่งเสริมกัน เช่น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่ง ผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

(๓) เครือข่ายทรัพยากร เป็นเครือข่ายที่ระดม และจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ภาค ราชการ เอกชน เข้าไปส่งเสริมสนับสนุนการขาดแคลนทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ให้สามารถ ดำเนินการ ต่อไปได้อย่างที่คาดหวัง เช่น เครือข่ายประมงชายฝั่งจังหวัดสงขลา เป็นต้น

๑๕) การแบ่งตามวิชาชีพของสมาชิก เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะการ ประกอบอาชีพของสมาชิกเครือข่ายเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นหลายประเภท เช่น เครือข่ายครู เครือข่าย

นักวิชาการ เครือข่ายนักการเมือง เครือข่ายกำนันผู้ใหญ่บ้าน เครือข่ายแพทย์แผนไทย เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น

๑๖) การแบ่งตามลักษณะกิจกรรมของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะของกิจกรรม หรืองานที่ดำเนินการ ซึ่งแบ่งออกเป็นหลายประเภท เช่น เครือข่ายสตรี เครือข่ายเด็ก และเยาวชน เครือข่ายคนพิการ เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายภูมิ ปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

เสรี พงศ์พิศ^{๓๖} จำแนกประเภทของเครือข่ายว่ามีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับสมาชิก พื้นที่กิจกรรม หลัก วัตถุประสงค์ และโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะองค์กรของเครือข่ายเอง ดังนี้

๑) เครือข่ายแนวราบ โดยการประสานบุคคลที่อยู่ใน “ระดับ” เดียวกัน อาชีพเดียวกัน ให้มาเชื่อมประสานเป็นเครือข่ายกัน เช่น เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายนักพัฒนา เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น อาจเป็นปัจเจกบุคคลหรืออาจเป็นสถาบันก็ได้ เช่น เครือข่ายสถาบันวิจัย เครือข่ายศูนย์ข้อมูล เป็นต้น บางเครือข่ายอาจเปิดสำหรับบุคคลทั่วไป ใครก็ได้ที่สนใจในเรื่อง หรือประเด็นเดียวกันนั้น

๒) เครือข่ายที่มีลักษณะแนวตั้ง เช่น การนำผู้คนจากหลากหลายอาชีพที่แตกต่างกัน มาเป็นเครือข่ายกัน เช่น เกษตรกร นักพัฒนา นักวิชาการ นักธุรกิจ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และร่วมกัน เครือข่ายประเภทนี้มีเพิ่มขึ้นเพราะการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต ช่วยทำให้คนไม่ว่าอาชีพอะไร ฐานะอะไร ระดับใด สามารถเป็นสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน

๓) เครือข่ายส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อทำให้การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูล และประสบการณ์ดีขึ้น ง่ายขึ้น และมีการร่วมมือกันในเรื่องต่าง ๆ ได้สะดวก และดียิ่งขึ้น และอีกบางส่วนทำให้เป็นพลังต่อรองกับอำนาจต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ไม่ว่าจะป็นองค์กรของรัฐหรือเอกชน องค์กรทุน หรือองค์กรวิชาการทำให้ได้รับความสนใจและความช่วยเหลือง่ายขึ้น

๔) เครือข่ายจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในด้านการวิจัย การศึกษา การฝึกอบรม การจัดการทรัพยากร การจัดการตลาด บางเครือข่ายแลกเปลี่ยนทรัพยากรกัน เช่น พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ ผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่น (เครือข่ายยโสธรแลกเปลี่ยนเชื้อเลี้ยงและผลผลิตอื่น ๆ ของเครือข่ายนครศรีธรรมราช) บางเครือข่ายเน้นการรวมตัวกันเพื่อกดดันทางการเมือง รมรงค์เพื่อให้สังคมเกิดสำนึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การสร้างเขื่อน เป็นต้น

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน)^{๓๗} กล่าวว่า การแบ่งประเภท รูปแบบ และลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายก็เพื่อสร้างความเข้าใจ และมองเห็นภาพความเคลื่อนไหวของกลุ่ม องค์กร เครือข่ายต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากพัฒนาการของความเป็นเครือข่ายในสังคมไทย จะเห็นได้ว่ามีกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคส่วนต่าง ๆ อย่างมากมาย ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาชน รวมทั้งในด้านแนวคิด กิจกรรมก็มีกระบวนการแบ่ง ประเภท

^{๓๖} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, หน้า ๑๙๘ - ๑๙๙.

^{๓๗} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน), เครือข่าย: ธรรมชาติความรู้ และการจัดการ, หน้า ๘๔ - ๙๐.

และรูปแบบของเครือข่ายออกเป็นนัยต่าง ๆ ดังนั้น ประเภท และรูปแบบของเครือข่ายจึงมีความแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม หรือผู้ที่ใช้กิจกรรมเครือข่ายกำหนดขึ้น

ต่อไปนี้เป็นเกณฑ์บางประการในการจัดประเภท และรูปแบบของเครือข่าย เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่าย

๑) เครือข่ายเชิงพื้นที่ หมายถึง การรวมตัวของ กลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่ รูปธรรมหรือพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกัน เป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป้าหมายนำทางและเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย

๒) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม เป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชนโดยเครือข่ายต่าง ๆ ดังกล่าวมุ่งเน้นการดำเนินการ ภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ

ลักษณะของเครือข่ายทางสังคม

สนธยา พลศรี^{๓๘} กล่าวถึงลักษณะสำคัญของเครือข่ายมีดังนี้

๑) มีแกนนำและสมาชิกที่เข้มแข็ง สามารถดำเนินงาน และขยายกิจการของเครือข่าย ได้ และมีประสิทธิภาพ

๒) มีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของเครือข่าย ที่อาจจะเกิดจากสมาชิก หรือชุมชนท้องถิ่นที่สมาชิกอยู่อาศัย หรือจากภายนอกชุมชน หรือจากการบูรณาการภูมิปัญญาทั้งสองได้อย่างเหมาะสมกับเครือข่าย

๓) มีสัมพันธภาพที่ดี เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก และภายนอกทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายราบรื่น เป็นที่ยอมรับ และประสบความสำเร็จ

๔) การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิก เครือข่ายมีช่องทางให้สมาชิกได้มีเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสามารถดำเนินการได้อย่างสะดวก ทำให้สมาชิกได้รับความรู้ และประสบการณ์ตลอดเวลา

๕) การทำกิจกรรมและความต่อเนื่อง เครือข่ายสามารถคิดและดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตนเองสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง ไม่ขาดตอน ไม่ต้องพึ่งพาจากภายนอก

๖) ทรัพยากรและการแบ่งปัน เครือข่ายมีทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างเพียงพอ อาจจะโดยการจัดหาของเครือข่ายเองหรือการแบ่งปันกับองค์กร และเครือข่ายอื่น ๆ ทำให้เครือข่ายสามารถดำเนินกิจกรรมได้และมีประสิทธิภาพ

^{๓๘} อ่างแล้ว, สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๒๖๔ - ๒๖๕.

๗) การเรียนรู้และนวัตกรรม สมาชิกของเครือข่ายมีการเรียนรู้ผ่านกระบวนการต่าง ๆ สามารถสร้างนวัตกรรม ทั้งที่เป็นความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ประโยชน์ได้

๘) การสื่อสารเครือข่ายสามารถสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับสมาชิกได้ง่าย สะดวก และรวดเร็วทำให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย และเป็นประโยชน์

๙) การบริหารจัดการที่ดี เครือข่ายมีการบริหารจัดการที่ดี เหมาะสมกับการดำเนินงานของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล

๑๐) ระบบการติดตามและประเมินงาน เครือข่ายมีระบบการติดตาม และประเมินงานที่มีประสิทธิภาพ มีฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายอย่างเพียงพอ สามารถให้การสนับสนุนช่วยเหลือสมาชิกได้ทันเวลา และเหมาะสม

สามารถสรุปลักษณะของเครือข่ายได้ดังนี้^{๓๙}

๑) เป็นกลุ่มองค์กรและ/หรือบุคคลที่มาาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน

๒) เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๓) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน (ไม่ใช่เฉพาะกิจ) ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง

๔) มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกัน และร่วมกันรับผิดชอบ

๕) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกัน และความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือ หรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

นอกจากนั้นยังเสนอขั้นตอนการดำเนินงานเครือข่าย ๘ ขั้นตอน^{๔๐} เพื่อให้การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนายั่งยืน สนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้

๑) ร่างเป้าประสงค์ ให้ชัดเจน เพื่อให้รู้ว่าสาเหตุความเป็นมาของการก่อตั้งเครือข่าย

๒) บอกเป้าหมาย และวัตถุประสงค์

๓) กำหนดแผนการดำเนินงาน

๔) กำหนดกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ขั้นพื้นฐาน

๕) กำหนดกระบวนการในการตัดสินใจ

๖) เตรียมแผนการสื่อสารระหว่างสมาชิก

๗) เลือกโครงสร้างการจัดการองค์กร

๘) จัดหาทุนในการดำเนินงาน

การก่อตัวของเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ่น)^{๔๑} กล่าวถึงการก่อตัวของเครือข่ายในสังคมไทย แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ตามลักษณะการก่อตัว ได้แก่

^{๓๙} อ่างแล้ว, เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง, หน้า ๒๐๑.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๙.

^{๔๑} อ่างแล้ว, พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ่น), เครือข่าย: ธรรมชาติความรู้และการจัดการ, หน้า ๑๐๙ - ๑๑๐.

๑) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง และการสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ การก่อตัวของเครือข่ายในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่ภาครัฐ หรือหน่วยงานบางแห่งต้องการส่งเสริม หรือเข้าไปจัดตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาตามแนวนโยบายของภาครัฐ และเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนในการพึ่งพาตนเอง เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายพัฒนาชุมชน เป็นต้น เครือข่ายเหล่านี้อาจแบ่งได้อีก ๒ ประการ คือ เครือข่ายที่เป็นนิติบุคคล เช่น เครือข่ายสหกรณ์ ออมทรัพย์ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาไท ฯลฯ และเครือข่ายที่ไม่เป็นนิติบุคคล เช่น เครือข่ายชาวบ้าน เครือข่ายชมรมลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่เกิดขึ้นนี้ จะมีลักษณะกิจกรรม และกระบวนการทำงานที่เป็นทางการ มีระบบ ระเบียบ และมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง ที่เป็นไปตามกระแสของแหล่งทุน และ นโยบายของหน่วยงานนั้น ๆ

๒) เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสมานฉันท์ การร่วมแรงร่วมใจของฝ่ายต่าง ๆ ที่มองเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน แล้วมารวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ตลอดจนจนถึงการพึ่งพาอาศัย โดยเป็นเครือข่ายที่มีการสื่อสาร และความผูกพันที่มีชีวิตชีวา มีกระบวนการที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจ และความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิก มีแนวทางการดำเนินการที่เป็นอิสระจากการครอบงำของฝ่ายต่าง ๆ และจะเกิดขึ้นในชุมชนปฏิบัติการที่ใช้ความสมานฉันท์ และการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายในลักษณะนี้ จะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ซับซ้อน อยู่ในแนวราบบนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพึ่งพาอาศัย มีความยืดหยุ่น และมีความสอดคล้องกับบริบทที่เกิดขึ้นในสังคม

๓) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ และประเด็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่า จำเป็นต้องใช้ความเป็นเครือข่ายในการแก้ไขปัญหา และสร้างพลังในการเรียนรู้ หรือการต่อรอง เพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เครือข่ายที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ จะเกิดขึ้นหลังจากที่สถานการณ์นั้นเกิดความสูงงอมอย่างเต็มที่ และมีผู้ประสานงานเพื่อให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เช่น เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายในลักษณะนี้ จะมีการรวมพลังอย่างแน่นหนาบบนพื้นฐานของการต่อสู้และการเรียกร้องเพื่อปกป้องและรักษาสิทธิของตนเองในการพัฒนา และมีการปรับบทบาทต่อการพัฒนาในแง่มุมที่หลากหลาย โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้จากสถานการณ์และบริบททางสังคม

หลักการจัดการเครือข่ายทางสังคม (Social Network Management)

การดำรงอยู่ของเครือข่ายทางสังคม สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้คือ การจัดการเครือข่าย อาจจะเรียกว่าเป็นพลังของการจัดการ (Power of Management) ศ.ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^{๔๒} ได้นำเสนอองค์ประกอบของการจัดระบบการบริหารเครือข่ายประกอบด้วย

^{๔๒} ประชาธรรม แส่นภักดี, การจัดการเครือข่ายหลักประกันสุขภาพภาคประชาชน Social Network Management for Health Security, เอกสารประกอบการบรรยาย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ศูนย์ฝึกอบรมภูมิปัญญาสู่สากล, ม.ป.ป), หน้า ๔.

(๑) การจัดทำผังกลุ่มเครือข่าย (Network Mapping) เพื่อระบุว่าใครร่วมอยู่ในเครือข่ายบ้าง ทำอะไร โดดเด่น เชื่อมโยงกับใครบ้าง อย่างไร

(๒) การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย (role and responsibility)

(๓) การจัดระบบติดต่อสื่อสาร (Communication system) ช่องทางการสื่อสารของเครือข่าย เป็นอย่างไร สื่ออะไรบ้างที่ใช้

(๔) การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกัน (learning system) จะมีระบบการฝึกอบรม การเรียนรู้ อะไรอย่างไร

(๕) การจัดระบบสารสนเทศ (information system) สารสนเทศของเครือข่ายมีอะไรบ้าง จัดการอย่างไร การเข้าถึงเป็นอย่างไร

องค์ประกอบทั้ง ๕ ส่วนดังกล่าวหากได้รับการจัดการอย่างเป็นระบบ จะทำให้เครือข่ายขับเคลื่อนไปอย่างตามเป้าหมายที่วางไว้

ปัจจัยความสำเร็จของเครือข่ายทางสังคม

การดำเนินงานของเครือข่ายจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด สมบูรณ์ ถาวร ก้าวว่าขึ้นอยู่กับปัจจัย ๑๔ ประการ^{๔๓} ดังนี้

๑) ความเป็นหนึ่งเดียวกัน ทั้งจิตใจ และความสามัคคีของสมาชิกเครือข่าย

๒) สมาชิกมีขวัญกำลังใจ และเจตนารมณ์ร่วมกันที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุความสำเร็จ

๓) ความเสียสละของสมาชิก ทั้งร่างกาย สติปัญญา และทุนทรัพย์ หรือทรัพยากร

๔) มียุทธศาสตร์ระบบการจัดการและการวางแผนที่ดี เหมาะสมกับสถานการณ์ สมาชิก รวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น

๕) มีการติดตามและประเมินผล การดำเนินงานของเครือข่ายเป็นระยะ ๆ สม่าเสมอ

๖) ใช้กระบวนการดำเนินงาน ตามวงจรคุณภาพ

๗) ผู้นำเครือข่ายมีวิสัยทัศน์มีความสามารถในการตัดสินใจ และประสานงานได้ดี

๘) สมาชิกเครือข่ายมีคุณภาพ ทุกคนมองเห็นประโยชน์ร่วมกัน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ ส่วน

ตน

๙) กิจกรรมของเครือข่าย มีการจัดการอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน

๑๐) สมาชิกและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่าย

๑๑) มีการดำรงรักษาเครือข่ายเดิมไว้และขยายเครือข่ายใหม่ เพิ่มเติมขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง

๑๒) สมาชิกมีความจริงใจ จริงจัง มีความศรัทธาต่อกันและกันและต่อเครือข่าย ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ให้เกียรติซึ่งกัน และกันมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๑๓) ระเบียบกฎเกณฑ์ของเครือข่าย มีความเหมาะสมกับสมาชิก และการดำเนินงานของเครือข่าย

๑๔) มีทรัพยากรเพียงพอต่อการดำเนินงานของเครือข่าย มีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้

^{๔๓} อ่างแล้ว, สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๒๖๕ - ๒๗๖.

อีเบอร์ฮาร์ด อี. ชูอิง เสนอปัจจัยแห่งความสำเร็จของเครือข่ายมี ๖ ประการ ดังนี้^{๔๔}

๑) การมีพันธะสัญญาที่หนักแน่นระหว่างกัน การที่สมาชิกของเครือข่ายมีอุดมการณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างกัน อันเกิดจากกระบวนการทำงานร่วมกันประสบความสำเร็จ หรือประสบความสำเร็จ ล้มเหลวร่วมกัน และร่วมปรึกษากันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

๒) การปรับปรุงพัฒนาตลอดเวลา เครือข่ายจะประสบความสำเร็จเมื่อสมาชิกของเครือข่ายมีการปรับปรุง และพัฒนาอยู่ตลอดเวลา โดยมีการประเมินความต้องการ และความคาดหวังของสมาชิก จุดแข็ง จุดอ่อนของสมาชิกตลอดระยะเวลาการทำงาน มีการสื่อสารระหว่างกันอย่างชัดเจนเกี่ยวกับความต้องการ และความคาดหวังของแต่ละฝ่าย การประเมินสถานการณ์ของปัญหาทั้งภายใน และภายนอกเครือข่าย และการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ หรือมาตรฐานที่ดีที่สุด เพื่อเปรียบเทียบผลงานของเครือข่ายกับเครือข่ายอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เป็นต้น ผลที่ได้จากการประเมินจะเป็นข้อมูลสำคัญที่นำมาใช้ในการปรับปรุงพัฒนาเครือข่าย

๓) การรักษาพันธกรณีระยะยาว การรักษาพันธกรณีระยะยาวระหว่างสมาชิกของเครือข่ายมีผลสำคัญต่อการปรับปรุงพัฒนาเครือข่ายตลอดเวลา เพราะเครือข่ายที่มีความผูกพันกันในระยะยาว และได้รับประโยชน์ร่วมกันเท่านั้นที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ร่วมกันทำงาน และสร้างผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อเครือข่าย การสร้างและรักษาพันธกรณีระยะยาวต้องอาศัยการระดมทรัพยากร และการลงทุนระยะยาว เพื่อสร้างศรัทธาร่วมกันของสมาชิก ต้องใช้การติดต่อสื่อสารในการรักษาความสัมพันธ์ และต้องอาศัยประวัติศาสตร์ร่วมกัน เช่น การมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ซึ่งไม่ใช่เฉพาะผลงานเท่านั้น แต่หมายถึงมิตรภาพ และการร่วมทุกข์ร่วมสุขระหว่างกันอีกด้วย

๔) การเสริมพลัง หมายถึง การสนับสนุนให้สมาชิกเครือข่ายได้มีโอกาสแสดงความสามารถ ตลอดจนใช้วิถึการญาณของตนในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ การจัดหาทุนดำเนินงาน การหาทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการทำงานของเครือข่าย เป็นต้น

๕) การมีค่านิยมร่วม ค่านิยมร่วมกันของสมาชิกเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพฤติกรรมในการทำงานของเครือข่าย เช่น การให้ความสำคัญต่อคุณภาพของงาน ความยืดหยุ่น การเปิดเผยจริงใจ การให้ความสำคัญต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การมีค่านิยมในการทำงานร่วมกันเป็นทีม เป็นต้น

๖) ภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำของเครือข่าย หมายถึงการสร้างวิสัยทัศน์ในเชิงยุทธศาสตร์ความสามารถในการชักจูงโน้มน้าวให้ผู้อื่นเห็นความสำคัญที่จะต้องกระทำร่วมกัน และจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นต่อการทำงาน เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของเครือข่าย และผลสำเร็จของเครือข่าย ผู้นำยังต้องมีลักษณะสำคัญอีกหลายประการ เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ขยันเสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น

^{๔๔} นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ, หน้า ๕๙ - ๖๕.

เสรี พงศ์พิศ เสนอว่าเครือข่ายของชุมชนจะเจริญเติบโต และประสบความสำเร็จ ได้ด้วย ปัจจัยสำคัญ ๖ ประการ ดังนี้^{๔๕}

๑) มีวัฒนธรรมเครือข่าย คือ มีความสัมพันธ์แนบชิดมากกว่าแนวดิ่ง สมาชิกทุกคนเคารพ ให้เกียรติกัน ไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบเจ้านาย ไม่มีหัวหน้าลูกน้อง แต่เป็นพี่น้องกันสัมพันธ์กันด้วยใจ ด้วยจิตวิญญาณไม่ใช่ด้วยผลประโยชน์

๒) สมาชิกมีการพบปะกัน ไปมาหาสู่กันเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ

๓) เครือข่ายมีเป้าหมายชัดเจน ที่สมาชิกทุกคนเข้าใจตรงกัน

๔) มีแผนงานและกิจกรรมหรือลงทุนร่วมกัน เช่น วิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น อันเป็นเงื่อนไขให้สมาชิกพบปะ และทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๕) มีกลุ่มแกนนำ ทำหน้าที่นำ และประสานงานของเครือข่ายด้วยความมุ่งมั่น

๖) สมาชิกเครือข่ายร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่แข่งขันกันเอง

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล เสนอว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้เครือข่ายแบบ ประชาสังคม ประสบความสำเร็จมี ๘ ประการ ดังนี้^{๔๖}

๑) มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน สมาชิกในเครือข่ายต้องมองเห็นอนาคตข้างหน้าร่วมกันรู้ และเข้าใจ ร่วมกันในทิศทางที่จะไปด้วยกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกันไม่เช่นนั้นแล้วเครือข่ายจะไม่มีพลัง ไรทิศทาง และเป้าหมายที่จะก้าวหน้าไปด้วยกัน

๒) มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนมีความหลากหลาย ซับซ้อน และต้องร่วมสร้างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของทุกคนทุกฝ่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญของเครือข่าย

๓) มีความเป็นธรรมชาติ ที่ไม่ใช่การแต่งตั้งจัดตั้งแต่เป็นผลจากจิตสำนึกที่จะดำเนิน กิจกรรมร่วมกัน บนพื้นฐานของการเติบโตอย่างเป็นธรรมชาติ ยั่งยืนต่อเนื่องสามารถรวมแก้ไขปัญหา ที่ซับซ้อนของชุมชนหรือท้องถิ่นได้

๔) มีความรัก ความเอื้ออาทร สมานฉันท์ การรวมกลุ่มเครือข่ายบนพื้นฐานของความหลากหลาย และความแตกต่างของสมาชิกนั้น จำเป็นต้องสร้างขึ้นบนพื้นฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคี เพราะส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลัง

๕) มีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ สติปัญญาความรู้ และจินตนาการเป็นพลังของมนุษย์ที่จะดำรงอยู่อย่างสร้างสรรค์ มีศักดิ์ศรี แก้ปัญหา และกำหนดทิศทาง ในอนาคต เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนจึงต้องสร้าง และสะสมองค์ความรู้ที่สามารถปรับใช้ และเรียนรู้เพิ่มขึ้นตลอดเวลาทั้งยังต้องมีศักยภาพ และความสามารถพอที่จะแสวงหาความรู้อีกด้วย

^{๔๕} เสรี พงศ์พิศ, **แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน**, (กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญาไท, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๔.

^{๔๖} อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล, **ประชาสังคม: คำ ความคิด ความหมาย**, (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘.

๖) มีการเรียนรู้จากการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกันเพราะจะทำให้เกิดพลัง เกิดปัญญาหมู่ เกิดใจหมู่ในสมาชิกเครือข่ายซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนที่ต้องอาศัยเทคนิควิธีการมากมาย และสอดคล้องกับบริบทของแต่ละเครือข่าย

๗) มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่องหรือเป็นเครือข่ายความร่วมมือ การสื่อสาร เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นความจำเป็นที่จะทำให้เครือข่ายมีความเจริญเติบโต และขยายตัวอย่างมั่นคง เป็นการสื่อสารในแนวราบที่ต้องคิดค้นรูปแบบใหม่ ๆ ต้องเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือต่าง ๆ กับสื่อสารมวลชน

๘) มีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการจัดการที่ดี มีประสิทธิภาพทั้งองค์กร ระบบสมาชิกของเครือข่าย จากแนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จเติบโตของเครือข่าย และปัจจัยที่สนับสนุนให้เครือข่ายประสบความสำเร็จที่กล่าวมาแล้ว

อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยที่สนับสนุนให้เครือข่ายประสบความสำเร็จ มีอยู่หลายประการ คือ

๑) สมาชิกและระบบความสัมพันธ์ที่ดี สมาชิก และระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย เป็นปัจจัยสำคัญเบื้องต้นที่ทำให้เกิดเครือข่าย และทำให้เครือข่ายประสบความสำเร็จในการดำเนินงานสมาชิกของเครือข่ายหมายถึงรวมถึงสมาชิกทั้งหมดซึ่งประกอบด้วยสมาชิกทั่วไป ผู้นำและผู้บริหารจัดการเครือข่าย และพนักงานต่าง ๆ ของเครือข่าย สมาชิกของเครือข่าย และระบบความสัมพันธ์ที่ดีที่สนับสนุนให้เครือข่ายประสบความสำเร็จ ควรมีลักษณะดังนี้

- สมาชิกมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกันที่จะรวมพลังกันเพื่อความสำเร็จร่วมกัน

- สมาชิกมีผู้นำมีกลุ่มแกนนำที่มีภาวะผู้นำที่เหมาะสม เช่น มีวิสัยทัศน์ที่ดี มีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถ กล้าตัดสินใจและตัดสินใจได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ สามารถจูงใจและประสานงานได้ดี เป็นต้น

- สมาชิกมีความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร สมานฉันท์ สามัคคีกันไม่แข่งขันกัน หรือขัดแย้งกัน เสียสละไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม

- สมาชิกรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น มีพันธะสัญญาที่หนักแน่น และรักษาพันธกรณี มีความจริงใจ จริงจัง ตรีทธาต่อกัน และกัน และมีความมั่นคงต่อเครือข่าย

- สมาชิกมีค่านิยมร่วมกัน มีความเข้าใจกัน ให้เกียรติกัน และกัน มีความสัมพันธ์กันแบบพี่น้อง สัมพันธ์กันด้วยใจด้วยจิตวิญญาณไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์เพียงอย่างเดียว

- การให้ความสำคัญแก่สมาชิกในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย และความผูกพันต่อเครือข่าย

- มีการส่งเสริมให้สมาชิกได้แสดงบทบาทและโอกาส ในการตัดสินใจในกิจกรรมของเครือข่ายด้วยตนเอง และร่วมกับผู้อื่น

- สมาชิกให้การสนับสนุน ส่งเสริมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีขวัญและกำลังใจที่ดี ไม่ท้อแท้ หรือหมดกำลังใจโดยง่าย

- การพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ของสมาชิกให้มีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่ายได้ด้วยตนเอง

- ผู้นำกลุ่มแกนนำและสมาชิกมีความซื่อสัตย์สุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่รับผิดชอบงานเกี่ยวกับการเงิน และการพัสดุต้องเป็นผู้ที่สมาชิกให้ความเชื่อถือ และไว้วางใจ

๒) กระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกัน ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายเจริญเติบโต และประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน คือ กระบวนการมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย ซึ่งควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

- เครือข่ายมีลักษณะเป็นองค์กรแห่งความร่วมมือ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก ไม่ใช่การบังคับบัญชาหรือสั่งการ

- เปิดโอกาสให้สมาชิกและผู้เกี่ยวข้องในเครือข่ายทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างกว้างขวาง ไม่ผูกขาดโดยบุคคล หรือกลุ่มคนเพียงคนเดียวคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

- มีความสัมพันธ์แบบแนวราบ สมาชิกมีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันหรือ เสมอภาคกันเคารพในศักดิ์ศรีของกันและกัน ไม่มีใครเหนือกว่าใคร

- สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและอย่างสม่ำเสมอ จนกลายเป็นวัฒนธรรมของเครือข่าย

- มีองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากเวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความสามารถในการแสวงหาความรู้ร่วมกันของสมาชิก ไม่ใช่โดยการนำเข้าของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

- มีการเรียนรู้ที่เกิดจากผลของการปฏิบัติจริงหรือการทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ใช่ผลของการศึกษาจากชุมชนอื่น หรือบุคคลภายนอกเพียงฝ่ายเดียว

- มีลักษณะเป็นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้แบบธรรมชาติ ไม่ใช่เพราะการจัดตั้งการผูกบังคับ หรือความเกรงใจ แต่เกิดจากจิตสำนึกร่วมกันของสมาชิกอย่างแท้จริงไม่ใช่การแสร้งทำหรือแกล้งทำ

- เครือข่ายมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอไม่ขาดตอนทำให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเครือข่ายอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน

- บรรยากาศในการดำเนินงานของเครือข่ายส่งเสริมให้สมาชิกมีความกล้าและมั่นใจที่จะร่วมในกิจกรรม ซึ่งเป็นบรรยากาศแบบกัลยาณมิตร เพิ่มพูนความรู้ และทักษะให้สมาชิกอย่างแท้จริง

- มีเทคนิควิธีการที่นำมาใช้ในการเรียนรู้ร่วมกันหลาย ๆ วิธี เหมาะสมกับสมาชิกและกิจกรรมที่จัดในแต่ละครั้ง ไม่ซ้ำซากอยู่เพียงเทคนิควิธีการเดียว

๓) การบริหารจัดการเครือข่ายที่ดี การบริหารจัดการเครือข่ายที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนความสำเร็จของเครือข่ายซึ่งควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

- มีวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ ระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสภาพ หรือลักษณะของเครือข่าย

- มีกฎ ระเบียบ แนวทางการปฏิบัติของเครือข่ายที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ

- มีโครงสร้างในการบริหารเครือข่ายที่เหมาะสมกับคุณลักษณะของเครือข่าย

- มีทรัพยากรที่เหมาะสมและเพียงพอในการดำเนินงาน ทั้งบุคลากร เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และอื่น ๆ
 - มีระบบในการปกป้องคุ้มครองสมาชิกให้มีความมั่นคงและปลอดภัย รวมทั้งการจูงใจ การเสริมพลัง การสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่สมาชิก
 - มีการบริหารงานแบบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหาร และการดำเนินงาน ยอมรับในเสียงข้างมาก เชื่อมมั่นในอิสราภาพ และเสรีภาพของสมาชิก มีความยืดหยุ่นในการดำเนินงาน เป็นต้น
 - มีการระดมทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้อย่างเต็มที่ และมีประสิทธิภาพ ไม่ปล่อยหรือละเลยให้สูญเสียไปโดยไม่นำมาใช้ประโยชน์สามารถควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกเครือข่ายได้
 - มีการปรับปรุงพัฒนาเครือข่ายตลอดเวลาตามสถานการณ์ ที่ไม่ยึดมั่นอยู่กับระบบบริหารแบบใดแบบหนึ่งเพียงระบบเดียว หรือมีความสามารถในการปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างดี
 - มีระบบการติดต่อสื่อสารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ทั้งภายในเครือข่ายและหน่วยงานภายนอกเครือข่าย
 - มีระบบการติดตามและประเมินผลที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพเป็นระยะและสม่ำเสมอ และนำผลที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาเครือข่ายร่วมกัน
- ๔) การขยายเครือข่าย** เครือข่ายจะเจริญเติบโตได้นั้นต้องมีการขยายเครือข่ายออกไปด้วยการหาพันธมิตร หรือสมาชิกเพิ่มเพราะไม่เช่นนั้นแล้วเครือข่ายก็จะไม่เติบโตในเชิงปริมาณ แต่อาจจะถดถอย หรือลดจำนวนของสมาชิกลง และมีผลต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย ซึ่งการขยายเครือข่ายอาจดำเนินการได้ดังนี้
- พยายามดำรงรักษาสมาชิกเครือข่ายที่มีอยู่ไว้ไม่ให้ละทิ้งเครือข่าย หรือไม่เลิกเป็นสมาชิกภาพของเครือข่าย
 - สร้างความสัมพันธ์อันดี กับบุคคล กลุ่ม องค์กรอื่นๆ ทั้งที่มีอยู่ในชุมชน และภายนอกชุมชน
 - ดำเนินงานในลักษณะของการเป็นเครือข่ายของความร่วมมือ ด้วยการเป็นพันธมิตร หรือภาคีกับบุคคล กลุ่ม องค์กรอื่น ๆ ไม่ใช่เป็นคู่แข่งที่ต้องการแพ้ชนะ
 - การประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่บทบาทของเครือข่าย และความสำเร็จที่เกิดขึ้นไปสู่บุคคล กลุ่ม และองค์กรอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกของเครือข่ายเพื่อสร้างการยอมรับในเครือข่าย
 - ผู้นำ กลุ่มแกนนำ และสมาชิกของเครือข่ายต้องช่วยกันขยายไปสู่สมาชิกใหม่ ๆ ทั้งโดยการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม
 - กฎ ระเบียบต่าง ๆ ของเครือข่าย เปิดโอกาสให้สมาชิกใหม่เข้าร่วมกับเครือข่ายได้และมีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก
 - ใช้การประชุม การสัมมนา การฝึกอบรมร่วมกัน เป็นเครื่องมือในการหาสมาชิกใหม่ของเครือข่าย เพราะกิจกรรมข้างต้นจะนำไปสู่การร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายได้ง่าย

- เปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาส กล่าวคือ เมื่อบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชนประสบปัญหา หรือเกิดวิกฤติการณ์ขึ้น เครือข่ายต้องเข้าไปสนับสนุน ช่วยเหลือ ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นสมาชิกใหม่ของ เครือข่ายได้

- ให้บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรที่เป็นเป้าหมายได้รู้ และเข้าใจว่าถ้าหากมาร่วมเป็นสมาชิก ใหม่ของเครือข่ายแล้วจะมีสถานภาพ และบทบาทในเครือข่ายอย่างไร มีโอกาส ที่จะพบความสำเร็จใน การดำเนินงานอย่างไร

- แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการหาสมาชิกใหม่โดยตรง เพื่อให้การขยายเครือข่ายเป็นไป อย่างเป็นรูปธรรม มีเป้าหมาย มีแผนงาน และดำเนินงานอย่างจริงจัง

การจัดการเครือข่าย กลยุทธ์สำคัญในการจัดการเครือข่ายแบ่งเป็น ๔ ส่วน^{๔๗}

๑) การก่อรูปเครือข่าย การก่อตัวของเครือข่ายอาจเกิดได้ ๒ แนวทาง แนวทางแรกคือ เครือข่ายที่เกิดจากรัฐเข้าไปมีส่วนเป็นผู้ริเริ่ม (state initiative) กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ริเริ่ม เข้าไปกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหา สร้างความตื่นตัวให้เกิดความสนใจ รวมตัวกัน และผลักดันให้เกิดการรวมตัวของประชาชน อีกแนวทางหนึ่ง คือ เครือข่ายกลุ่มประชาชนเอง นั่นคือ ประชาชนมีความตื่นตัวในปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วลงมือเริ่มในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการแก้ไข ปัญหาให้ลุล่วงหรือบรรเทาไป โดยที่องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรวิชาการหรือสื่อมวลชนโดยใช้วิธีการ สร้างความตระหนักในปัญหาและสำนึกในการรวมตัวการสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์การแสวงหา แกนนำที่ดีของเครือข่ายการสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย

๒) การจัดระบบบริหารเครือข่าย (network organizing) องค์ประกอบสำคัญ คือการจัด ผังกลุ่มเครือข่าย (mapping) การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย (role and response bility) การจัดระบบติดต่อสื่อสาร (communication system) การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกัน (learning system) การจัดระบบสารสนเทศ (information system)

๓) การใช้ประโยชน์เครือข่าย (network utilizing) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีกลาง ประสานงานร่วมกันใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนสารสนเทศและความรู้การใช้เครือข่ายเพื่อเป็น เวทีแลกเปลี่ยนและระดมทรัพยากรการใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวที ร่วมสร้างสรรค์และพัฒนาความรู้ ใหม่ ๆ การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีสร้างกระแสผลักดันประเด็นใหม่ ๆ

๔) การธำรงรักษาเครือข่าย (network maintaining) การจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการ อย่างต่อเนื่องการรักษา สัมพันธภาพที่ระหว่างสมาชิกเครือข่าย การกำหนดกลไกสร้างระบบจูงใจ การจัดหา ทรัพยากรสนับสนุนอย่างพอเพียง การให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไขปัญหาการสร้างผู้นำ รุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่า คำว่า เครือข่ายมักจะใช้ในแวดวงการพัฒนาสังคม ซึ่งกล่าวถึงระบบ ความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ที่เชื่อมโยงกัน นับตั้งแต่ในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรม การ

^{๔๗} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป การศึกษา”, วารสารการบริหารและพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕): ๒๐๐ - ๒๐๑.

สื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีรูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลาย และมีการกระจายตัวไปตามหน่วยย่อยหรือปัจเจกบุคคลในสังคม เครือข่ายในสังคมใหญ่ก็มีความสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนในท้องถิ่นต่างๆ และเราสามารถนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การสร้างความร่วมมือในด้านต่างๆ ได้

๒.๒ ข้อมูลพื้นฐานโดยทั่วไปของจังหวัดพะเยา

๒.๒.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดพะเยา

คำขวัญของจังหวัดพะเยา “กว๊านพะเยาแหล่งชีวิต ศักดิ์สิทธิ์พระเจ้าตนหลวง บวงสรวงพ่อขุนงำเมือง งามลือเลื่องดอยบุษราคัม”

จังหวัดพะเยา ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไป ล้อมรอบไปด้วยเทือกเขา ทั้งด้านตะวันออก ด้านตะวันตก ด้านใต้ และตอนกลางของจังหวัด เทือกเขาเหล่านี้จะทอดตัวเป็นแนวยาวจากเหนือลงใต้ มีที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูกอยู่สองข้างเทือกเขาและระหว่างลำน้ำ มีเนื้อที่ภูเขาสูงและสูงมากที่สุด ประมาณร้อยละ ๔๗ ของพื้นที่จังหวัด มีพื้นที่เนินเขา ผสมที่ราบ ประมาณร้อยละ ๓๕ และมีที่ราบลุ่มน้อยที่สุด ประมาณร้อยละ ๑๘ เท่านั้น ระดับความสูงของพื้นที่จังหวัดพะเยา มีความสูงระหว่าง ๓๐๐ - ๑,๕๕๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง โดยมีเทือกเขาสูงอยู่ทางทิศตะวันตก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณอำเภอเชียงคำ อำเภอปง อำเภอเชียงม่วน ทิศตะวันตกของอำเภอเมืองพะเยา และอำเภอแม่ใจ เทือกเขาเหล่านี้ทอดตัวในแนวเหนือ - ใต้ ขนานไปกับที่สูงตอนกลางที่ค่อย ๆ เทลาดลงสู่ที่ราบบริเวณอำเภอจุน อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอเมืองพะเยา โดยมีเส้นชั้นระดับความสูง ไต่ระดับ ตั้งแต่ ๓๐๐ - ๕๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางสำหรับบริเวณที่ราบลุ่มและที่ลุ่ม ระดับตั้งแต่ ๕๐๐ - ๑,๐๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางสำหรับที่ลาดเชิงเขา และระดับตั้งแต่ ๑,๐๐๐ - ๑,๕๕๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางสำหรับที่ราบสูงและภูเขา

จังหวัดพะเยา มีเนื้อที่ประมาณ ๖,๓๓๕.๐๖ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓,๙๕๙,๔๑๒.๕ ไร่ ประกอบด้วย ๙ อำเภอ คือ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอเชียงคำ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอเชียงม่วน อำเภอภูซาง และอำเภอภูกามยาว มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอพาน อำเภอป่าแดด และอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภองาว จังหวัดลำปาง และอำเภอสอง จังหวัดแพร่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงไชยะบูลี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และอำเภอบ้านหลวง อำเภอท่าวังผา อำเภอสองแคว และอำเภอเมืองน่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภองาว และอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

การเดินทางไปจังหวัดใกล้เคียง^{๔๘} จังหวัดพะเยาห่างจากจังหวัดเชียงราย ๙๔ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ ๑๓๔ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดลำปาง ๑๓๗ กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดแพร่ ๑๓๘ กิโลเมตร

๒.๒.๒ ความเป็นมาของจังหวัดพะเยา : เมืองพะเยาในแต่ละยุค

เมืองพะเยาเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มาแต่ช้านาน สุจิตต์ วงษ์เทศ^{๔๙} ได้แบ่งเมืองพะเยาออกเป็น ๓ ยุค ดังนี้

(๑) ยุคตำนาน

ประวัติศาสตร์สมัยเริ่มแรกของเมืองพะเยาที่เป็นตำนานหรือเรื่องเล่าสืบต่อกันมา ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗ สมัยขุนศรีจอมธรรม พระราชโอรสของขุนเงินแห่งเมืองหิรัญนครเงินยาง (เชียงใหม่) ราชอาณาจักรโยนก ผู้สืบเชื้อสายมาจากปู่เจ้าลาวจก แห่งราชวงศ์ลวจักรราช หรือราชวงศ์ลาว^{๕๐} ทรงพาหม่อมปวิวาร ไพรพล เข้ามาสถาปนาเป็นอาณาจักรภูมยวง ในแ่งที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง แม่น้ำสายตา ครั้นขึ้นครองเมืองแล้วทรงสั่งให้สำรวจหัวเมืองที่ขึ้นอยู่กับนครของอาณาจักรพะเยา คือ เมืองจาว เมืองกวาสะเอียบ เชียงม่วน เมืองสระ เมืองออย เมืองสะลาว เมืองคอบ เมืองล่อ เชียงคำ เมืองเชียงแวง เมืองหงาว เมืองเทิง เมืองแช่เหียงเมือง แช่ลูล เมืองปากบ่อง เมืองหนองขวาง เมืองป่าเป้า เมืองวัง เมืองแช่ซ้อน เมืองปราน เมืองแช่ห่ม ทิศใต้จรดนครเขลางค์ และนครหริภุญไชย ทิศตะวันออกเฉียงเหนือต่อแดนขรนคร

และประมาณปี พ.ศ.๑๕๐๐ เป็นต้นมา ช่วงสมัยของขุนเจือง ผู้เป็นพระราชโอรสของขุนจอมธรรม เสวยราชเป็นกษัตริย์นครแห่งเมืองพะเยา ได้แผ่อำนาจขยายดินแดนจากลุ่มน้ำอิงถึงลุ่มน้ำกกขึ้นไปถึงดินแดนสิบสองปันนา แล้วข้ามแม่น้ำโขงไปทางตะวันออกถึงล้านช้าง จนสุดแดนทางทุ่งไหหิน แขวงเชียงขวาง ในลาว ถึงเขตเมืองแกวในเวียดนาม แต่ถูกต่อต้านจากกลุ่มชาติพันธุ์สองฝั่งโขง เมื่อคราวไปรบกับพวกแกวแมนตาตอกซอกฟ้าต้ายีน^{๕๑} เมื่อพระชนมายุได้ ๗๗ พรรษา ขุนเจืองต้องอาวุธเข้าศึกสิ้นพระชนม์บนคอช้าง ในตำนานเมืองพะเยาได้กล่าวยกย่องให้ขุนเจืองเป็นวีรบุรุษที่สำคัญคนหนึ่ง ด้วยทรงเป็นกษัตริย์ที่ทรงอนุภาพมากดังกล่าว

^{๔๘} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, แนวทางการจัดการและส่งเสริมการท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

^{๔๙} สุจิตต์ วงษ์เทศ, ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา, (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๓๘), หน้า ๑ - ๒.

^{๕๐} ประเสริฐ ญ นคร, ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ด, (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๙) อ้างใน พระครูศรีวรพินิจ และ สหทัยา วิเศษ, "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา", รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

^{๕๑} ในตำนานเมืองหิรัญนครเงินยาง กล่าวว่าขุนเจืองยกทัพไปทางตะวันออกไปยังเมืองแมนตาตอก ได้ชนช้างกับพญาแมนตาตอก และเสียที่ถูกพระยาแมนตาตอกฟันตายบนหลังช้าง ใน ศรีศักร วัลลิโภดม, ล้านนาประเทศ, ๒๕๔๕, หน้า ๒๕๕. อ้างใน เรื่องเดียวกัน.

(๒) ยุคประวัติศาสตร์

ชื่อเมืองพะเยาปรากฏเป็นครั้งแรก จากการค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดคือ ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๒ (วัดศรีชุม) ซึ่งจารึกเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๐ (พ.ศ. ๑๘๘๔ - ๑๙๑๐) จารึกดังกล่าวได้เล่าเหตุการณ์ย้อนกลับไปในช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ ๑๘ กล่าวถึงชื่อเมืองพะเยาว่า “พยาว” ในสมัยของพ่อขุนศรีนาวนำถม กษัตริย์แห่งเมืองสุโขทัย - ศรีสัชชาลัย ก่อนที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์จะขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์เมืองสุโขทัย ในปี พ.ศ. ๑๘๐๐

ต่อมาประมาณช่วงหลัง ปี พ.ศ. ๑๗๐๐ หน่อเนื้อเชื้อสายขุนเจืองที่ได้ครองเมืองพะเยา คือ ขุนงำเมือง เป็นกษัตริย์องค์ที่ ๑๒ แห่งราชวงศ์จอมธรรม มีเมืองที่อยู่ในกำกับของรัฐพะเยาถึง ๒๒ พันนา ประกอบไปด้วยเมืองงาว เมืองกวาว เมืองสะเอียบ เมืองเชียงม่วน เมืองสระ เมืองออย เมืองควน เมืองเชียงคำ เมืองล่อ เมืองเชียงแรง เมืองหงาว เมืองเทิง เมืองแช่เหียง เมืองแช่ลูง เมืองปากบ่อง เมืองหนองขาว เวียงป่าเป้า เมืองวัง เมืองแช่ซ้อน เมืองปาน เมืองแช่ห่ม ต่อมาในพงศาวดารโยนก ได้ปรากฏชื่อพันนาเพิ่มขึ้นอีกรวมทั้งหมดเป็น ๓๖ พันนา แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของรัฐพะเยาในสมัยนั้น^{๕๒} เนื่องจากหุบเขาของเมืองพะเยามีขนาดใหญ่ มีพื้นที่ราบกว้างขวาง มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ พะเยาจึงเป็นเมืองใหญ่ที่ประกอบด้วยชุมชนจำนวนมาก แบ่งออกเป็นพันนาได้ถึง ๓๖ พันนา โดยมีชุมชนหลักที่เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครองคือ เวียงพะเยา ซึ่งตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางของหุบเขา ตรงเชิงเขาปลายสุดของดอยดัวนริมฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยา ส่วนพื้นที่ราบกว้างใหญ่โดยรอบจะเป็นที่ตั้งของพันนา ซึ่งเป็นชุมชนบริวาร ขอบเขตของแต่ละพันนามีลักษณะคล้ายกับตำบลในปัจจุบัน ประกอบไปด้วยชุมชนระดับหมู่บ้านหลายๆ แห่งตั้งอยู่ใกล้กัน และใช้น้ำจากระบบชลประทานเหมืองฝายเดียวกัน ในสมัยโบราณประชากรของเมืองพะเยาส่วนใหญ่อาศัยในหมู่บ้านของพันนาต่างๆ และประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นหน้าที่หลักของพันนาคือ การเพาะปลูกผลิตอาหาร และเสียภาษีจากผลผลิตการเกษตรของตนให้แก่ตัวเวียงพะเยา ที่ทำหน้าที่บริหารและปกครอง นอกจากนี้ประชากรตามพันนายังมีฐานะเป็นไพร่ที่ผู้ปกครองในเวียงสามารถเรียกเกณฑ์แรงงานมาใช้ทำงานต่างๆ ได้^{๕๓}

เมื่อสิ้นยุคขุนงำเมือง เมืองพะเยาก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ นับแต่นั้นเป็นต้นมา เมืองพะเยาก็ถูกลดฐานะเป็นเมืองเล็กๆ ที่ขึ้นอยู่กับเมืองเชียงราย ต่อมาเมืองพะเยากลับมามีบทบาทในประวัติศาสตร์ อีกครั้ง เมื่อพระเจ้าสามฝั่งแกน กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่ ทรงแต่งตั้งอาร์เลียงไปเป็นเจ้าสีหิ้นครองเมืองพะเยา ในปี พ.ศ. ๑๙๕๔ เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณที่ช่วยเหลือพระองค์ขึ้นครองราชย์ได้สำเร็จ ในสมัยเจ้าสีหิ้น เมืองพะเยาได้รับการยกย่องให้มีความสำคัญแทนเมืองเชียงราย เมื่อถึงสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔ -

^{๕๒} พระธรรมวิมลโมลี, ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๓๙).

^{๕๓} สัจจิตต์ วงษ์เทศ, จังหวัดพะเยามาจากไหน?. (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๒).

๒๐๓๐) ซึ่งขึ้นครองราชย์สืบต่อพระเจ้าสามฝั่งแกน พระเจ้าติโลกราชได้ใช้เมืองพะเยาเป็นฐานกำลังขยายอำนาจเข้ายึดเมืองแพร่และน่าน รวมทั้งทำสงครามกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยาเพื่อชิงดินแดนสุโขทัย พระยาอุทิศฐิระ เจ้าเมืองสองแคว (พิชญ์โลก) ผู้มีเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัยเกิดบาดหมางกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงเข้ามาสวามิภักดิ์กับพระเจ้าติโลกราช และช่วยทำสงครามรบกับกรุงศรีอยุธยา พระยาอุทิศฐิระได้รับการปูนบำเหน็จความดีความชอบให้มาเป็นเจ้าสี่หมื่นครองเมืองพะเยา ในปี พ.ศ.๒๐๑๗ ช่วงระยะเวลาที่ บ้านเมืองมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ศิลปวัฒนธรรม และพุทธศาสนาได้รับการส่งเสริมจนรุ่งเรืองมาก ดังปรากฏหลักฐานจากโบราณสถานและโบราณวัตถุหลายแห่งที่พบในเมืองพะเยา

ครั้งล้านนาถูกพม่าบุกยึดครองในปี พ.ศ.๒๑๐๑ เมืองพะเยาได้ร่วมรบไปพร้อมกับเมืองอื่นๆ ในล้านนา จากนั้นก็ได้หายไปจากประวัติศาสตร์ จนถึง ปี พ.ศ.๒๓๑๐ พม่ายกทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา เมืองพะเยากลับมาปรากฏในประวัติศาสตร์อีกครั้ง เมื่อเนเมียวสีหบดี แม่ทัพพม่าได้มาเกณฑ์คนพะเยาไปรบกับกรุงศรีอยุธยา ในช่วงสงครามบ้านเมืองแทบจะร้างผู้คน และแล้วเมืองพะเยาก็ได้กลายเป็นเมืองร้างเป็นเวลาถึง ๕๖ปี

(๓) ยุคฟื้นฟู

เมื่อเจ้าพระยาจักรี ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงกระทำพิธีปราบดาภิเษกขึ้นเสวยราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และได้ย้ายนครหลวงมาตั้งอยู่ที่บางกอก ตรงข้ามกับกรุงธนบุรี พระยาภาววิไลได้รับพระราชโองการให้นำไพร่พลเข้ามาตั้งอยู่ในล้านนา พระยาภาววิไลได้ปลดปล่อยเชียงใหม่ และอาณาจักรล้านนาจากพม่าแล้ว พระเจ้าภาววิไลทรงพิจารณาเห็นว่า เมืองเชียงใหม่ขณะนั้นเป็นเมืองร้าง เพราะผู้คนหนีภัยสงคราม อีกทั้งในกำแพงตัวเมืองเชียงใหม่ยังมีต้นไม้เถาวัลย์ปกคลุม ชุกชุมด้วยสัตว์ป่านานาพันธุ์ และผู้คนของพระองค์มีน้อยไม่อาจบูรณะซ่อมแซมเมืองใหญ่ได้ ดังนั้น จึงยกทัพไปกวาดต้อนผู้คนโดยไปตีเมืองไตในดินแดนสิบสองปันนา ทั้งไตลื้อ ไตโหลง (ไทใหญ่) ไตซิ่น (คนไตลื้อในเมืองเชียงตุง) ไตลื้อเมืองยอง ไตลื้อเมืองลวง ไตลื้อเมืองพน เมืองหยวน เมืองล่า มาอยู่ที่เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน พะเยา และ น่านเป็นจำนวนมาก เรียกว่า ยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” อันเป็นวิธีฟื้นฟูอาณาจักรล้านนา เพราะในช่วงก่อนนั้นพม่าได้กวาดต้อนชาวล้านนาไปอยู่ที่พุกามและมณฑลทะเลย์ จำนวนมาก^{๕๔}

ในปี พ.ศ. ๒๓๘๖ สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระยานครลำปางน้อยอินทร์กับพระยาอุปราชมหาวงศ์ เมืองเชียงใหม่ ได้ไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทูลขอตั้งเมืองเชียงรายเป็นเมืองขึ้นของเชียงใหม่ และตั้งเมืองงาว เมืองพะเยาเป็นเมืองขึ้นของนครลำปาง ต่อมาพระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายพุทธวงศ์ น้องคนที่ ๑ ของพระยานครอินทร์เป็นพระยา

^{๕๔} วิถี พานิชพันธ์, วิถีล้านนา, (กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๘ - ๗๙.

ประเทศอุตรทิศ ผู้ครองเมืองพะเยา นายน้อย มหายศ และนายแก้ว มานุตต์ น้องคนที่ ๒ และ ๓ เป็นพระยาอุปราชเมืองพะเยา และพระยาราชนวงศ์เมืองพะเยา ตามลำดับ แต่งตั้งนายชติยะ บุตรพระยาประเทศอุตรทิศเป็นพระยาเมืองแก้ว และนายน้อย ชติยะ บุตรเจ้าราชวงศ์เป็นพระยาราชนวงศ์เมืองพะเยา ผู้ครองเมืองพะเยาทุกคนจึงได้รับพระราชทานนามว่า “พระยาประเทศอุตรทิศ” แต่ชาวบ้านมักจะเรียกตามนามเดิมว่า “เจ้าหลวงวงศ์”

ในปี พ.ศ. ๒๓๙๑ พระยาอุปราช (น้อย มหายศ) รับสัญญาบัตรขึ้นครองเมืองพะเยา จนถึงจุลศักราช ๑๒๑๗ (พุทธศักราช ๒๓๙๘) ก็ถึงอนิจกรรม ในปีพ.ศ. ๒๓๙๘ พระยาราชนวงศ์เมืองพะเยา (เจ้าบุรีรัตนหรือเจ้าแก้ว ชติยะ) ได้รับสัญญาบัตรเป็นเจ้าเมืองพะเยา ครองเมืองได้ ๖ ปี ก็ถึงนิิจกรรม ในปีพ.ศ. ๒๔๐๓ เจ้าหอหน้าอินทชะมพู รับสัญญาบัตรเป็นผู้ครองเมืองพะเยาได้ ๑๑ ปี ก็ถึงแก่พิราลัย เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๑๓ ต่อมา ในปีพ.ศ. ๒๔๑๘ เจ้าหลวงอริยะเป็นเจ้าเมืองพะเยาจนถึงปีพ.ศ. ๒๔๓๗ ถึงแก่อนิจกรรม เจ้าไชยวงศ์เป็นผู้ครองเมืองพะเยาต่อมาถึง ๙ ปี และในปีพ.ศ. ๒๔๔๕ เกิดจลาจลขึ้นทางหัวเมืองฝ่ายเหนือ เจี้ยวเข้ามายึดเมืองพะเยา ปล้นเอาทรัพย์สินทางราชการ ประชาชนวัดวาอาราม ผู้คนพะเยาแตกตื่นหนีไปลำปาง ทางราชการได้ยกกำลังตำรวจทหารจากลำปางมาปราบปรกกันอยู่ที่บริเวณบ้านแม่กา เจี้ยวล้มตายเป็นจำนวนมาก ตำรวจ เจ้านาย กรรมการบ้านเมืองได้เกณฑ์ผู้คนก่อสร้างเสริมกำแพงเมืองให้มั่นคงมากขึ้น เมืองพะเยาในสมัยนั้นมีฐานะเป็นจังหวัด เจ้าหลวงอุตรประเทศทิศ (ไชยวงศ์) เป็นเจ้าผู้ครองเมืองพะเยา และหลวงศรีสมรรถการเป็นข้าหลวงประจำจังหวัด เจ้าอุปราชมหาชัยคีตติสาร ตำแหน่งข้าหลวงผู้ช่วยหรือปลัดจังหวัด

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ เจ้าอุปราชคีตติสาร ได้รับสัญญาบัตรเป็นพระยาประเทศอุตรทิศ ดำรงตำแหน่งผู้ครองเมืองพะเยาองค์สุดท้าย การปกครองแผ่นดินสมัยนั้นมีการบริหารงานเป็นกระทรวง มณฑล จังหวัด อำเภอ ดินแดนแถบตะวันตกเฉียงเหนือเรียกว่า มณฑลพายัพ ผู้บริหารระดับกระทรวงเรียกว่า เสนาบดี ผู้บริหารระดับมณฑลเรียกว่า สมุหเทศาภิบาล ผู้บริหารระดับจังหวัดเรียกว่า ข้าหลวงประจำจังหวัด ผู้บริหารระดับอำเภอเรียก เจ้าเมืองบ้างหรือนายอำเภอบ้าง

ในปีพ.ศ. ๒๔๕๗ ยุบเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองเมืองใช้ตำแหน่งนายอำเภอแทนเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทรงแต่งตั้งนายคลาย บุษบรรณ เป็นนายอำเภอเมืองพะเยา ต่อมาได้รับแต่งตั้งฐานันดรศักดิ์เป็นรองอำมาตย์โทขุนสิทธิประศาสน์ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ นายจรัส ฤทธิ์อุดม ดำรงตำแหน่งนายอำเภอพะเยาที่ขึ้นกับจังหวัดเชียงราย เป็นคนสุดท้าย

จากเมืองพะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีเอกราช ปกครองตนเองมาช้านาน กลายเป็นแคว้นหนึ่งของอาณาจักรล้านนาไทย แล้วจึงเปลี่ยนฐานะมาเป็นจังหวัด ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ โดยมีเจ้าผู้ครองนคร และถูกยุบมาเป็นอำเภอพะเยา ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๕๒๐ เป็นเวลา ๖๓ ปี มี

นายอำเภอดำรงตำแหน่งถึง ๒๕ คน จนเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๒๐ จึงได้รับยกฐานะจากอำเภอพะเยาขึ้นเป็นจังหวัดพะเยามาตราบเท่าทุกวันนี้ นับเป็นจังหวัดที่ ๗๒ ของประเทศไทย^{๕๕}

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และคณะ^{๕๖} ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” โดยมีโครงการวิจัยย่อย ๔ โครงการ ในพื้นที่ ๔ ภูมิภาคของสังคมไทย ได้แก่ ๑) รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญสู่ เส้นทางธรรม ๒) รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ๓) รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคกลาง : การจัดการพุทธศิลป์ถิ่นสยามเพื่อความงดงามของจิตใจและปัญญา ๔) รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้ : การสื่อสารคุณค่า และการพัฒนาเชิงบูรณาการ

วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ๓) เพื่อศึกษาสำรวจเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคต่างๆ ๔) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และ ๕) เพื่อวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวใน สังคมไทยจำนวน ๑๕๐ วัด จากกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการในแต่ละภูมิภาคๆ ละ ๒๕๐ ราย แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อให้เห็นทิศทางของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในสังคมไทย ดังนี้

ผลการศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทย พบว่า มีเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย ในมิติของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยวัดที่มีความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมและความเชื่อเรื่อง “พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์” จะเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงมาก

ผลการศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้นพบว่า รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวจะปรากฏตามอัตลักษณ์ที่สำคัญตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาและความเชื่อของท้องถิ่นแต่ละภูมิภาค และมีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์ของวัดนั้น โดยมีรูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันใน ๕ ด้าน คือ ๑) รูปแบบ กิจกรรมการท่องเที่ยว

^{๕๕} เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ, โบราณวัตถุและศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑ์เวียงพาว (วัดลี), (พะเยา: นครนิเวศการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘ - ๑๙.

^{๕๖} พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และคณะ, “การพัฒนาารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๕.

ตามศรัทธาความเชื่อในพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ๒) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ๓) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความงดงามของแหล่งพุทธศิลป์ ๔) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว ตามแหล่งประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง และ ๕) รูปแบบและ กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

กระบวนการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย พบว่า มีกระบวนการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวของวัดในมิติที่หลากหลายทั้งในเชิงกายภาพ การพัฒนาสังคม การพัฒนาจริยธรรม การจัดการกิจกรรมเชิงพุทธ และการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทย ทั้งในด้านกายภาพ/สภาพแวดล้อม การจัดการพุทธศิลป์ภายในวัด การรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม การให้คุณค่าทางจิตใจ และปัญหาตามหลักพุทธศาสนา การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาสังคม พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวได้ ในระดับดี มีเพียงบางวัดที่มีความสามารถในการจัดการเชิงการท่องเที่ยวในระดับดีมาก และก็มีอีกหลายวัดที่ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่า มี ๓ ลักษณะ ได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ ๒) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ และ ๓) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน

ความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า องค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกื้อกูลต่อกันในทุกมิติ ทั้งในเรื่องของการใช้อำนาจ เชิงกฎหมาย การอำนาจและการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ และการสนับสนุน โดยมีองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ต่อกันของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ กลุ่มคน สถานที่ท่องเที่ยว กลไกการตลาด การจัดการกิจกรรม ท่องเที่ยว การเสริมสร้างความสัมพันธ์ องค์กรการจัดการและผลประโยชน์ ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดจะต้องมีกระบวนการที่เกื้อหนุนกัน

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า มีผลกระทบทั้งในบวกและทางลบ เช่น การก่อให้เกิดรายได้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่วนกระทบทางลบเช่น การขาดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยมีปัญหาอุปสรรคการจัดการด้านท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาหลายประการ เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว ปัญหานิติบุคคลซ้ำซ้อน ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการภายในวัดเป็นต้น ดังนั้น วัด ชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการอย่างเหมาะสมเพื่อความยั่งยืนของการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจและสังคม

แม่ชีกฤษณา รักษาโณม และคณะ^{๕๗} ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง ‘เส้นทางบุญ สู่เส้นทางธรรม’” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (๒) ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม (๓) ศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ (๔) ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากหนังสือประวัติวัด เอกสารแผ่นพับ จิตรกรรมฝาผนัง การวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นชาวไทยและชาวต่างชาติ จำนวน ๓๐๐ ชุด แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าอาวาส พระเถระและผู้เกี่ยวข้องภายในวัดจำนวน ๓๐ ชุด/รูป ประชุมเสวนาวิชาการมีผู้เข้าร่วมกว่า ๑๐๐ คน การประชุมกลุ่มย่อยพระสงฆ์และชุมชนจำนวนกว่า ๒๐ รูป/คน ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

จากวัดกลุ่มตัวอย่าง ๓๐ วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่าเส้นทางท่องเที่ยวมี ๒ รูปแบบ ๓ เส้นทาง ดังนี้ รูปแบบที่ ๑) เส้นทางบุญ ซึ่งประกอบด้วย ๒ เส้นทาง คือ เส้นทางตำนานองค์พระธาตุและเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือง รูปแบบที่ ๒) เส้นทางธรรม คือ เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม โดยแต่ละเส้นทางมีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้

๑) เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นแหล่งดึงดูดทำให้นักท่องเที่ยวเกิดเป้าหมายในการเดินทางกราบไหว้แสงบุญมีทั้งหมด ๑๐ พระธาตุ

๒) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือง มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูด ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอริยสงฆ์ได้บุญมาก ได้ชื่อว่าเดินตามรอยพระอริยสงฆ์ และยังมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยังสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้มีทั้งหมด ๑๐ วัด

๓) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม วัตถุประสงค์ของการไปคือเพื่อปฏิบัติธรรม หวังเพิ่มบุญสั่งสมความสงบ แสวงหาความจริงของชีวิต ลดความวุ่นวาย หวังการบรรลุธรรม ปฏิบัติตามแนวทางที่พระอริยสงฆ์ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง มีทั้งหมด ๑๐ วัด

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม พบว่าเส้นทางท่องเที่ยว ๓ เส้นทาง สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบท่องเที่ยวได้ เส้นทางบุญสามารถเปลี่ยนเป็นเส้นทางธรรมได้ ในทำนองเดียวกันเส้นทางธรรมสามารถเปลี่ยนกลับเป็นเส้นทาง

^{๕๗} แม่ชีกฤษณา รักษาโณม และคณะ, “รูปแบบและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง ‘เส้นทางบุญ สู่ เส้นทางธรรม’”, รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๕.

บุญได้ เมื่อมีปัจจัยเข้ามากระตุ้น เช่น เส้นทางรถไฟหัวพระธาตุและพระพุทธรูปมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ทำให้ขาดความสงบทำให้เริ่มมีการจัดการแบ่งพื้นที่ทำบุญกับพื้นที่ปฏิบัติธรรมให้เห็น

ส่วนเส้นทางปฏิบัติธรรมและเส้นทางรถไฟหัวพระอรียสงฆ์ซึ่งมีความเงียบสงบ เดิมเคยมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาทำบุญและปฏิบัติธรรมจำนวนมากครั้งที่พระอรียสงฆ์ยังมีชีวิตอยู่นอกจากนี้เส้นทางทั้งสองเส้นนี้ มีการผสมผสานกันสลับไปสลับมา อันเนื่องจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมทางประเพณีทำให้เกิดเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมและจากแบบสอบถามพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนมากเป็นสภาพสตรีสถานภาพโสด อายุเฉลี่ย ๒๑ - ๓๐ ปี การศึกษาส่วนใหญ่ปริญญาตรี เดินทางท่องเที่ยวเป็นคณะ ทราบข้อมูลจากญาติและเพื่อน ให้ความสนใจในการไหว้พระธาตุเป็นส่วนมาก นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่เป็นชาย สถานภาพโสดอายุเฉลี่ย ๒๑ - ๓๐ ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี มาท่องเที่ยวกับครอบครัว โดยบริษัทนำเที่ยว เคยมาเมืองไทยมากกว่า ๒ ครั้ง ทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวจากแผ่นพับ เหตุผลในการเดินทางไปเยี่ยมชมนัดคือชมความงามของวัดและพุทธศิลป์ จากแบบสอบถามเจ้าอาวาสและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวพบว่า ผู้ดูแลจัดการท่องเที่ยวภายในวัด มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีหน้าที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่นการไหว้พระ การฝึกสอนสมาธิ

การศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าวัดกลุ่มตำนานองค์พระธาตุและกลุ่มพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีความพร้อมในทางกายภาพมากที่สุด วัดกลุ่มพระอรียสงฆ์และวัดกลุ่มปฏิบัติธรรมมีความพร้อมทางกายภาพ ระดับปานกลาง ในส่วนศาสนสถานนั้นรูปแบบของพระธาตุมีลักษณะคล้ายคลึงกันกระจายอยู่ทั่วภูมิภาค ส่วนใหญ่จำลองแบบจากพระธาตุพนม ศาสนวัตถุคือพระพุทธรูปปางมารวิชัยมีชื่อเสียงในความรู้สึกดีลิต์วัดพระอรียสงฆ์ส่วนใหญ่นิยมสร้างเจดีย์พิพิธภัณฑวัตถุบริหาร ในขณะที่วัดปฏิบัติธรรมมีสภาพป่าที่สมบูรณ์ บางท้องถิ่นชุมชนเป็นผู้ก่อตั้งชมรมในวัดให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพและสุขภาพ มีรูปแบบการสื่อธรรมผ่านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมหรือสื่อพุทธธรรมและคติธรรมตามต้นไม้ ยิ่งไปกว่านั้น วัดเหล่านี้มีส่วนช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมแรงงานในท้องถิ่น ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแผนการจัดการจัดงาน มีส่วนร่วมจัดงาน มีร่วมในการจัดเก็บรายได้ของวัด บางวัดมีความขัดแย้งกับกรรมการวัดในเรื่องทรัพย์สินของวัด

จากการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าพระสงฆ์มีการตื่นตัวและปรับปรุงวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เกิดการสร้างงาน การพัฒนาสาธารณูปโภคภายในวัด ในขณะเดียวกันภาระของพระสงฆ์ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ครอบคลุมการปฏิบัติธรรม และบางวัดยังไม่มี การแบ่งพื้นที่ระหว่างนักท่องเที่ยวและที่พักพระสงฆ์ แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำมาซึ่งรายได้จำนวนมาก ถึงกระนั้นวัดก็ได้กระจายรายได้ไปสู่ชุมชนในรูปแบบการบำเพ็ญประโยชน์ เช่นมอบทุนการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนท้องถิ่นไม่แสดงอัตลักษณ์ทางท่องเที่ยว ยกเว้นงานเทศกาลประจำปี

พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี^{๕๘} ศึกษาวิจัยเรื่อง “ การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ: กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ” มีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาใน ภาคเหนือ (๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่ง ท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นในมิติของการ จัดการการท่องเที่ยว (๓) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ (๔) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ และ (๕) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และ แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคเหนือ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ มีวิธีดำเนินการใน ๓ รูปแบบ คือ (๑) การ ศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) (๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์ และ (๓) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ จำนวน ๔๐๐ คน

ผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังนี้

- ๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ จำนวน ๖ วัด
 - ๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธาความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม จำนวน ๒๐ วัด
 - ๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา จำนวน ๑๕ วัด
 - ๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน จำนวน ๔ วัด
- อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สรุปกิจกรรมเป็นรายจังหวัดได้ดังนี้
- ๑) จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่
 - ๒) จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัครจรยแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัดในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน
 - ๓) จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนาในเขตตัวเมืองลำพูน
 - ๔) จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมืองจังหวัดเชียงราย
 - ๕) จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน
 - ๖) จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ
 - ๗) จังหวัดแพร่ จัดโครงการ สิบนิ้ววันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ ในเขตตัวเมืองและอำเภอต่างๆ

^{๕๘} พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, “ การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ: กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ”, รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๕.

๘) จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนาเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นามเป็นมงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง

๙) จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ในเขตอำเภอแม่สอดและเมืองเมียวดี

๑๐) จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก

๑๑) จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย

๑๒) จังหวัดอุตรดิตถ์ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขต อำเภอเมืองและอำเภอลับแล

ผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) เรียงตามลำดับคือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗)

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็น คือ (๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ (๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากร และ (๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด

เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือ เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก จำนวน ๑๗ วัด เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุกาตุ จำนวน ๑๒ วัด และเส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว จำนวน ๒๓ วัด ส่วนผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จำแนกได้ ๔ ลักษณะ คือ ๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ ๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ ๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา และ ๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มนักท่องเที่ยว ๒) กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ๓) รัฐบาล และ ๔) กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน

และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ พบว่า (๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง (๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว (๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว และ (๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น

พระมหาเสรีชน นิริสโร (พันธ์ประโคน) และคณะ^{๕๙} ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ๒) เพื่อศึกษาสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคต่างๆที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเชิงพุทธและการพัฒนาสังคม และ ๓) เพื่อวิเคราะห์ระบบ ความสัมพันธ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย กระบวนการศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงผสมผสานกล่าวคือให้ความสำคัญกับเครื่องมือการสำรวจ และวิเคราะห์ข้อมูลโดย สถิติทางสังคมศาสตร์ควบคู่ไปกับการใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้สามารถเข้าใจการให้คุณค่าแก่กระบวนการ จัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า ๑) กระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เน้นกระบวนการจัดการโดยเครือข่ายอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและวัดเป็นองค์กรหลัก อย่างไรก็ตาม ยังขาดมิติของการเชื่อมโยงสู่การจัดการความรู้ ทั้งมิติทางกฎหมาย บุคลากร ประวัติศาสตร์และคุณค่าเชิงพระพุทธศาสนา โดยสามารถแบ่งกระบวนการจัดการท่องเที่ยวออกเป็น ๔ ลักษณะ ได้แก่ กระบวนการจัดการท่องเที่ยวตามเทศกาล กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงเครือข่ายชุมชน กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงเครือข่ายผู้ประกอบการ และ กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ ๒) สำหรับการศึกษาด้านเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้นพบว่า เส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ยังขาดการบูรณาการเป็นชุดองค์ความรู้ ที่สามารถสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งแก่ชุมชนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนระบบ เศรษฐกิจได้ อย่างไรก็ตามการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีโอกาสและความพร้อมในการพัฒนาให้ ก้าวหน้ามากขึ้น โดยต้องอาศัยความร่วมมือเชิงองค์ความรู้ ความมั่นคงและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การเมืองและ สังคมควบคู่กันไป ทั้งนี้สามารถแบ่งเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยออกเป็น ๓ เส้นทาง ได้แก่เส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเชิงมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเส้นทางการท่องเที่ยว ทางพระพุทธศาสนาเชิงการจัดการความรู้และการบริหารจัดการสมัยใหม่ และเส้นทางการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาเชิงพุทธศิลปกรรม และ ๓) ความสัมพันธ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้นพบว่า การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาได้ช่วยส่งเสริมโอกาสในการพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรของวัด การพัฒนาสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและการทำนุบำรุงพุทธศิลปกรรมภายในวัด รวมทั้งมีส่วนต่อการสนับสนุนให้เกิดรายได้กับวัด ชุมชน และผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ผลกระทบที่เป็นข้อควรระวังคือ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมทั้งในมิติพระพุทธศาสนาและคุณค่าของท้องถิ่น อีกทั้งการไม่ป้องกันไม่ให้แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนากลายเป็นสินค้าด้านการท่องเที่ยวเกินไป ตลอดจนควรพัฒนาการจัดการความรู้และการพัฒนาอย่างยั่งยืนแก่สถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาด้วย

แนวทางการพัฒนาในอนาคต พบว่าหน่วยงานทั้งองค์กรทางพระพุทธศาสนา องค์กรภาครัฐด้านการท่องเที่ยวและเครือข่ายผู้ประกอบการ ควรให้ความสนใจต่อการพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ทั้งระเบียบ กฎหมายและข้อบังคับในองค์กรสงฆ์ ตลอดจนต้องสร้างความร่วมมือเชิงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถกำหนดยุทธศาสตร์และทิศทางการทำงานในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และการเตรียม

^{๕๙} พระมหาเสรีชน นิริสโร (พันธ์ประโคน) และคณะ, “การจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ความพร้อมด้านผลกระทบที่จะเกิดจากขยายตัวของ การข้ามย้ายพรมแดนของนักท่องเที่ยว ซึ่งหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา มีความจำเป็นต้องประเมินผลกระทบในระยะยาว จึงจะสามารถพัฒนาให้ การจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีมาตรฐานอยู่ในระดับสากลได้

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และคณะ^{๖๐} ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและเครือข่าย การเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสาร คุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย และเพื่อ ศึกษากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย โดย ได้ศึกษาพื้นที่ ๔ วัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ศึกษาในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า วัดและ สถานที่ปฏิบัติธรรมทั้ง ๔ แห่ง เป็นวัดที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมเพื่อ เสริมสร้างความเข้าใจในชีวิต โดยมีการสอน การนำเสนอมุมมองของความสุขที่มาจากภายในที่ สัมพันธ์กับความรู้สึกทางจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแตกต่างไปจากกิจกรรมท่องเที่ยว ในทางวัฒนธรรมหรือสถานที่อื่นๆ ที่เน้นความสุขเชิงหตุหรรัที่ผูกพันกับรูป เสียง กลิ่น รส ซึ่ง เปลี่ยนแปลงไปอย่างง่ายหรือการขอโชคขอลา ดังนั้นจึงมีนักท่องเที่ยวหลายกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุ บุคคลในวัยทำงาน และคนรุ่นใหม่ที่สนใจเรียนรู้ในการปฏิบัติธรรมเข้ามาศึกษาและเที่ยวชมในจำนวน ที่เหมาะสม โดยแต่ละวัดมีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อ พัฒนาจิตใจและปัญญา

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการ จัดการท่องเที่ยวของวัด และการเรียนรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา พบว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาว ไทยและชาวต่างประเทศมีความสนใจในการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนาและการเจริญปัญญา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า ทางวัดได้จัดให้มี ข้อมูลข่าวสาร สถานที่ และการแนะนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสม มีรูปแบบการฝึกอบรม ด้านจิตใจที่ดี ซึ่งสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการปฏิบัติ คือ การเห็นคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์ การ เห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจและปัญญา การเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย การเห็นคุณค่าของการ รักษาศีล การเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธ และสามารถนำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

การศึกษารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น พบว่า มี ๓ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการทัศนศึกษา ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องโดยผ่านการศึกษา เรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติและวิถีแห่งวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ๒) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถฝึกปฏิบัติตนตาม หลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การเจริญสมาธิภาวนา และสติปัญญาฐาน ๔ อันเป็นการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสงบของจิตใจและปัญญา ๓) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นรูปแบบ

^{๖๐} พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และคณะ, “รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่ง ท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย”, รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย , ๒๕๕๓.

ของการท่องเที่ยวเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคม ผลการดำเนินการของวัดต่างๆ ที่ผ่านมาในรอบ ๕ - ๖ ปีนั้น พบว่า มีนักท่องเที่ยวผู้ที่สนใจมาปฏิบัติมากกว่า ๑๐,๐๐๐ คน และมากกว่า ๗๕ ประเทศทั่วโลก

การศึกษากระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว การพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีการสื่อสารและการพัฒนาจิตใจที่อาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การให้ไหว้พระสวดมนต์ การฝึกสมาธิ การเจริญปัญญา และการจัดกิจกรรมเชิงประเพณี เป็นต้น โดยใช้สื่อที่สำคัญ ๔ ประเภท คือ ๑) สื่อบุคคล ๒) สื่อธรรมชาติ ๓) สื่อประเพณีและกิจกรรม และ ๔) สื่อมวลชน

การศึกษากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในวัดทั้ง ๔ วัดนั้นเป็นการดำเนินกิจกรรมและการขยายเครือข่ายทางสังคมที่มาจากเรียนรู้ภายในที่มีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การศึกษา การพัฒนาสังคม และที่สำคัญคือ การปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความร่วมมือต่อกัน โดยมีการพัฒนาเครือข่ายในระดับต่างๆ เช่น ๑) มีการพัฒนาเครือข่ายการทำงานภายใต้แนวคิด อุดมการณ์ของตนเอง (วัด) ให้ชัดเจน เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ ๒) มีการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงถึงกัน ๓) มีการพัฒนากิจกรรมร่วมกัน เช่น การปฏิบัติธรรมร่วมกัน ๔) มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวและการศึกษา ๕) ให้มีการเชื่อมประสานกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระแก้ว วัดโพธิ์ วัดอรุณ ในกรุงเทพฯ เป็นต้น ในด้านปัญหาอุปสรรคด้านการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้และแนวทางการจัดการท่องเที่ยว พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนี้มีปัญหาหลายประการทั้งในด้านการบริหารจัดการ การขาดบุคลากรในการสื่อสารหรือพระสงฆ์ที่จะมาทำหน้าที่ในการอธิบายหลักธรรมและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

สรุป

การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้ ทำให้ทราบว่า เมืองพะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่เคยเป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญเมืองหนึ่งของล้านนา ด้วยมีอายุเก่าแก่มากกว่า ๙๐๐ ปี จากร่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในพื้นที่เกือบทั่วทุกแห่งหรือทุกอำเภอ มักมีเรื่องราวประวัติศาสตร์ มีวัดวาอารามที่เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุต่างๆ มากมาย มีประเพณีการสร้างและสรงน้ำพระธาตุ การตักบาตรเทโวโรหณะ ฯลฯ รวมไปถึงตำนานพระธาตุที่เล่าขานสืบต่อกันมา เป็นมรดกอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้ทิ้งไว้ให้ลูกหลานชาวพะเยา สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้คนที่มีความใกล้ชิดผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน และถือได้ว่าเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญในจังหวัดพะเยา

ความเชื่อเรื่องตำนานพระธาตุ เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นภายหลังจากความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาติดล้ากวางศิในอาณาจักรล้านนา นับตั้งแต่นิกายล้ากวางศิได้เข้ามาเผยแผ่ ณ ดินแดนล้านนา ในสมัยของพญาเกือนา พระพุทธศาสนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองจนบ่มเพาะให้เกิดพระเถระ

นักปราชญ์ด้านภาษาและศาสนาอย่างสูงสุด จนกระทั่งเข้าสู่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ มีการแต่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นอย่างมากมาย และตำนานพระธาตุถูกจัดอยู่ในจำนวนนั้นด้วย

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นต้นกำเนิดตำนานพระธาตุในท้องถิ่นล้านนา ที่คัดลอกต่อกันมา จากต้นฉบับของพระมหาโพธิสมภาร โดยมีต้นฉบับมาจากพระธรรมรโสะ เมืองหงสาวดี เนื้อหาในตำนานพระเจ้าเลียบโลกจะเป็นกล่าวถึงการเสด็จมาโปรดของพระพุทธเจ้าใน ๔ อาณาจักร คือ พม่า ทริภุญไชย ลีปสองปันนา และล้านนา พร้อมกับการประทับรอยพระบาทและพุทธพยากรณ์ถึงการสถาปนาพระธาตุองค์สำคัญในอนาคต

คำว่า “การท่องเที่ยว” หมายถึง การเดินทางจากสถานที่แห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง เป็นการชั่วคราว โดยความสมัครใจ เพื่อหาความสุข สนุกสนาน สำราญใจ รวมถึงการหาความรู้หรือพบปะประสบการณ์ที่แปลกใหม่ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว ๓ ประการ คือ สิ่งดึงดูดใจด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงามทางธรรมชาติของพื้นที่ หรือแม้แต่สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถานโบราณวัตถุ วัฒนธรรมหรือประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ได้แก่ การเดินทาง ที่พัก ร้านอาหาร สินค้าที่ระลึก การบริการข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว คือมีการคมนาคมที่สะดวกสบาย ตลอดจนมีเส้นทางเชื่อมโยงถึงแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่ใกล้เคียง อย่างไรก็ตาม ปัจจัยในการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลนั้นมีความแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์หรือความต้องการส่วนบุคคล บางคนต้องการไปเที่ยวสถานที่ที่เป็นธรรมชาติ บางคนต้องการได้รับประสบการณ์แปลกใหม่ที่ตื่นตาตื่นใจ แต่บางคนอาจต้องการความสะดวกสบายของการเดินทาง ที่พัก และอาหารด้วย

การจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา จะต้องเป็นไปตามหลักการอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ต้องเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงกับคนหมู่มาก ไม่ใช่เงินทุน แหล่งทุน หรือผู้มีส่วนได้เสียกับกลุ่มผลประโยชน์ รวมไปถึงต้องเกื้อหนุนให้คนผู้มาเที่ยว และผู้จัดการท่องเที่ยวสามารถพัฒนาคุณธรรมภายในได้ การจัดการท่องเที่ยววัด ในฐานะที่วัดและศาสนสถานในวัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว จึงควรมีการทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับ “หลักการ แนวคิด และวิถีปฏิบัติในทางศาสนา” โดยการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ในวัด การจัดทำแผนพัฒนาฟื้นฟูโบราณสถานหรือวัดร้าง การจัดการระบบสื่อความหมาย ได้แก่ การจัดทำข้อมูลในระบบสารสนเทศ การประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัด และการจัดการบุคลากรการท่องเที่ยว ได้แก่ การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในวัด เป็นต้น

การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการตรวจสอบความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา ปรับปรุง หรือทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นมีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ นอกจากนั้นยังเป็นการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นไปอย่างที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นเป็นอยู่อย่างแท้จริง ซึ่งจะส่งผลให้มีการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

องค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว มีดังนี้

(๑) ความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพทั่วไป เช่น สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ ประชากร เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น ลักษณะเด่น ความแปลก หรือความมีชื่อเสียง ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรม เป็นต้น

(๒) ความสามารถในการอำนวยความสะดวกและบริการ ได้แก่ ระบบสาธารณูปโภค พื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การสื่อสาร เป็นต้น และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ได้แก่ สถานที่พักแรม ร้านอาหาร และบันเทิง ร้านจำหน่ายของที่ระลึก การบริการด้านข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทาง เป็นต้น

(๓) ความสามารถในการเข้าถึง หรือการคมนาคม ได้แก่ ความยากง่ายในการเดิน สภาพเส้นทาง ปริมาณ คุณภาพ และความถี่ของยานพาหนะในการเดินทาง ความประหยัดค่าใช้จ่าย ความคุ้มค่าด้านการใช้เวลาในการเดินทาง รวมถึงความปลอดภัย เป็นต้น

และคำว่า “เครือข่าย” เป็นการกล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยมีรูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลาย มีการทำกิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น และเราสามารถนำแนวคิดเครือข่ายทางสังคม มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา เพื่อนำไปสู่การสร้างความร่วมมือในด้านต่างๆ ได้

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ : จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา” เป็นการศึกษาแบบผสมผสานโดยใช้วิธีเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ๒) เพื่อประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา และ ๓) เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา โดยมีวิธีการศึกษาวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ ที่เชื่อมโยงข้อมูลจากเอกสาร ตำนาน ฯลฯ และข้อมูลความคิดเห็นจากการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของพระธาตุที่เป็นตัวแทนของทั้ง ๙ อำเภอ ตลอดจนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาในลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) เพื่อค้นหาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ความเป็นมาหรือตำนานของพระธาตุทั้ง ๙ แห่งในจังหวัดพะเยา รวมถึงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดเครือข่ายทางสังคม

(๒) การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว คนในชุมชน ผู้อาวุโสหรือผู้รู้ในชุมชนผู้นำชุมชน โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) เป็นเครื่องมือ เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของพระธาตุทั้ง ๙ แห่งในจังหวัดพะเยา

(๓) การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interviews) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงการท่องเที่ยว ทั้งเจ้าอาวาสหรือผู้ดูแลวัด คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมอำเภอ สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบแนวทางการพัฒนา และยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยาร่วมกัน โดยจัดการประชุมเชิง

ปฏิบัติการเพื่อร่างยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา ในวันที่ พุธที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๒ ณ สถาบันปวงผญาพยาว วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากรกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ **พื้นที่ศึกษา** คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่การศึกษาด้วยวิธีการเฉพาะเจาะจง โดยพิจารณาจากเกณฑ์สำคัญคือ ความเก่าแก่หรือมีตำนานที่เล่าขานสืบต่อกันมานาน และเป็นองค์พระธาตุสำคัญที่เป็นตัวแทนของแต่ละอำเภอ ๙ อำเภอ ดังนี้

- (๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา
- (๒) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ
- (๓) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้
- (๔) พระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ
- (๕) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง
- (๖) พระธาตุขิงแกง อำเภอจุน
- (๗) พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน
- (๘) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว
- (๙) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง

๓.๒.๒ **ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัยในเชิงปริมาณ** ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวภายในวัด รวมทั้งคนในชุมชน แต่ละแห่งๆ ละ ๕๐ คน

๓.๒.๓ **ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพ (Key informant)** ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interviews) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ โดยแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้แทนวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง และกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา ดังนี้

(๑) กลุ่มผู้แทนวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง อาทิ พระสงฆ์/เจ้าอาวาส/ผู้ดูแลวัด/ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส หรือผู้รู้ในชุมชน ได้แก่

- พระครูธรรมธรรณบุญเที่ยง พุทธสาวโก เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมทอง อำเภอเมือง
- พระครูวรเจตยาภิบาล เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ
- พระครูพิทักษ์เจตียสุนทร เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยหยวก อำเภอปง
- พระครูนิพนพัฒน์กิจ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุขิงแกง อำเภอจุน
- พระครูจันทวิโรโยภาส เจ้าอาวาสวัดศรีเมืองมาง อำเภอเชียงม่วน
- พระประภากร กนตวีโร เจ้าอาวาสพระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน
- พระครูสาครพัฒนการ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ

- พระครูเกษมธรรมโฆสิต เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้
- พระครูสุวรรณสังขมณี เจ้าอาวาสวัดสันต้นแห่น อำเภอภูพานยาว
- พระจงรักษ์ วรจิโร เจ้าอาวาสวัดพระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง
- นายเดช เดชบุญ ผู้ใหญ่บ้านสันต้นแห่นอำเภอภูพานยาว
- คุณแสง ยะมงคล ไวยาวัจกรวัดพระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง
- พ่อปิ่น ขาวสะอาด ผู้สูงอายุบ้านหนองร่มเย็น อำเภอเชียงคำ
- นายเสวียน ดอนแก้ว ผู้ใหญ่บ้านหนองกลาง อำเภอแม่ใจ
- หมวดประสิทธิ์ คำมอญ ข้าราชการบำนาญ/ผู้ดูแลวัดพระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน
- คุณประสิทธิ์ คำมอญ ผู้ดูแลวัดพระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน

(๒) กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ, ดร. หอวฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ/ ประธานเครือข่าย พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นล้านนา
- นายนพฤทธิ์ ศิริโกศล นายอำเภอเชียงคำ
- ว่าที่ร้อยตรี จำรัส โสถติกุล นายอำเภอแม่ใจ
- นายเทวา ปัญญาบุญ นายอำเภอจุน
- นายสันฐิราช นามเหลา นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา
- นางเกลียวพรรณ ขำโนนจิว ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัด พะเยา
- นางอรไท จรัสดาราสง นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด พะเยา
- นายนิรุทธิ์ เตป่นคำ ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเมืองพะเยา
- นายสุรพงษ์ สุขเกษม ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอแม่ใจ
- นายประเทือง กองมงคล ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงคำ
- นายอิน มาไกล ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอภูซาง
- นายณัฐวัฒน์ สัทธรรมนวงศ์ ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงม่วน
- ผศ. ดร.สหทยา วิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
- ผศ.ดร.สุรียา สัมจันทร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
- นายชัยวัฒน์ จันทิมา สถาบันปวงผญาพะเยา และพะเยาทีวี
- นายอัษฎากรณ์ ฉัตรานันท์ เลขาธิการนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองพะเยา
- นายสมบูรณ์ บัวเขียว นายกเทศมนตรีตำบลเจริญราษฎร์ อำเภอแม่ใจ
- นายจรัสศักดิ์ อุสาहनันท์ นายกเทศมนตรีตำบลปง อำเภอปง

- นายสมศักดิ์ กระทง นายกองค้การบรหการส่วนต่าบลห้วยแก้ว อำเภอกุกามยาว
- นายสนั่น ไชยเจริญ นายกองค้การบรหการส่วนต่าบลห้วยลาน อำเภอดอกค้ำใต้
- นายจันทร่ ทองเอก นายกองค้การบรหการส่วนต่าบลพระธาตุขิงแกง อำเภอกุน
- สิบเอกสมจิตร พุทธรม นายกองค้การบรหการส่วนต่าบลรมเย็น อำเภอเชียงค้ำ
- นายประสงค้ สะสมวัฒนกุล นายกองค้การบรหการส่วนต่าบลภูซาง อำเภอกูซาง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

๓.๓.๑ แบบสอบถามระดับความคิดเห็นของนักท่องเทียวและคนในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพของแหล่งท่องเทียวแต่ละแห่ง ในประเด็นที่เกียวข้องกับองค์ประกอบทางการท่องเทียว ดังนี้

(๑) ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเทียว ได้แก่ การมีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่น่าศีกษา, การมีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์, การมีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า, การมีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา, การจัดการศีกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม, มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม, การปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ, มีการจัดกิจกรรมที่เกียวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น, มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเทียวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเทียวที่เป็นกันเอง เป็นต้น

(๒) ปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ การมีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน, มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น, มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน, มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ, มีความรู้สึกลอดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย, มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต, มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม, มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเทียว

(๓) ปัจจัยสนับสนุน/ด้านการเข้าถึง ได้แก่ มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย, มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ, สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเทียวมีความสะดวก, ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเทียวมีความเหมาะสม, ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเทียวอื่นๆ มีความเหมาะสม

๓.๓.๒ แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ เจ้าอาวาสหรือผู้ดูแลวัด หัวหน้าชุมชนหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันศีกษา และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกียวข้อง เพื่อให้ทราบข้อมูลเกียวกับความเป็นมาหรือประวัติของพระธาตุ ตำนานพระธาตุ จุดแข็ง จุดอ่อนในการเป็นแหล่งท่องเทียว และการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเทียว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ได้แก่

- (๑) วัดของท่านมีตำนานพระธาตุหรือไม่ มีการกล่าวถึงอย่างไรบ้าง
- (๒) นักท่องเทียวเข้ามาเทียวชมหรือประกอบกิจกรรมอะไรที่วัดบ้าง
- (๓) วัดของท่านมีอะไรเป็นจุดดึงดูดหรือน่าสนใจบ้าง

(๔) วัดของท่านมีอะไรต้องปรับปรุง

(๕) มีการจัดงานประเพณีประจำปีอะไรบ้าง งานอะไรที่มีคนเข้าร่วมมาก

(๖) ท่านคิดว่าควรจะมีการจัดกิจกรรมอะไรร่วมกันกับวัดพระธาตุในอำเภออื่นๆ

(๗) ท่านคิดว่าจะพัฒนาและเชื่อมโยงการท่องเที่ยววัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง อย่างไร

๓.๓.๓ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อนำเสนอผลการประเมินศักยภาพของพระธาตุแต่ละแห่ง หาแนวทางการพัฒนา และสร้างยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยาร่วมกัน

๓.๓.๔ การสังเกตการณ์

๓.๓.๕ การถ่ายภาพ การจัดแผนภูมิ แผนภาพ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลอย่างหลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

(๑) การศึกษาข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ในจังหวัดพะเยา รวมถึงแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาและการสร้างเครือข่าย เป็นต้น

(๒) การสำรวจพื้นที่ และสังเกตการณ์ เพื่อให้เห็นศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

(๓) การสัมภาษณ์ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ เจ้าอาวาสหรือผู้ดูแลวัด ชุมชน หน่วยงานภาครัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา รวมทั้งหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(๔) การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว คนในชุมชนแต่ละแห่ง จำนวนแห่งละ ๕๐ คน รวมเป็น ๔๕๐ คน ในด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและสร้างเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยว

(๕) การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อนำเสนอศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนหาแนวทางการพัฒนา และยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยาร่วมกัน

(๖) การสังเกตและการใช้เทคนิคถ่ายภาพ เพื่อพัฒนาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว และสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ทำการศึกษา สำรวจ สังเกตการณ์ สัมภาษณ์ ประชุมกลุ่มย่อย และได้แบบสอบถามแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

(๑) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ ได้แก่ ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวแนวทางการพัฒนาและสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวร่วมกัน

(๒) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากนักท่องเที่ยว และคนในชุมชน แห่งละ ๕๐ คน รวมเป็น ๔๕๐ คน จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลที่ ได้ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อหาศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของพระธาตุแต่ละแห่ง โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละด้าน จากกลุ่มประชากรตัวอย่าง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๕๐ = มีศักยภาพในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑ - ๒.๕๐ = มีศักยภาพในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ - ๓.๕๐ = มีศักยภาพในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ - ๔.๕๐ = มีศักยภาพในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ - ๕.๐๐ = มีศักยภาพในระดับมากที่สุด

(๓) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อศึกษาค่าเป็นกลางทางสถิติ และเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของบุคคลกับความคิดเห็นที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

(๔) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวไว้แล้ว เพื่อให้เห็นศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบด้วยตารางและการพรรณนาความประกอบการบรรยายข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการนำเสนอยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยาเป็นรูปเล่มรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ และแผ่นพับประชาสัมพันธ์

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

การศึกษาวิจัย “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ : จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา (๒) เพื่อประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา และ (๓) เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา พระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกเป็นตัวแทนของแต่ละอำเภอ ได้แก่ (๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา(๒) พระธาตุตอดคำ อำเภอเชียงคำ (๓) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ (๔) พระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ (๕) พระธาตุตอด

หยวก อำเภอบึง (๖) พระธาตุขิงแกง อำเภोजุน (๗) พระธาตุภูป้อ อำเภอยียงม่วน (๘) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอกุดชุมการยาว และ (๙) พระธาตุภูซาง อำเภอกุดชุมการยาว เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยผู้วิจัย ได้ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การสำรวจพื้นที่สังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การใช้แบบสอบถามการประชุมกลุ่มย่อย รวมถึงการถ่ายภาพ จากนั้นจึง นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เห็นศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนา และนำเสนอยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ใน จังหวัดพะเยา เป็นรูปเล่มรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ และแผ่นพับประชาสัมพันธ์

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ : จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา” ในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา และประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวหรือพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการตอบแบบสอบถาม (Questionnaires) ของนักท่องเที่ยว คนในชุมชน ผู้นำชุมชน และผู้อาวุโสหรือผู้รู้ในชุมชน แห่งละ ๕๐ คน รวมทั้งสิ้น ๔๕๐ คน พร้อมทั้งหาพุทธศาสตร์เชื่อมโยงเครือข่ายทั้ง ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interviews) รวมทั้งการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง อาทิ พระสงฆ์เจ้าอาวาสหรือผู้ดูแลวัด ผู้นำท้องถิ่นหรือผู้รู้ในชุมชน คณะสงฆ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา มหาวิทยาลัยพะเยา สถาบันปวงผญาพายว พะเยาทีวี หอวัฒนธรรมนิทัศน์ เป็นต้น ผลการศึกษาวิจัย มีดังนี้

๔.๑ ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

(๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา

วัดพระธาตุจอมทอง ตั้งอยู่ที่ชุมชนวัดศรีโคมคำ ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมืองพะเยา บนเนินเขาตรงข้ามวัดศรีโคมคำ ห่างจากตัวเมือง ๓ กิโลเมตร มีพื้นที่อาณาเขตทั้งหมด ๑๐๘ไร่^๑ แต่ยังไม่ปรากฏหลักฐานว่า วัดนี้ถูกสร้างมาสมัยใด พบเพียงหลักฐานที่สำคัญว่า บริเวณนี้ในอดีตเป็นที่ตั้งของเวียงพระธาตุจอมทอง ซึ่งเป็นเวียงพระธาตุประจำเมืองพะเยา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกว๊านพะเยา ทางทิศเหนือของเวียงพะเยา ในเขตบ้านแท่นดอกไม้ ตำบลบ้านต๋อม มีคูเมืองหนึ่งชั้นหนาด้วยคันดินสองข้าง คูเมืองล้อมรอบเนินเขาลูกเตี้ยๆ รูปวงรียาวประมาณ ๘๕๐ เมตร กว้างประมาณ ๔๕๐ เมตร ภายในเวียงมีวัดพระธาตุจอมทองตั้งอยู่บนยอดสูงสุดของเวียง

^๑ สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรณูเที่ยง พุทธสาวโก, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, ๒๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๐.

ตำนานพระธาตุจ่อมทอง เล่าว่า ครั้งหนึ่งเมื่อในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาถึงเมืองพะเยา ประทับอยู่ ณ จ่อมตอย ลูกหนึ่งตั้งอยู่ข้างฝั่งหนองเอี้ยงไปทางทิศเหนือ แลวนั้นมีบ้านข้างทองอยู่หลังหนึ่ง ข้างทองได้นำภัตตาหารมาถวายแด่พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวก ทรงเล็งเห็นว่า สถานที่นี้สมควรที่จะตั้งพระพุทธศาสนา พระองค์ได้มอบพระเกศาธาตุองค์หนึ่งให้แก่พระเจ้าอโศก แต่พระเจ้าอโศกได้ทรงมอบแก่นายช่างทองผู้ซึ่งได้ถวายภัตตาหารแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เส้นพระเกศาธาตุที่ได้มานั้น นายช่างทองจึงได้นำไปฝังลงในบ่อลึกกว่า ๗๐ เมตร แล้วสร้างเจดีย์อำพรางไว้สำหรับนำไปประดิษฐานไว้ในถ้ำใต้จ่อมตอย ลึกลงไป ๗๐วา ต่อมาพระพุทธเจ้าฉันภัตตาหารเสร็จแล้วให้พระอานนท์ลงมาตักน้ำเพื่อเสวย ที่หนองน้ำข้างล่างเรียกชื่อว่าหนองเอี้ยง ใกล้เคียง กับเชิงเขา หนองน้ำนั้นมีพญานาค ชื่อ รุมะสักชี เฝ้ารักษาอยู่ไม่ยอมให้น้ำ ความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงลงมาโปรดพญานาคโดยแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ โดยเนรมิตพระวรกายสูงใหญ่ ถึง ๓๒ ศอก พญานาคเห็นดังนั้นเกิดความเลื่อมใสศรัทธายอมเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงมอบทองคำให้จำนวนหนึ่งแล้วให้พญานาคไว้เป็นทุนเพื่อก่อสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ สูง ๓๒ ศอก เพื่อเป็นการเผยแพร่พระศาสนาต่อไป ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้เรียกว่า “พระเจ้าตนหลวง ทุ่งเอี้ยงเมืองพะเยา”^๒ ต่อมาครุบาศรีวิชัย ครุบาแก้ว และครุบาปัญญา ได้ร่วมกันบูรณะพระธาตุขึ้นใหม่ ปรากฏจนทุกวันนี้ จะเห็นว่า วัดศรีโคมคำ และวัดพระธาตุจ่อมทอง นับเป็นโบราณสถานที่เกี่ยวข้องเนื่องกันทั้งในตำนานและประวัติศาสตร์

ภาพที่ ๑ พระธาตุจ่อมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

^๒ สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรณูเที่ยง พุทธสาโว, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจ่อมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, ๒๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๐.

วัดพระธาตุจอมทอง มีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่

- พระธาตุจอมทอง เป็นเจดีย์ทรงล้านนาสูง ๓๐ เมตร ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง ๙ เมตร ซ้อนกันสามชั้น ร่องรับองค์ระฆัง ส่วนยอดประกอบด้วยบัลลังก์ ปล้องไฉน ปลียอด ยอดสุดเป็นฉัตรสีทอง ฐานโดยรอบข้างล่าง บุด้วยแผ่นโลหะ ดุนลายเป็นรูป ๑๒ นักษัตร และลายไทยอันงดงามมาก ลักษณะคล้ายพระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน องค์เจดีย์หุ้มด้วยทองจังโกฏี เหมือนกับพระเจดีย์อื่นๆ ในภาคเหนือ ทำให้เกิดความสวยงาม และป้องกันการเกิดตะไคร่น้ำ และวัชพืชบนองค์เจดีย์ด้วย

- พระวิหาร ขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาวประมาณ ๒๐ เมตร ผนังด้านข้างโล่งเรียบไม่มีประตูหน้าต่าง ภายในมีพระพุทธรูปหินทราย ตั้งอยู่บนฐานชุกชีเป็นพระประธาน และมีพระหินทรายขนาดกลางอีกหลายองค์ประทับเรียงรายมีศิลปะที่งดงาม^๓

- รอยพระพุทธรบาท ตามตำนานเล่าว่าเมื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จถึงเมืองนี้ ได้มียักษ์ตนหนึ่ง เมื่อเห็นพระพุทธรเจ้าก็ได้ไล่จับ แต่ก็จับไม่ทัน ภายหลังพระพุทธรองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์โดยเหยียบลงแผ่นหินไว้ข้างหน้ายักษ์ ก่อนพญายักษ์จะไปถึง เมื่อพญายักษ์เห็นรอยพระพุทธรบาทก็หนีอัศจรรย์ใจว่าคงไม่ใช่มนุษย์ธรรมดาเสียแล้ว พญายักษ์จึงกลับใจไม่ทำบาปและรักษาศีล

- พระพุทธรูปหินทรายพระเจ้าทันใจ พระพุทธรูปองค์นี้เชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านประสงค์สิ่งใด เมื่อมาบูชาและอธิษฐานจิตมักจะได้สมปรารถนา

ประเพณีที่สำคัญประจำปี ได้แก่ ประเพณีการสงฆ์พระธาตุในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ได้ (เดือน ๕ เหนือ) และวันออกพรรษา จะมีการตักบาตรเทโวโรหณะ เพื่อเป็นการสืบทอดรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และเป็นโอกาสที่พุทธศาสนิกชนจะได้ร่วมกันทำบุญเนื่องในกิจกรรมดังกล่าวด้วย นอกจากนั้นบริเวณเชิงบันไดลงทางด้านทิศตะวันตกของวัดมีศาลเจ้าจิ้น ซึ่งเป็นสถานที่ที่พี่น้องชาวไทยเชื้อสายจีนนิยมมาประกอบพิธีกรรมสำคัญเป็นประจำ

กิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอเมืองพะเยา ได้แก่ นมัสการพระเจ้าตนหลวง ชมหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ, นั่งเรือไปไหว้หลวงพ่อดิลก วัดติโลกอาราม กลางกว๊านพะเยา, ชมรถชมภาพความงามของทะเลสาบน้ำจืดขนาดใหญ่ รอบกว๊านพะเยา, สักการะอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง กษัตริย์เมืองพะเยา, นั่งเรือชมทุ่งดอกบัวแดงบานกลางกว๊าน, ชมโบราณสถานบ้านร่องไฮ ชมชนโบราณริมกว๊านพะเยา, ชมการตีมีดของชุมชนบ้านร่องไฮ, การทำครกหิน ที่บ้านสาง การทำผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา ที่บ้านสันป่าม่วง, เล่นน้ำตกจำปาทอง, เทียววัดงามและสถานที่ปฏิบัติธรรมอันสงบบนดอยบุษราคัม วัดอนาลโยทิพยาราม, ชมประติมากรรมพระพุทธรูปแกะสลักบนผาหิน ที่วัดป่าผาธรรมนิมิตร หรือวัดห้วยผาเกี้ยว, ชมบ่อ

^๓ สัมภาษณ์ จำลอง พุ่มะเฟื่อง, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๑๑ ตำบลต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๘.

สิบสอง แล่งหินทรายธรรมชาติ แล้วเดินขึ้นไปชมทิวทัศน์และถ่ายรูปสวยๆ บนผาหัวเรือ หรือภูชี้ฟ้า สองในจังหวัดพะเยา

(๒) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ

วัดพระธาตุดอยคำ ตั้งอยู่ที่บ้านสบสา หมู่ที่ ๑๘ ตำบลร่มเย็น อำเภอเชียงคำ มีคณะศรัทธา คือชาวบ้านสบสา หมู่ที่ ๑๘ เป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมแบบล้านนา มีสิ่งหีบูนปั้นประดับอยู่ทั้งสี่ทิศ พระธาตุองค์นี้เป็นปูชนียสถานคู่เมืองเชียงคำมาอย่างยาวนาน ตามตำนานของพระธาตุกล่าวเอาไว้ว่า ในสมัยหนึ่งมีพญาผู้ครองเมืองชะวาวหรือเมืองพุทธรสแห่งนี้ ไม่ปรากฏชื่อในประวัติตำนาน เป็นผู้พบประวัติตำนานพระธาตุดอยคำ เมื่อปี พ.ศ. ๑๒๑๓ ตัว ปีฉิ่งไก่เดือนโหรา แรม ๓ ค่ำ วันจันทร์ จึงได้คัดลอกจารลงใบลาน แล้วนำไปถวายที่วัดหลายแห่ง เพื่อป้องกันรักษาไม่ให้ประวัตินี้สูญหาย และให้คนรุ่นหลังได้ทราบความเป็นมาของปูชนียสถานที่สำคัญแห่งนี้โดยทั่วถึงกันไปทุกยุคทุกสมัย

ตำนานพระธาตุดอยคำ ได้กล่าวว่า มีพญาผู้ครองเมืองผู้หนึ่งมีนามว่า “พญาคำแดง” มีบุตรชายหนึ่งคน ไม่ปรากฏนาม เป็นผู้เฉลียวฉลาดทุกอย่าง ทั้งเป็นผู้มีอำนาจวาสนา มีความสามารถในการรบปราบข้าศึกศัตรูแทนบิดาได้ นอกจากนั้นพญาคำแดงยังมีบุตรสาวอีกหนึ่งคน นามว่า นางอินตาสวรรค์ เป็นหญิงที่มีรูปพรรณสัณฐานสง่างามล้ำเลิศ ไม่มีหญิงสาวคนใดจะเทียมเท่า นางมีผิวพรรณดุจพระจันทร์วันเพ็ญ มีกิริยาสวยสดงดงาม กิตติศัพท์ชื่อเสียงของนางได้แผ่ฟุ้งขจรไปทั่ว เป็นที่ปรารถนาของบุรุษทั้งหลายที่ได้รู้เห็น แม้แต่พญาผู้ครองเมืองอื่นก็มีความปรารถนาต่อนางเช่นกัน นั่นคือ พญาผู้ครองเมืองหงสาวดี ซึ่งอยู่ที่ทิศเหนือของเมืองพุทธรส นามว่า ฤทธิ, พญาผู้มีนามว่า เตชุนภาพ ผู้ครองเมืองอยู่ทางทิศใต้, พญาผู้มีนามว่า สุริยวงษา ผู้ครองเมืองทางทิศตะวันตก และพญาผู้ครองเมืองทางทิศตะวันออกของเมืองพุทธรส ทั้งหมดได้ให้เสนาอำมาตย์นำข่าวสารมาสู่ขอนางอินตาสวรรค์ แต่พญาคำแดงปฏิเสธพญาหัวเมืองทั้งสี่ พญาหัวเมืองที่ผิดหวังต่างก็มีความโทมนัสเป็นอย่างยิ่งที่ไม่ได้นางอินตาสวรรค์ไปเป็นมเหสี พญาแต่ละหัวเมืองจึงยกกองทัพมาตีเมืองพุทธรส ตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม พญาคำแดงพร้อมด้วยบุตรชายและเสนาอำมาตย์ทหารต่างมีความชำนาญในการรบ ได้พร้อมใจกันออกต่อสู้ข้าศึกศัตรูด้วยอาวุธ หอกดาบหาวเหล็ก หาวไม้ลวกและศัตราวุธอื่นๆ เท่าที่มี อาศัยสติปัญญาความฉลาดรอบคอบ ประกอบด้วยบุญอำนาจวาสนาของพญาคำแดงและบุตรชายของพญาคำแดงด้วย จึงได้ประสบชัยชนะในการรบทุกครั้งเป็นอย่างดี จนพญาทั้งสี่หัวเมืองเกิดพ่ายแพ้ ถึงสิ้นแก่กรรมไปหมด

พญาคำแดงกลายเป็นบาปกรรมจึงได้พาเหล่าเสนาอำมาตย์ไปเฝ้ากราบทูลพระพุทธรเจ้า กราบเล่าถึงความเป็นมาโดยละเอียดทุกประการ พระองค์ทรงรับทราบแล้วตรัสสั่งพญาคำแดงว่า ขอให้ท่าน

พญาจงกลับคืนบ้านเมืองเดิมเกิด และพร้อมกันนั้นได้แนะนำว่า เมื่อไปถึงบ้านเมืองแล้วให้พากันไปขุดเอา สรีระของพญาทั้งสี่หัวเมืองมาเผารวมกันจนเป็นฝุ่นผง แล้วนำมาบดให้ละเอียดผสมกับน้ำให้ได้ส่วนพอดี แล้วปั้นเป็นรูปสิงห์สี่ตัว ให้สร้างผอบทองคำ ใส่ตัวละหนึ่งใบ และพระพุทธรูปองค์ที่ทรงสัจจะอธิษฐานเอาฝ่า พระหัตถ์ลูบพระเศียรได้เกศาหนึ่งเส้น ทรงมอบให้แก่พญาคำแดง โดยตรัสสั่งว่าให้เอาพระเกศานี้บรรจุลงในผอบทองคำอีกใบหนึ่ง แล้วนำไปบรรจุไว้บนดอยชื่อสิงห์กุดตระ ให้ขุดหลุมลึกประมาณ ๗ - ๘ ศอก กว้าง ๔ ศอก แล้วเอาสิงห์ที่ปั้นไว้ตามทิศทั้ง ๔ ทิศละ ๑ ตัว และเอาผอบที่บรรจุเส้นพระเกศาบรรจุลงตรงกลางของหลุมนั้น

เมื่อบรรจุแล้วให้เอาอิฐก่อทับให้เป็นรูปเจดีย์ไว้ข้างบน เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ให้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้พญาทั้ง ๔ พร้อมทั้งเหล่าเสนาอำมาตย์บริวารทั้งหลายที่ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว บาปกรรมที่ได้กระทำไปก็จะบรรเทาเบาบางลงได้ พร้อมกันนั้นทรงตรัสสั่งพระอรหันต์ที่อยู่เฝ้าในที่นั้นว่า เมื่อพระองค์ทรงปรินิพพานไปแล้วขอให้นำเอาอัฐิมาบรรจุไว้กับเจดีย์สถานแห่งนี้ด้วย ส่วนพญาคำแดงครั้งนี้ได้รับโอวาทเช่นนั้นแล้ว ก็กราบบังคมลากลับเมืองของตน และปฏิบัติตามข้อแนะนำทุกประการ จากนั้นไม่นานเมื่อพระพุทธรูปเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอรหันต์สาวกก็ได้นำเอาพระอัฐิมาบรรจุไว้ในเจดีย์ดังกล่าว หลังจากสร้างเจดีย์และทำพิธีกรรมเสร็จแล้ว พญาคำแดงมีกำลังใจดีขึ้น ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีข้าศึกศัตรูมารบกวนจนตลอดหมดอายุสังขาร

ส่วนชื่อว่าเจดีย์คำ หรือพระธาตุดอยคำนั้น กล่าวกันว่า มีหญิงหม้ายคนหนึ่งไปพบทองคำแท่งใหญ่ขนาดยาวระหว่างภูเขาสองลูกหัวท้ายจดกัน นางจึงได้มาแจ้งให้ประชาชนทั้งหลายไปดู ต่างคนก็เห็นเป็นความจริง นางไม่ได้โกหก ครั้นเมื่อพญาผู้ครองเมืองรับทราบมีความโลภอยากได้ทองคำทั้งหมดเป็นของตน จึงตรัสสั่งให้ข้าทาสบริวารทำการตัด พอดตัดขาด ทองคำแท่งใหญ่นั้นต่างก็แยกกันเข้าไปในดอยโดยปาฏิหาริย์ทันที บนดอยสิงห์กุดตระลูกใหญ่นั้นมีเจดีย์หรือพระธาตุอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งก็คือเจดีย์ที่พญาคำแดงสร้างไว้นั่นเอง นับแต่นั้นมาคนทั้งหลายจึงเรียกชื่อเจดีย์องค์นี้ว่า พระธาตุดอยคำ เพราะมีทองคำแท่งใหญ่อยู่ภายในนั้น จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

นอกจากนั้น ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับต้นกระบกเก่าแก่ที่อยู่ข้างๆ พระธาตุดอยคำ ว่า สมัยนั้นชาวบ้านสบสาได้ประกาศว่าจะมีการบรรจุใจพระธาตุ ในวันที่ ๑๔ แต่ได้เลื่อนปิดใจพระธาตุไปก่อนแล้ว ทำให้ชาวบ้านใกล้เคียง เช่น บ้านดงป่าเปื่อย บ้านมาน บ้านปางป้อ ที่กำลังเดินทางมาไม่ทันใส่ของมีค่าในพระธาตุ แต่ได้ตั้งจิตอธิษฐานไว้แล้ว จึงเอาของมีค่าเหล่านั้นฝังไว้ใต้ต้นกระบกข้างพระธาตุแทน ทำให้ต้นกระบกนั้นออกใบตลอดเวลา และอยู่คู่กับพระธาตุดอยคำมาตลอด^๔

^๔ สัมภาษณ์ พ่อปิ่น ชาวสะอาด, ผู้สูงอายุบ้านหนองร่มเย็น, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๒ พระธาตุตอดยคำ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

โบราณสถานโบราณวัตถุที่สำคัญในวัดพระธาตุตอดยคำ ได้แก่ สิ่งทั้ง ๔ ทิศ, พระเจ้าทันใจ และต้นกระบกเก่าแก่ที่อยู่คู่พระธาตุ

ประเพณีที่สำคัญประจำปี ได้แก่

- ประเพณีสงฆ์พระธาตุประจำปี และยังมีพิธีกรรมอื่นๆ เช่น กินอ้อผญา, สืบชะตา, รดน้ำมนต์

- ประเพณีตานสลากภัต จัดขึ้นทุกปีใน เดือน ๑๒ แรม ๑ ค่ำเหนือ

- ประเพณีตักบาตรเทโว จะมีประชาชนชาวเชียงคำและใกล้เคียง ร่วมกับหน่วยงานข้าราชการ โดยมีนายอำเภอเชียงคำเป็นประธาน ร่วมกันตรงบันไดนาคทางขึ้นพระธาตุลงมาสู่หมู่บ้าน นับตั้งแต่มีการจัดสร้างบันไดนาคเสร็จสิ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๙ มีผู้เข้าร่วมตักบาตรเทโวถึง ๑,๐๐๐ กว่าคน^๕

กิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอเชียงคำ ได้แก่ สักการะพระเจ้านั่งดิน วัดพระนั่งดิน, ชมสถาปัตยกรรมศิลปะแบบพม่า วิหารไม้สัก ณ วัดนันทาราม, นมัสการพระธาตุสบแวน วัดพระธาตุเก่าแก่ ริมแม่น้ำแวนและแม่น้ำฮ่อง พร้อมชมหอประวัติน้ำเกลือ, สัมผัสเรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตคนไทลื้อ ที่ศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อวัดหย่วน, เรียนวิถีการย้อมผ้าแบบไทลื้อที่เฮินป่ามาลี, ชมบ้านไทลื้อโบราณและ

^๕ สัมภาษณ์ นายพนพทธี ศิริโกศล, นายอำเภอเชียงคำ, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

รับประทานอาหารดั้งเดิมของคนไทลื้อ ที่เฮือนไทลื้อแม่แสงดา, ชมวัดแสนเมืองมา วิหารศิลปะไทลื้อที่ผสมผสานกับล้านนาอย่างลงตัว, เดินป่าอนุรักษ์ชุมชนบ้านปี่ สูดยอดป่าชุมชนต้นแบบของประเทศ

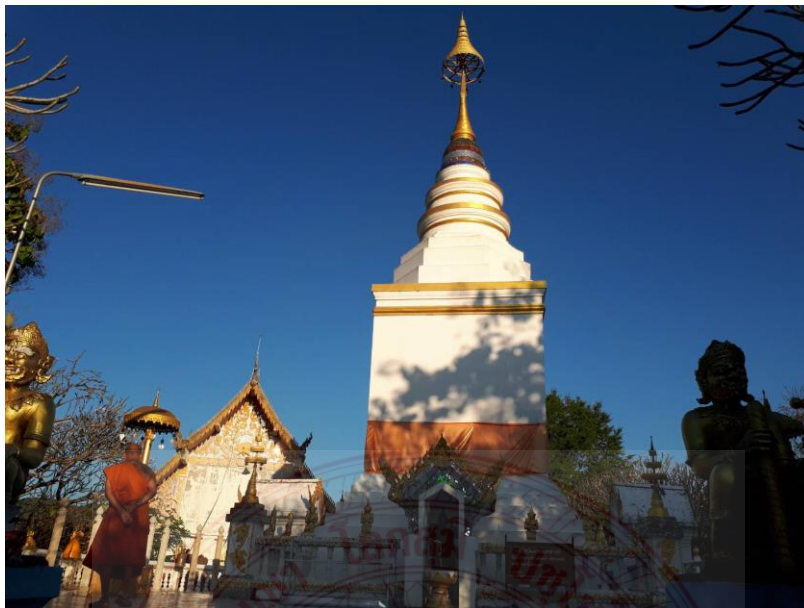
(๓) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้

วัดพระธาตุจอมไคร้ ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยลาน หมู่ ๑๐ ตำบลห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ ก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๗๑

ความเป็นมาของวัดพระธาตุจอมไคร้ กล่าวกันว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ครูบาศรีวิชัยได้มาบูรณะพระธาตุจอมไคร้ สร้างเจดีย์ครอบเจดีย์องค์เก่าที่ชำรุดจึงใช้เวลาสร้างประมาณ ๑ ปี กว่าสำเร็จ ปีต่อมา พ.ศ. ๒๔๙๘ มีพระอินดา เจ้าอาวาสวัดแทนคำ ซึ่งอยู่ใกล้ๆ กับพระธาตุจอมไคร้เป็นประธานสร้างวิหาร โดยใช้ไม้ทั้งหมด และสร้างพระพุทธรูปสี่เมณฑองค์ใหญ่เป็นประธานและมีองค์เล็กๆ อยู่ทั้งสองข้างพระประธาน เป็นพระโบราณ ไม่ทราบว่าเป็นมาแต่สมัยใด ต่อมาได้รับอนุเคราะห์จากนายเพ็ญ ต้นบรรจง ชาวอำเภอปาง สร้างทางขึ้นพระธาตุโดยชาวบ้านตำบลห้วยลาน ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๓๐ สภาดำบลห้วยลาน โดยกำนันบุญเย็น ไชยวร ได้นำคณะไปนิมนต์หลวงพ่อบุญฝาย จิตญาโณ จากจังหวัดเชียงราย เพื่อบูรณะวิหารเฉพาะพระธาตุ จึงรื้อวิหารหลังเดิมที่เป็นไม้ และสร้างวิหารเป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็กตลอดทั้งหลัง สร้างพระพุทธรูปเพิ่มอีก ๕๐ องค์ และศาลา ๒ หลัง สร้างซุ้มพระบาทอยู่หน้าวิหารและกุฏิครูบาที่หน้าพระธาตุทางขึ้นบันไดนาค ทางเข้าคณะอำเภอแต่งตั้งหลวงพ่อบุญฝาย จิตญาโณ เป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมไคร้ ในปีพ.ศ. ๒๕๓๔ วัดพระธาตุจอมไคร้ ได้พระราชทานวิสุงคามสีมา

ตำนานพระธาตุจอมไคร้ กล่าวว่า เมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ ปี พระพุทธเจ้าได้เสด็จมา ณ ที่ ดอยแห่งนี้และประทับพักแรมอยู่ที่ดอยแห่งนี้ ก็มีสองตายายทำไร่อยู่ที่เชิงดอย ได้เห็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็มีจิตศรัทธาเลื่อมใสจึงเข้าไปทำความเคารพกราบไหว้ และสองตายายปรึกษากันจะเอาอะไรถวาย พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงรับไว้ แล้วพระพุทธเจ้าก็เอามือเสยเส้นผม เกศามอบให้ แล้วทรงรับสั่งว่าเราจะลงจารึกศาสนาไว้ ณ ที่ดอยนี้ เพื่อให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป สองตายายไปตัดกระบอกไม้ซางมาเพื่อเอาเส้นเกศาบรรจุไว้ในกระบอกไม้ซางนั้น ให้สองตายายเก็บไว้ในถ้ำแห่งนั้น ขณะที่พระอินทร์เทวดาที่รักษา ดอยแห่งนี้เนรมิตลับเงินทองมารองรับเกศาทะพระพุทธเจ้า เนรมิตไฟมีประทีปแสงสว่างมีอยู่ในถ้ำ และยังมียักษ์เข้ารักษาถ้ำขึ้นไปยังเนรมิตให้มียักษ์ป้องกันไว้เพื่อไม่ให้ใครเอาเกศาทะพระพุทธเจ้าไป แล้วสองตายายสร้างเจดีย์ ครอบปากถ้ำเอาไว้ เรียกว่า “เจดีย์จอมไคร้” เพราะสองตายายเปื้อนเหงื่อโคลมไม้ได้อาบน้ำมาถึงสองพันปี ต่อมาหลายพันปีเจดีย์ ก็ได้ทรุดโทรมลง วัดอุโบสถต่างๆ ก็กระจัดกระจายไปทั่วบริเวณ

ประเพณีที่สำคัญประจำปีของวัดพระธาตุจอมไคร้ คือ ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ เหนือ (หรือวันเพ็ญ เดือน ๓ วันมาฆบูชา) และมีประเพณีการทำบุญถวายสลากภัตขึ้น โดยกำหนดเอาวันแรม ๙ ค่ำเดือน ๑๒ เหนือ ของทุกปี

ภาพที่ ๓ พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

กิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอดอกคำใต้ ได้แก่ ช่วงเดือนสิงหาคมไปจนถึงเทศกาลปีใหม่ ดอกคำใต้ก็จะผลิตดอกเหลืองสะพรั่ง ถนนสายพะเยา - ดอกคำใต้จะงดงามมาก, นมัสการพระธาตุจอมศีล บนวนอุทยานบ้านถ้ำ และสามารถชมทิวทัศน์เมืองดอกคำใต้, พักผ่อนหย่อนใจ ที่อ่างเก็บน้ำร่องสัก, เล่นน้ำตกห้วยชมภู, เดินขึ้นถ้ำปางงุ้น ถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยที่สวยงาม บนอุทยานแห่งชาติดอยภูนาง, ผจญภัยพิชิตหน้าผาเทวดา, ชมน้ำพุมหัศจรรย์ ต้นกำเนิดต้นน้ำห้วยชมภู

(๔) พระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ

วัดพระธาตุจอมก้อ ตั้งอยู่ที่บ้านสันต้นม่วงใหม่ หมู่ ๖ ตำบลเจริญราษฎร์ อำเภอแม่ใจ ก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๕๑ พระธาตุจอมก้อ เป็นเจดีย์ทรงล้านนาด้วยลายล้านนาสมัยเก่า ขนาดประมาณ ๗ คูณ ๗ เมตร สูง ๑๓ เมตร ตั้งอยู่บนเนินเขาเล็กๆ ในเขตหมู่บ้านสันต้นม่วงใหม่

พระธาตุจอมก้อมีชื่อเสียงในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวกันว่า คนไหนที่ไปไว้พระธาตุหรือไปขอพรจากพระธาตุก้อ ก็จะสมความมุ่งมาดปรารถนา ขอให้หายจากโรคร้าย หรือขอให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากการเดินทาง ก็จะปลอดภัยจากการเดินทางหรือหายจากโรคร้ายที่เป็นอยู่ จึงกลายเป็นที่ศรัทธาของชาวบ้าน และผู้ไปกราบไหว้สักการะ^๖

^๖ สัมภาษณ์, พระครูวรเจตัญญาพิบาล, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมก้อ, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ตำนานพระธาตุจอมก้อย จากการบันทึกและคำบอกเล่าสืบต่อกันมา กล่าวว่า ครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอานนท์และอุบาสก ได้เสด็จจากประเทศอินเดีย โดยเดินทางมาจากทิศเหนือลงมาทางใต้รอนแรมค้ำคิ่นมาถึงเนินเขาเล็กๆ ลูกหนึ่งเมื่อตอนเช้ามีดและพริกที่เนินเขาลูกนั้น ต่อมาชาวบ้านได้มาก่อเจดีย์และสร้างวัด ตั้งชื่อว่า วัดพระธาตุจอมรุ่ง หมายถึง พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาพักผ่อน เนินเขาลูกนี้เวลาย่ำรุ่ง สถานที่ดังกล่าวปัจจุบันอยู่ในเขตพื้นที่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่เย็น อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย^๗

จากนั้นพระพุทธเจ้าได้เสด็จลงมาทางใต้ จนมาถึงเนินเขาเล็ก ๆ อีกลูกหนึ่งและได้ประทับค้ำคิ่น ณ บริเวณเขาลูกนี้ กลางคืนได้นำก้อนหินมาก่อเป็นเตาผิงไฟ ก่อนที่พระองค์จะเสด็จเดินทางต่อ พระอานนท์และอุบาสกได้นำก้อนหินมาก่อเป็นเจดีย์เล็ก ๆ เพื่อเป็นอนุสรณ์ว่าที่แห่งนี้พระพุทธเจ้าได้เคยเสด็จมาประทับ จากการบันทึกและการบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า วันที่พระพุทธองค์เสด็จมาถึง ตรงกับวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๗ (เหนือ) ซึ่งต่อมาชาวบ้านได้ถือเอาเจดีย์แห่งนี้เป็นที่สักการะ และเรียกชื่อว่า “พระธาตุจอมก้อย” มาจากภาษาล้านนา คำว่า “พระธาตุ” หมายถึง “เจดีย์” คำว่า “จอม” หมายถึง “เนินเขาเล็กๆ” ส่วนคำว่า “ก้อย” หมายถึง “การก่อ” ^๘

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ ได้มีพระภิกษุจากวัดศรีถ้อย (ปัจจุบันคือวัดโพธาราม ตั้งอยู่ หมู่ที่ ๒ ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา) ได้นำชาวบ้านสร้างเจดีย์สวมไว้เพื่อสักการะและอนุรักษูป่าบริเวณนั้นสร้างเป็นพุทธสถาน

ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เจดีย์พังลงมา พระอธิการพิชัย วรรณจักร ได้นำชาวบ้านสร้างเจดีย์ทรงล้านนาประดับด้วยลวดลายสมัยเก่า มีความกว้างประมาณ ๗ เมตร ยาว ๗ เมตร สูง ๑๓ เมตร พร้อมกับสร้างศาลาบำเพ็ญบุญเพื่อสะดวกต่อชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญ พระธาตุจอมก้อยมีพระภิกษุสงฆ์อยู่ปฏิบัติธรรมประจำตลอดมา และมีพุทธศาสนิกชนใกล้เคียง ได้แก่ ชาวบ้าน ตำบลศรีถ้อย ตำบลเจริญราษฎร์ และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ มาร่วมทำบุญและสักการะทุกวันพระและงานสงกรานต์พระธาตุทุกปี ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ พระเสนห์ ธรรมธโร สังกัดวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย ได้ขึ้นมาปฏิบัติธรรมและจำพรรษา รักษาการเจ้าสำนักฯ ซึ่งขณะนั้นองค์พระธาตุได้ชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา จำเป็นต้องบูรณปฏิสังขรณ์

ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ พระครูมนัสสนธิพิทักษ์ เจ้าคณะอำเภอแม่ใจในขณะนั้น ได้นำพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ โดยมีความกว้าง ๙ เมตร ยาว ๙ เมตร สูง ๑๙ เมตร ซึ่งสร้างครอบพระธาตุองค์เดิมไว้ ปัจจุบัน วัดพระธาตุจอมก้อยได้ขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้างต่อกรมการศาสนา เป็น

^๗ เอกสารบันทึกประวัติโดย หลวงพ่อพระครูมานัสสนธิพิทักษ์ อดีตครองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา.

^๘ สัมภาษณ์, พระครูวรเจตญาพิบาล, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมก้อย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

โบราณสถานที่มีคุณค่า มีความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นปูชนียสถานที่ชาวอำเภอแม่ใจนับถือสักการะยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นสถานที่เหมาะแก่การประพฤติปฏิบัติธรรมของพระพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ภาพที่ ๔ พระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

ประเพณีประจำปี ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์พระธาตุ โดยชาวบ้านจะถือเอาวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับค้างคืน คือวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ เดินทางมาพักแรมที่พระธาตุเพื่อร่วมปฏิบัติธรรมในวันรุ่งขึ้น คือวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ เป็นประจำทุกปี

กิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอแม่ใจ ได้แก่ นมัสการพระเจ้าทองทิพย์ วัดศรีสุพรรณ พระคู่บ้านคู่เมืองของชาวแม่ใจ, สักการะพระเจ้าหินทิพย์ พระพุทธรูปหินทรายเก่าแก่ ศิลปะสกุลช่างพะเยา ที่วัดดงบุญนาคน, สักการะพระธาตุจาม่วง พระธาตุเก่าแก่ และชมทิวทัศน์สวยงามจากบนภูเขาก, เล่นน้ำตกแม่สุก, เที่ยวสวนลิ้นจี่และไร่กาแฟ บ้านปางปูเลาะ, ชมศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าเมี่ยนหรือเย้า, ชมถ้ำประกายเพชร, นมัสการพระเจ้าองค์ดำ วัดศรีบุญเรือง, พักผ่อนหย่อนใจหรือแวะรับประทานอาหารที่หนองเล็งทราย, เดินศึกษาธรรมชาติ และสามารถตั้งแคมป์นอนที่อุทยานแห่งชาติแม่ปืม

(๕) พระธาตุคุดอยหยวก อำเภอปง

วัดพระธาตุคุดอยหยวก ตั้งอยู่ที่บ้านหนูน หมู่ที่ ๖ ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา ก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๓๐ เป็นวัดเก่าแก่ที่ยังคงอนุรักษ์วิหารรูปทรงแบบเก่าอยู่เป็นวัดสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของอำเภอปง อยู่ระหว่างที่ว่าการอำเภอปง ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ ๒ กิโลเมตรเศษ ตั้งอยู่บนภูเขาสูงเดี่ยวๆ

ความเป็นมาของพระธาตุคุดอยหยวก เดิมชื่อพระธาตุภูเตม ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๖๗ มีพระจากเมืองเชียงใหม่ได้จาริกแสวงหาบุญได้มาบูรณะพระธาตุ ช่วงปี พ.ศ. ๒๔๗๐ - ๒๔๗๖ มีชาวพม่าซึ่งตั้งหลักฐานอยู่นาปริง ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา ชื่อสา่งอุ่น และนางหยง มีจิตศรัทธาแรงกล้าได้บูรณปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุซิงแกงก่อน เสร็จแล้วจึงได้มาบูรณะวัดพระธาตุคุดอยหยวก พระธาตุคุดอยหยวกแต่เดิมมีวัดอยู่ ๒ วัดในบริเวณใกล้เคียงกันคือวัดที่ตั้งอยู่บนเนินเขาเรียกว่าวัดบนคือ วัดพระธาตุคุดอยหยวก ปัจจุบัน แต่เป็นวัดร้างและวัดที่ตั้งอยู่ด้านล่างเรียกว่าวัดล่าง ต่อมาเมื่อพระสังฆมณฑลเดินทางมาจากจังหวัดน่าน มาตรวจกิจการพระศาสนาเห็นว่า วัดบนมีปูชนียสถาน ที่สำคัญกว่าคือ “พระธาตุภูเตม” แต่ขาดการเอาใจใส่บำรุงรักษา อาจถูกทำลายจึงสั่งให้รวมวัดทั้งสองแห่ง ให้เป็นวัดเดียวกัน โดยให้วัดล่างไปรวมกับวัดบนให้ชื่อว่าวัดพระธาตุคุดอยหยวก โดยเรียกชื่อตามหมู่บ้านที่บริเวณท้ายบ้านมีต้นกล้วยจำนวนมาก

พระครูพิทักษ์เจติยสุนทร^{๖๔} เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคุดอยหยวก กล่าวว่า วัดพระธาตุคุดอยหยวก ครั้งสมัยก่อน ได้สร้างอยู่เชิงเขาไม่ได้อยู่บนเขาเหมือนปัจจุบัน จึงเกิดประเพณีขึ้นพระธาตุคุดอยหยวกในวันขึ้น ๑๔ ค่ำเดือน ๘ (เหนือ) และมีประเพณีสำคัญคือการนำปูนขาวมาหมักในน้ำเกิดเป็นสีขาบ และนำน้ำสีขาบมาทาที่พระธาตุคุดอยหยวกในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ (เหนือ) พระธาตุคุดอยหยวก หลังจากได้รับการบูรณะครั้งแรกโดยคหบดีสา่งอุ่น ชาวเงี้ยว แล้วได้รับการบูรณะอีกครั้ง ๒ ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยนายเปลี่ยน ชื่อสัตย์ กำนันปงในสมัยนั้น และเป็นผู้คิดริเริ่ม พร้อมด้วยเจ้าอธิการเมืองคำ สุภทโธ (พระครูสุภทธ เจติยาบาล) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสและดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลเขต ๑ ร่วมกับคณะศรัทธาประชาชน จากนั้นอีก ๒๙ ปี จึงได้รับการบูรณะอีกครั้งเป็นครั้งที่ ๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ โดย นายวีระเดช สมวรรณ ดำรงตำแหน่งนายอำเภอปง ขณะนั้นได้ปรึกษากับพระครูพิทักษ์เจติยสุนทร นายนันท์ ร่องเก็ด ผู้ใหญ่บ้าน และนายเมืองศิลป์ อินตะขัน กำนันตำบลปง เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุคุดอยหยวกองค์ปัจจุบัน

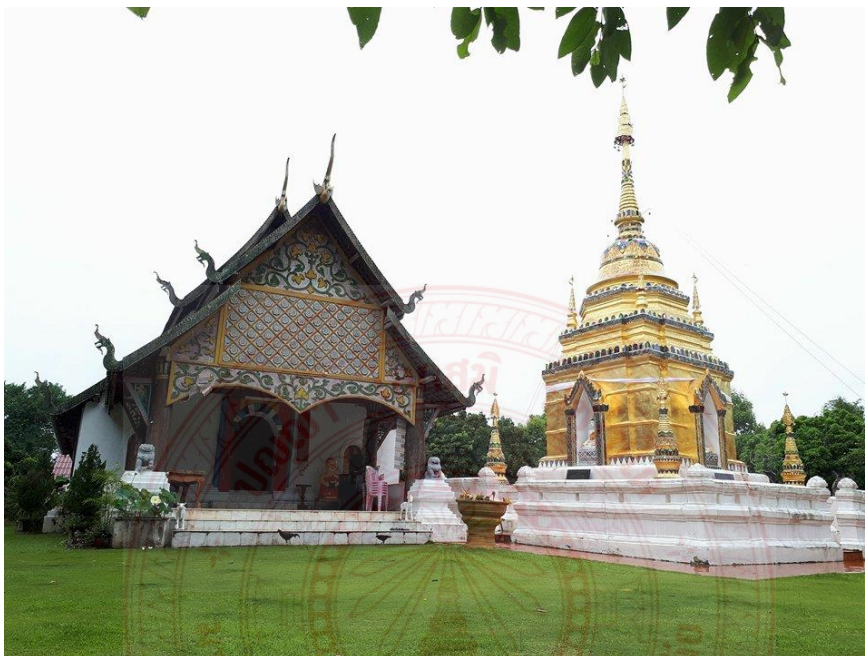
^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์เจติยสุนทร, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคุดอยหยวก ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา, ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐.

ตำนานของวัดพระธาตุคุดอยหยวก เล่าว่า ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จออกจากวัดพระธาตุขิงแกง^{๑๐} ก็แสดงตามลำดับทางมาถึงคุดอยแห่งหนึ่ง (พระธาตุคุดอยหยวกปัจจุบัน) ทรงทอดพระเนตรเห็นพญานาคตัวหนึ่งอยู่ในถ้ำคุดอยนี้ เมื่อพญานาคได้เห็นพระพุทธเจ้าก็เข้าใจว่าพระองค์เป็นพญาครุฑก็มีความกลัวยั้งนั้ง จึงได้ลงในอุโมงค์ถ้ำลึก (หลบซ่อนในอุโมงค์) เพื่อหลบซ่อนพระพุทธเจ้า พระองค์จึงเสด็จไปประทับร่มไม้ มะค่าต้นหนึ่งแล้วทรงแม่พระสรวล (ยิ้ม) พระอานนท์เฝาระเห็นอากัปกริยาของพระองค์ดังนั้น จึงทูลถาม พระองค์ พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ ยังมีพญานาคตัวหนึ่งอยู่ในถ้ำคุดอยนี้ มันเห็นพระตถาคตเสด็จ มาเมื่อแรกมันเข้าใจว่าเป็นพญาครุฑ จึงลงไปซ่อนอยู่ในอุโมงค์ถ้ำลึกนั้นพญานาคตัวนั้นเป็นหลาน ของพญานาคชื่อมุสิกะซี อยู่ที่หนองเอื้อง (กว้านพะเยา) สมัยที่พระองค์เสด็จอยู่ในหนองเอื้อง ก็เคยเห็น พญานาคสองตัวหน้าหลานเล่นน้ำอยู่ด้วยกัน และเขาจะเดินทางไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ พระอานนท์ได้ยิน ดังนั้นจึงเรียกให้พญานาคตัวนั้นขึ้นมา ครั้นเมื่อพญานาคได้ยินก็คิดอยู่รำพึงในใจ ว่าคำพูดนี้ชะรอยมิใช่ พญาครุฑแน่เพราะว่ารู้จักเรานี้เป็นหลานของมุสิกะซี บุคคลนี้คงเป็นพระเจ้าแห่งตัวเราแน่ ตัวเราสมควรลง ไปเอาแผ่นดินจากเมืองนาคมาถวายให้ท่านนั่งจะเป็นการดีไม่น้อย คิดดังนั้น จึงเอาแผ่นดินมาจากเมือง นาคแล้งแปลงเพศเป็นชายหนุ่มนามาถวายแด่พระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลว่า ภัณฑ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เจ้า ข้าพเจ้ามีทราบว่าคุณองค์เป็นพระพุทธเจ้า ขอพระองค์จงขอขมาโทษ ด้วยแล้วก็ให้ขายนั้นสมาทาน ศील๕

ครั้นต่อมาพระอานนท์จึงทูลขอพระธาตุจากพระพุทธเจ้า พระองค์จึงเอาพระหัตถ์ขวาอุบลลา พระเศียร ได้เกศามา ๑ เส้น ส่งให้พระอานนท์ พระอานนท์ พระอานนท์ได้รับเอาแล้วด้วยความคารวะ ก็มอบให้พระอินทร์ก็เอาระบอไม่ไผ่รับไว้ พระพุทธเจ้าทรงมีบัญชาบรรจुไว้ ณ คุดอยแห่งหนึ่ง พระอินทร์ เนมิตสำเภาทอลอยลาอยู่ในถ้ำ เนมิตประสาททองคำสูง ๗ ศอก มีอาสนะทองคำกลางปราสาทแล้วจึง อัญเชิญพระธาตุเกศาบรรจुไว้ในคุดอยนั้น และถมด้วยหินก้อนใหญ่ แล้วเนรมิตหุ่่นไว้ป้องกัน ๑๒ แห่ง เกรง จะสาบสูญผู้คนจะขุดทำลาย พระองค์จึงตั้งวาณกรรมเทพบุตรชื่อชิปะ รักษาพระธาตุและก็สั่งให้พญานาค ช่วยรักษาจนตาบ ๕๐๐๐ พระวัสสา จากนั้นพระองค์ตรัสสั่งพระอานนท์ว่า เมื่อพระตถาคตทิพพานแล้ว จง นำเอากระดูกริมตาขามาเติมไว้ที่เกศานั้นเถิด สถานที่นี้วิเศษนัก โอกาสหน้าจะมีชื่อว่า “พระธาตุกุเติม” ดูก่อนอานนท์ ข้างหน้าจะมีท้าวพญาองค์หนึ่งได้ครอบครองแผ่นดิน ที่บุญญาธิการมาก เมื่อได้ครอง แผ่นดินแล้วจะได้มาสร้างพระธาตุขิงแกงก่อนจึงจะมาสร้างพระธาตุแห่งนี้ให้เจริญให้นามว่า เมืองปง บุคคลใดทำนาทำไร่ทำสวนแคว้นพระธาตุทั้ง ๔ ทิศออกไปทิศละ ๑๐๐ วา เป็นเขตของพระธาตุ หาก

^{๑๐} มานะ ไชยสถาน, วัดพระธาตุคุดอยหยวก “ขึ้นธาตุแปดเป็ง”, (พะเยา: ต้นกล้าวิชาการ, ๒๕๕๗), หน้า ๔.

ต้องการให้มีความสมบูรณ์พูนสุข ฝนตกต้องตามฤดูกาล พอถึงประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษาปีใหม่ ให้มีดอกไม้ ฐูป เทียน ของหอม ไปสรงองค์พระก็จะเจริญสมบูรณ์พูนสุขทุกประการ

ภาพที่ ๕ พระธาตุดอยหยวก อำเภอบาง จังหวัดพะเยา

วัดพระธาตุดอยหยวกมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ องค์พระธาตุบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า มีพระเกศา และพระอัฐิจักขุ (กระดูกริมตาข้างขวา) องค์พระธาตุเจดีย์มีลักษณะงดงาม ตั้งอยู่บนฐานหน้ากระดานสี่เหลี่ยม ต่อด้วยเรือนธาตุซึ่งเป็นส่วนยอดมูมียัดสูงเป็นรูปสี่เหลี่ยม เจดีย์สี่ทอน มีซุ้มจรณะนำประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสี่ทิศ ประดับกระจกสีตามซุ้มและฐานองค์ระฆังทรงกลม ส่วนยอดเป็นฉัตรทองที่มูมทั้งสี่มีเจดีย์บริวาร ขึ้นไปเป็นบัลลังก์ต่อด้วยปล้องไฉน จนถึงปลียอดเป็นเจดีย์ทรงล้านนาที่สวยงาม เป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะพะเยา^{๑๑} ส่วนวิหารเป็นทรงล้านนา หลังไม้ใหญ่แต่ดงามมีเสน่ห์ เป็นศิลปะแบบทางเหนือ หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ด หน้าบรรณแกะสลักเป็นลายพรรณพฤกษาและดอกแก้ว ใบระกามีสีทอง หางหงส์เป็นไม้แกะสลักรูปพญานาคสีเขียว เชิงเทียนเป็นไม้แกะสลักรูป ๑๒ นักษัตรและรูปช้าง

^{๑๑} กรมศิลปากรที่ ๗ น่าน, วัดพระธาตุดอยหยวก, (กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., ๒๕๕๖), หน้า ๔.

ประเพณีที่สำคัญประจำปีของวัดพระธาตุดอยหยวก คือ งานประเพณีนมัสการพระธาตุดอยหยวก ซึ่งได้จัดขึ้นร่วมกับหน่วยงานราชการ คือ อำเภออง เทศบาลตำบลปง และเทศบาลตำบลแม่ยม อำเภออง ในวันวิสาขบูชาของทุกปี

กิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภออง ได้แก่ เที่ยวชมจุดกำเนิดแม่น้ำยม, ชมแปลงสาธิตและเลือกซื้อพืชผักเมืองหนาว ที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปันค่า, เที่ยววนอุทยานภูลังกา สัมผัสทะเลหมอก, ชมนกและดอกไม้ป่า, พิชิตยอดดอยภูลังกา ดอยภูนม, เล่นน้ำตกภูลังกา, เดินป่าศึกษาห้องเรียนธรรมชาติ, ชมลานหินล้านปี หินแยงฟ้า ป่าก่อโบราณ และร่องรอยตำนานผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในอดีต, ชมทะเลหมอก ๓๖๐ องศาในตอนเช้าและพระอาทิตย์ตกตอนเย็น ที่ม่อนแสนสุข

(๖) พระธาตุขิงแกง อำเภอจุน

วัดพระธาตุขิงแกง ตั้งอยู่เลขที่ ๓๑๘ บ้านธาตุขิงแกง หมู่ที่ ๕ ตำบลพระธาตุขิงแกง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา พระธาตุขิงแกง เป็นเจดีย์ทรงล้านนาขนาดใหญ่ ฐานกว้างด้านละ ๑๕ เมตร สูง ๒๐ เมตร ประดิษฐานพระพุทธรูปในซุ้มเรือนแก้วทั้งสี่ด้าน ช่วงกลางองค์เจดีย์ประดับกระจกสี มีกำแพงแก้วล้อมรอบและเจดีย์บริวารทั้งสี่มุม พระธาตุขิงแกง เป็นพระธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์ องค์พระธาตุได้บรรจุพระเกศาธาตุ และพระธาตุกระดูกเท้าข้างขวาของพระพุทธเจ้า เป็นปูชนียสถานที่สำคัญแก่โบราณของอำเภอจุน จะมีประเพณีสงฆ์พระธาตุขิงแกง ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ (เดือน ๗ เป็ง) ของทุกปี พระธาตุขิงแกงได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานของจังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๗

ตามตำนานพระธาตุขิงแกง เล่าว่า ในอดีตครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาที่หนองเอี้ยง (กว๊านพะเยา) มาดอยจอมทอง ดอยเมืองลอง และก็ขึ้นมาบนดอยที่นี้มาเห็นสองตายาย ทำไร่ทำสวนอยู่ข้างบนนี้ สองตายายก็พูดว่า “พระยาอินทร์หรือพระยาพรหมที่ไหน” สองตายาย ไม่รู้จักพระพุทธเจ้า สองตายายก็เลยเข้าไปกราบ เมื่อกราบเสร็จ พระพุทธองค์ก็ถามว่าพืชผักในสวนนี้ มีอะไรที่ปลูกแล้วสวยงามบ้าง สองตายายก็ตอบพระพุทธเจ้าว่า พริกกับมะเขือไม่มีความสวยงาม มีงามอยู่อย่างเดียวคือขิงแกง พระพุทธองค์ตรัสว่าสถานที่แห่งนี้ต่อไปในอนาคตกาลข้างหน้า จะได้ชื่อว่าขิงแกงถ้าหากเราปรินิพพานแล้ว ให้เอากระดูกเท้าข้างขวา และเกศา ๓ เส้นเอามาบรรจุที่พระธาตุเจ้าขิงแกง^{๑๒}

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูนิปูณพัฒนกิจ, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุขิงแกง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๖ พระธาตุขิงแกง (ก่อนบูรณะ) อำเภอจุน จังหวัดพะเยา

ภาพที่ ๗ พระธาตุขิงแกง (ปัจจุบัน) อำเภอจุน จังหวัดพะเยา

ในอดีตในแถบบ้านเราขึ้นกับเมืองน่าน เมืองน่านมีผู้ปกครองนครชื่อว่า “เจ้าชีวิต” เวลามาถึงเดือนเจ็ดเป็ง (เดือนเมษายน) เจ้าชีวิตได้พาครอบครัวและข้าทาสบริวาร มาสร้างน้ำพระธาตุขิงแกง และฉลองสมโภชองค์พระธาตุ โดยทำบุญ ๗ วัน ๗ คืนแต่ก่อนในอดีตทำกันมาตลอด จนมาถึงยุคพม่าปกครอง ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่ามีพระพุทธรูปเป็นทองสัมฤทธิ์เรียงอยู่รอบพระธาตุผู้เฒ่าก็บอกว่าเจ้าชีวิตอยู่เมืองน่าน ระยะทางมันไกลไม่มีรถเหมือนสมัยปัจจุบัน ชาวพม่าก็ล้อมรอบยกพระพุทธรูปไป เหลือพระพุทธรูปอยู่ ๓ องค์ คือ พระพุทธรูปองค์ยืน พระพุทธรูปองค์นั่ง และ พระพุทธรูปองค์เล็กที่อยู่ข้างนอก เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองพระธาตุเจ้าขิงแกง คือ พระหนัก (พระพุทธรูปหนัก) เป็นพระเป็นพระที่ศักดิ์สิทธิ์คนพม่ายกขึ้นรถไม่ไหว พระหนักยกอุ้มเท่าไรก็ยกไม่ได้ ชาวพม่าเลยทิ้งไว้นอกวิหาร คนจะมาเสี่ยงทายจะมายกมาไหว้จะไปไหว้ที่พระหนักข้างนอก อยู่มาอีกยุคหนึ่ง ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้มาบูรณะพระธาตุขิงแกง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ครูบาเจ้าคำหล้า ญาณสังวร ได้มาบูรณะพระธาตุขิงแกงรวมถึงบูรณะพระวิหารด้วย^{๑๓}

พระธาตุขิงแกงเป็นพระธาตุองค์เดียวที่ไม่มีใครสามารถขุดลงด้านล่างได้ แต่มีครั้งหนึ่ง พ่ออ้อยแดงเล่าว่าท้องฟ้ามืด ๗ วัน ๗ คืนชาวบ้านได้พากันขึ้นมาดูปรากฏว่าในวัดไม่มีพระสงฆ์ - สามเณรอยู่เลย มีแต่พระธาตุ กุฏิ พระวิหาร และได้ทราบว่ามีคนแอบมาขุดพระธาตุแต่กลับไม่ได้สมบัติ หรือของอะไรไปสักอย่าง เพราะขุดเจาะไม่ถึงบรรยากาศมืดฟ้ามัวดินก่อน นี่คือความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุขิงแกง

โบราณสถานที่สำคัญพระธาตุขิงแกงประกอบด้วย พระธาตุ, วิหาร, พระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ และพระแสนแห่ พระประธานในอุโบสถ

ประเพณีที่สำคัญประจำปี มีขึ้นในช่วงเดือนมกราคม - ธันวาคม ได้แก่ ๒ ประเพณีสำคัญ คือ

- ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ จะจัดขึ้นในเดือน ๗ เป็ง (เดือนเมษายนของทุกปี) เพื่อสักการบูชาพระพุทธรูเจ้าและพระอรหันต์ทั้งปวง และยังเชื่อว่าการสงฆ์น้ำพระธาตุ จะเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับชีวิต ทำให้ชีวิตประสบแต่สิ่งที่ดีงาม^{๑๔} ในงานนี้ จะมีการแห่ขบวนเครื่องสักการะองค์พระธาตุขิงแกง ขึ้นมายังพระธาตุขิงแกงด้วย ในอดีตยังมีขบวนแห่ช้างขบวนแห่ม้า แต่ปัจจุบัน ช้างและม้า ได้หายากขึ้น จึงมีการปรับเปลี่ยนเป็นขบวนแห่น้ำศักดิ์สิทธิ์แทน ในตำบลพระธาตุขิงแกงมี ๙ หมู่บ้าน โดยให้แต่ละหมู่บ้านไปเอาน้ำในบ่อน้ำที่เก่าแก่ที่สุดในหมู่บ้านมาโดยขบวนแห่น้ำศักดิ์สิทธิ์จะเป็นนักเรียนโรงเรียนบ้านธาตุขิงแกง ในปีนี้การจัดงานจะเริ่มวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๐

- ประเพณีสลาภกัถ จะจัดขึ้นในเดือน ๑๒ เป็ง (ช่วงเดือนตุลาคมของทุกปี) เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปหา ยัง พ่อ แม่ พี่ น้อง ฯลฯ ให้ได้รับในส่วนบุญส่วนกุศลที่ญาติพี่น้องได้ทำบุญอุทิศไปหา

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูนิปูณพัฒนกิจ, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุขิงแกง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน

พระธาตุขิงแกงในปัจจุบันนี้ มีพระสงฆ์ปกครองอยู่มาหลายรุ่นได้มาสร้างกุฏิอยู่ แต่อยู่ได้ไม่นานนัก จนมาถึงยุคของเจ้าอธิการแก้ว สีลวณโณ มาอยู่ในปี พ.ศ.๒๔๑๐ จากนั้นเจ้าอธิการแก้วก็ลาสิกขาไป มาถึงยุคของพระครูนิปูณพัฒนกิจ^{๑๕} ได้บวชเณรในปี พ.ศ.๒๕๑๔ และได้อุปสมบทในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้มาพัฒนาวัด ปรับปรุงศาลาวิหาร โดยได้ไปเห็นวิหารวัดเชียงทอง ประเทศลาว ด้วยความเป็นพระหนุ่มอยากได้ใหม่ เลยได้คิดสร้างวิหารใหม่ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ก็เอาวิหารไปขึ้นกับกรมศิลปากร จากนั้นได้งบประมาณมาบูรณะในปี ๒๕๕๓ เริ่มมาบูรณะก่อนคือพระธาตุซึ่งงบประมาณอยู่ ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท ในปี ๒๕๕๖ ได้งบประมาณบูรณะพระวิหารอีก ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท และล่าสุดได้งบประมาณมา ๘,๐๐๐,๐๐๐ บาท ได้ทำการสร้างศาลาและหอรบ และในอนาคตต่อไปจะได้สร้างศาลาล้อมรอบจะไม่ให้รถขึ้นมา เพราะจะทำให้องค์พระธาตุทรุดลง นอกจากกรมศิลปากร แล้วยังมีหน่วยงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ ททท. ได้เข้ามาดูแลและให้งบประมาณในการดูแลวัด

กิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอจุน ได้แก่ ชมโบราณสถานเวียงลอ หนึ่งในแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์เก่าแก่ของเมืองพะเยา ที่มีทั้งกำแพงเมืองเก่า และวัดร้างมากมาย, ชมนกยูงและสัตว์ป่าหายาก ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเวียงลอ, เรียนขี่ม้าท่ามกลางบรรยากาศท้องทุ่ง ทานมื้อค่ำ และชมการแสดงสไลต์ควาบอย ที่ Siam Mountain Pony

(๓) พระธาตุปูอ อำเภอยางชุมน้อย

วัดพระธาตุปูอตั้งอยู่ในเขตบ้านหนองกลาง หมู่ ๗ ตำบลบ้านม่วง อำเภอยางชุมน้อย ตำนานของพระธาตุปูอ

ตามตำนานเล่าว่า เมื่อครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จโปรดสัตว์โลกไปยังแคว้นต่างๆ เพื่อประกาศพระศาสนา เมื่อเสด็จมาถึงเขาลูกหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้เมืองยางชุมน้อยได้มีพุทธศาสนิกชนเลื่อมใสศรัทธา ได้นำเอาเครื่องบริโภคน้ำไปถวายกันเป็นจำนวนมาก เช่น ข้าวสุก (ข้าวเหนียว) ข้าวสารอาหารแห้ง และที่มีมากเป็นพิเศษ คือ ใบพลูชาวบ้านต่างพากันนำมาถวายจนกองเป็นภูเขาเหล้ากอ พระพุทธองค์ ต้องตรัสห้ามมิให้นำพลูไปถวายอีก ว่า “พลูพอแล้ว” หรือภาษาคำเมือง “ปูอแล้ว” ต่อมาพระธาตุแห่งนี้ จึงมีชื่อเป็น ปูอ^{๑๖}

นอกจากนั้นยังเชื่อกันว่า ในสมัยก่อนนั้น ชาวบ้านในเขตบ้านม่วงและตำบลยางชุมน้อย ได้เห็นแสงแก้วพุ่งให้เห็นในวันพระหรือวันสำคัญในพระพุทธศาสนา ชาวบ้านจึงมักเรียกว่า แก้วออกมาเล่น โดย

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูนิปูณพัฒนกิจ, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุขิงแกง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูจันทวิโรภาส, เจ้าอาวาสวัดศรีเมืองม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ลักษณะแสงที่พุ่งออกมานั้น จะตั้งลำเป็นรูปพระธาตุเจดีย์ที่งดงามมาก โดยปรากฏแก่สายตาทิศตะวันตกของพระธาตุ เพราะเหตุนี้จึงก่อให้เกิดการเริ่มสร้างพระธาตุขึ้น โดยทำพิธีอันเชิญแสงแก้ว ที่ปรากฏให้เห็นดังกล่าว ให้ขึ้นประดิษฐานบนยอดเขาที่เป็นพระธาตุในปัจจุบัน เพื่อเป็นการการบูชาคุณของพระพุทธเจ้า และเพื่อเป็นการรวมใจของชาวบ้านในอำเภอเชียงม่วนให้มีที่สักการบูชา ส่วนการก่อสร้างนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ พ่อขุนประทาน เชียงเขตต์ หรือกำนันปิ่น เร่งเร็ว กำนันตำบลเชียงม่วนในขณะนั้น ได้เริ่มสร้างพระธาตุอุปถัมภ์ ต่อจากนั้นพระธาตุอุปถัมภ์ก็มีการพัฒนาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๗}

ภาพที่ ๘ พระธาตุอุปถัมภ์ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา (๑)

พระธาตุอุปถัมภ์ในปัจจุบัน อยู่ในเขตการดูแลของวัดศรีเมืองมาง โดยมีพระครูจันทวิริโยภาส เป็นผู้ให้คำปรึกษาการบูรณปฏิสังขรณ์ และมีหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาช่วยดูแล ประกอบด้วยชุมชน ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านหนองกลาง หมู่บ้านมาง และหมู่บ้านแพทย์ ในปัจจุบันมีพระประภากร กนต์วิโร เป็นเจ้าอาวาส จำพรรษา ได้มีญาติโยมจากต่างจังหวัด และต่างประเทศได้ถวายปัจจัยเพื่อที่จะนำมาบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนาสถาน และศาสนาวัตถุ และทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านมาง ได้มีการส่งเสริมและพัฒนาให้พระธาตุอุปถัมภ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวตลอดมา^{๑๘}

ประเพณีสำคัญประจำปีของพระธาตุอุปถัมภ์มีขึ้นในช่วงเดือนมกราคม - ธันวาคม ประเพณีหลักอยู่ด้วยกัน ๒ ประเพณี คือ ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ ในเดือน ๘ เป็ง มีการแข่งขันทำดอกไม้ไฟ และประเพณีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ หลังจากออกพรรษา

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูจันทวิริโยภาส, เจ้าอาวาสวัดศรีเมืองมาง ตำบลบ้านมาง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระประภากร กนต์วิโร, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุอุปถัมภ์ ตำบลบ้านมาง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๙ พระธาตุอุโป อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา (๒)

กิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอเชียงม่วน ได้แก่ เล่นน้ำตกธารสวรรค์ หรือน้ำตกบ่อเปี้ย น้ำตกสีเขี้ยวมรกต, เทียวย้อนรอยดินแดนไดโนเสาร์ ณ วนอุทยานไดโนเสาร์ แก่งหลวง, ล่องเรือชมธรรมชาติสองฝั่งลำน้ำยม, ชมสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมการทอผ้าไทลื้อจากสิบสองปันนา ที่วัดท่าฟ้าใต้, พักชมธรรมชาติที่ฝั่งตำไฮสถาน, ปั่นจักรยานเส้นทางจักรยานรอบชุมชนเชียงม่วน

(๘) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว

วัดพระธาตุลานเตี้ย ตั้งอยู่บ้านสันตันแหน หมู่ที่ ๙ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูพานยาว จังหวัดพะเยา พระธาตุลานเตี้ยมีประวัติความเป็นมาไม่แน่ชัด ไม่พบหลักศิลาจารึกที่สามารถบอกได้ว่าใครสร้างหรือสร้างในสมัยใด แต่ทางกรมศิลปากรได้ทำการพิสูจน์ก่อนอิฐ จากซากโบราณสถานโบราณวัตถุ พบเพียงว่าสร้างในสมัยใดเท่านั้น^{๑๙}

^{๑๙} พระครูศรีวรพินิจ และ สหทยา วิเศษ, รายงานการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา, หน้า ๗๒.

พระครูสุวรรณสังฆมณี เจ้าอาวาสวัดสันตันทน ผู้ดูแลวัดพระธาตุลานเตี้ย ได้ให้สัมภาษณ์ว่า วัดพระธาตุแห่งนี้เดิมไม่ได้ชื่อว่า วัดพระธาตุลานเตี้ย แต่ได้มีการมาตั้งชื่อนี้ในภายหลังเมื่อประมาณ ๓๐ ปี ที่ผ่านมา โดยพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่า พระช่วง เป็นพระธุดงค์มาจากภาคอีสาน เหตุที่ตั้งชื่อว่า ลานเตี้ย เนื่องจากมีต้นลานต้นเตี้ยๆ ขึ้นอยู่ภายในบริเวณวัดร้างแห่งนี้จำนวนหลายต้น อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านในชุมชนต่างมีความเชื่อว่า มีบรรพบุรุษและมีผีกระยักซ์ปกปักรักษาวัดพระธาตุลานเตี้ย^{๒๐}

วัดพระธาตุลานเตี้ยมีการบูรณะครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ และพบว่า องค์พระธาตุมีลักษณะเป็นพระธาตุซ้อนพระธาตุ เดิมที่องค์พระธาตุมีการแตกชำรุดไปกว่าครึ่ง จึงได้บูรณะต่อเติมองค์พระธาตุ ด้านในให้เต็ม และสร้างครอบพระธาตุให้เป็นพระธาตุที่สมบูรณ์ และได้สร้างศาลาอเนกประสงค์ ห้องน้ำ เพื่อเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา มีการขุดสระให้ดูสวยงาม พระครูสุวรรณสังฆมณี^{๒๑} ยังอีกกล่าวว่า “ได้ฟังจากบรรพบุรุษว่า ได้มีการนำดินจากการขุดสระดังกล่าวขึ้นมาปั้นเป็นอิฐเพื่อการก่อพระธาตุนี้ขึ้น มีการใช้ดินเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกิดเป็นหลุมจนกลายเป็นสระน้ำในปัจจุบัน” ส่วนงบประมาณในการบูรณะได้จากการตั้งกองผ้าป่าสามัคคีของคณะศรัทธาวัดสันตันทน หลังจากนั้นทางกรมศิลปากร ได้เข้ามาบูรณะต่อ ได้มีการนำเอาที่อิฐที่สร้างครอบในภายหลังออก เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็นว่าเป็นพระธาตุนี้มีลักษณะเป็นพระธาตุซ้อนพระธาตุ ซึ่งในประเทศไทยมีเพียง ๕ พระธาตุเท่านั้น กรมศิลปากรยังได้รื้อศาลาหน้าพระธาตุออก และขุดแต่งโบราณสถานวัดพระธาตุลานเตี้ยเนินที่ ๑ พบเจดีย์ศิลปะล้านนาขนาดใหญ่มีฐานวิหารก่ออิฐอยู่ด้านหน้า นอกจากนั้นยังพบโบราณสถานก่ออิฐ ในผังสี่เหลี่ยม และฐานมณฑปก่ออิฐอยู่ทางทิศตะวันตกของเจดีย์

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ พระครูสุวรรณสังฆมณี และคณะศรัทธาวัดสันตันทน ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกายาว ได้ขุดแต่งแนวกำแพงแก้วและบันไดทางขึ้นวัดพระธาตุลานเตี้ยโดยได้ขออนุญาตจากกรมศิลปากร โดยใช้งบประมาณที่ได้รับจากการบริจาคของคณะศรัทธาวัดสันตันทน เพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นและพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดพะเยา

อย่างไรก็ตาม ในการบูรณะในแต่ละครั้งนั้นได้พบโบราณวัตถุมากมาย ไม่ว่าจะเป็น พระยอดขุนพลขุมปราสาทไหว, พระเชียงแสนหินทราย, เศียรพระเก่า และองค์พระเก่า ๆ เป็นต้น

พระครูศรีวรพินิจ และ สหทัยา วิเศษ^{๒๒} ได้กล่าวถึงลักษณะของพระธาตุลานเตี้ยว่า สำนักศิลปากรที่ ๗ น่าน ได้พบหลักฐานการก่อสร้างเจดีย์ประธานอย่างน้อย ๒ สมัย คือ สมัยที่ ๑ เจดีย์ประธานเป็นทรงปราสาทในผังหกเหลี่ยม มีทางเข้าสู่คูหาประดิษฐานพระพุทธรูปทางทิศตะวันออก เหนือเรือนธาตุเป็นชั้นหลังคาเอนลาดในผังหกเหลี่ยมรองรับองค์ระฆังกลมที่มีลักษณะเอวคอดกึ่ง แสดงอิทธิพล

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสังฆมณี, เจ้าอาวาสวัดสันตันทน, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๒๒} พระครูศรีวรพินิจ และ สหทัยา วิเศษ, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา”, ๒๕๕๗, หน้า ๗๓.

ของศิลปะแบบปาละในพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๗ เหนือองค์ระฆังประดับด้วย “ฉัตรวลัย” ซึ่งในปัจจุบันยังไม่มีรายงานการพบเจดีย์ที่มีแผนผังหกเหลี่ยมในอาณาจักรล้านนา ส่วนองค์ระฆังที่มีเอวคอดก้นนั้นเป็นรูปแบบศิลปะแบบปาละ ซึ่งส่งอิทธิพลผ่านศิลปกรรมของอาณาจักรทวารวดีในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๖ และพุกาม ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๙ เข้าสู่ล้านนา โดยพบที่รัตนเจดีย์ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน ซึ่งสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ สมัยอาณาจักรหริภุญไชย และเจดีย์สะดือเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเจดีย์ยุคแรกเริ่มของอาณาจักรล้านนา ส่วนฉัตรวลัยนั้นเป็นรูปแบบศิลปะสมัยปาละเช่นกัน แต่ไม่เคยพบในดินแดนของอาณาจักรล้านนามาก่อน จึงเป็นไปได้ว่าเจดีย์พระธาตูลานเตี้ยสมัยที่ ๑ นี้ อาจเป็นเจดีย์ในยุคแรกของอาณาจักรล้านนาหรือก่อนหน้านั้น ที่ยังหลงเหลือหลักฐานอยู่ในปัจจุบัน สมัยที่ ๒ คูหาของเจดีย์ในสมัยที่ ๑ ยังใช้สืบมาในสมัยนี้ แต่ได้มีการก่อสร้างซุ้มประตูเข้าสู่คูหาและปรับเปลี่ยน แผนผังของเจดีย์ประธานเป็นผังกลมประดับเรือนธาตุด้วยฐานบัวคว่ำ และบัวกลารองรับซุ้มฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่เหนือขึ้นไปประกายทั้งหมดสภาพ รอบฐานเจดีย์มีกำแพงแก้วล้อมรอบ มีแท่นบูชาตั้งอยู่ทางทิศใต้และทิศตะวันตก จากชิ้นส่วนลวดลายปูนปั้นปลายกรอบซุ้มประตูที่พบขณะขุดแต่ง สันนิษฐานว่าเจดีย์สมัยที่ ๒ นี้ น่าจะปฏิสังขรณ์ขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึง ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑

ปัจจุบันวัดพระธาตูลานเตี้ย อยู่ภายใต้การดูแลของสำนักศิลปากรที่ ๗ จังหวัดน่าน โดยเฉพาะในเรื่องการทำความสะอาดวัดซึ่งจ้างเหมาเป็นรายปี นายเดช เดชบุญ ผู้ใหญ่บ้านสันตันแห่น^{๒๓} กล่าวว่า “ได้มีผู้รับเหมาเป็นรายปีที่กรมศิลปากรได้เปิดประมูลให้มาพัฒนาพระธาตุไม่ให้รกร้างนั้น ก็จะมีผู้รับเหมาทำความสะอาดในแต่ละครั้งประมาณ ๑๐ - ๒๐ คน” นายสมศักดิ์ กะทง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว^{๒๔} ได้กล่าวเสริมว่า “ในตอนนี้งานสำนักศิลปากรที่ ๗ น่าน ได้ดำเนินการที่จะมอบสิทธิในการดูแลให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว แต่ยังอยู่ในช่วงของการดำเนินการ และทางองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว ได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปอบรมเกี่ยวกับการดูแลรักษาวัดพระธาตูลานเตี้ย หากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วได้เป็นผู้ดูแลโดยชอบธรรมแล้ว ทางองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วก็จะเริ่มวางแผนในการพัฒนาให้วัดพระธาตูลานเตี้ยเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป”

ที่ผ่านมา มีการจัดประเพณีสงกรานต์น้ำวัดพระธาตูลานเตี้ยแล้วประมาณ ๒ ครั้ง โดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านสันตันแห่นที่มีส่วนรวมในการจัดเตรียมงาน ทำความสะอาด และทำผ้าป่าระดมทุน ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วได้สนับสนุนงบประมาณจำนวน ๕,๐๐๐ บาท นอกจากนั้นยังได้รับ

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายเดช เดชบุญ, ผู้ใหญ่บ้านสันตันแห่น, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ กะทง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เงินบริจาคจากสมาชิกในองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วอีกด้วย แต่ในปัจจุบันนี้ไม่ได้มีการสนับสนุน เนื่องจากทางภาครัฐ ยังไม่มีนโยบายให้นำงบประมาณไปสนับสนุนในส่วนนี้^{๒๕}

ภาพที่ ๑๐ พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว จังหวัดพะเยา

ภาพที่ ๑๑ ลักษณะพระธาตุช้อนพระธาตุ ของพระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว จังหวัดพะเยา

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ กะทง, นายองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ประเพณีสำคัญประจำปีมี ๒ ประเพณี ได้แก่

- ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ เดิมจัดในช่วงเดือน ๙ เบ็ญ หรือเดือนมิถุนายน แต่เนื่องจากเป็นช่วงฤดูฝน จึงเลื่อนมาจัดช่วงเดือนเมษายน (วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๕๘ เป็นครั้งแรก) และจะจัดขึ้นเป็นเวลา ๓ วัน
- ประเพณีทำบุญตักบาตร เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านวัดสันตันแห่นให้ควมสำคัญ โดยจะมีการทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อาทิ วันปีใหม่ วันเข้าพรรษา เป็นต้น

กิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอภูพานยาว ได้แก่ ดูนกชมธรรมชาติที่อ่างเก็บน้ำร่องตี้ว, นมัสการพระธาตุปูปอ พระธาตุคุดอยจุก พระธาตุภูขวาง และพระธาตุภูพานยาว, ชมความสวยงามร่มรื่นของวัดม่อนป่าสัก กราบบูชาพระราหูที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดพะเยา ชมสระบัวหลวงขนาดใหญ่และให้อาหารปลา

(๙) พระธาตุภูขวาง อำเภอภูขวาง

วัดพระธาตุภูขวาง วัดประจำอำเภอภูขวาง ตั้งอยู่บ้านพระธาตุภูขวาง หมู่ ๙ ตำบลภูขวาง ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘ อำเภอภูขวาง เป็นอำเภอที่อยู่ติดชายแดนประเทศลาว มีคำขวัญประจำอำเภอว่า "ประตูสู่หลวงพระบาง ยางพาราชั้นเลิศ แหล่งกำเนิดน้ำตกอุ่น หวานละมุนน้ำอ้อยสบบง สูงส่งถิ่นพระธาตุ ตลาดชายแดนไทย - ลาว"

ตำนานพระธาตุภูขวาง^{๒๖} เล่าว่า เมื่อครั้งพุทธกาลพระองค์ทรงตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จสัญจรเผยแผ่ธรรมะโปรดเวไนยสัตว์ตตะโลก แล้วได้เสด็จถึงภูเขาลูกหนึ่ง ซึ่งพระองค์ทรงสังเกตุว่าควรจะต้องตั้งพระธาตุหรือเจดีย์ได้พอสมควร ภูเขาอะไรอยู่โดดเดี่ยว ห่างจากภูเขาลูกอื่นสูงขึ้นประมาณ ๑,๐๐๐ เมตร สูงจากที่ราบถึงยอดภูเขาลูกนี้ประมาณ ๕๐๐ เมตร เป็นภูเขาที่ไม่ติดกับลูกอื่น ครั้นพระพุทธองค์เสด็จถึงภูเขาลูกนั้น ซึ่งเป็นป่าดงที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ มีสัตว์ป่าที่ดุร้าย เช่น เสือ หมี กระตัง แรด ช้าง งูเห่าจางออง และพญายักษ์ ครั้นพระองค์ได้ประทับอยู่ที่นั่นได้มีพญายักษ์ได้เข้ามาหาพระองค์เพื่อจะกินพระองค์เป็นอาหาร แล้วก็มีการทำทายซึ่งกันและกัน และพญายักษ์บอกทำให้พระพุทธเจ้ายกแผ่นดินหรือแผ่นดินที่พระองค์ทรงประทับอยู่ขึ้นได้ ยักษ์ก็จะยอมถอยออกจากป่าบริเวณนี้แล้วจะไม่อยู่อีกต่อไป พระพุทธองค์ก็ได้อธิษฐานจิตให้ฟ้าดินเป็นพยาน แล้วก็ใช้นิ้วมือสองนิ้ว คีบแผ่นดินโดยทิ้งไปไกลถึง ๑ โยชน์ ไปตกที่ราบแห่งหนึ่งเกิดเป็นหลุมเป็นบ่อน้ำขึ้นมาและเป็นหนองน้ำ สมัยก่อนเรียกว่าหนองแป้น สาเหตุที่เรียกว่าหนองแป้น ก็เพราะว่าพระพุทธองค์ยกแผ่นดินที่มีน้ำหนักหลายตันหรือหลายพันกิโล เมื่อยักษ์ได้เห็นพระองค์ทรงแสดงฤทธิ์แล้วจึงได้หนีออกจากถิ่นนั้นจนถึงปัจจุบันนี้ ครั้นวันรุ่งขึ้นมีพวกซีเปลือย หรือสมัยก่อนเรียกว่าผีเปื้อย และเรียกว่าผีตอเหลือง ซึ่งอยู่ที่ถ้ำห่างจากที่พระพุทธองค์ประทับประมาณ ๕๐๐ เมตร นำเต้าแดง

^{๒๖} วัดพระธาตุภูขวาง, หนังสือประวัติพระธาตุภูขวาง, (เอกสารอัดสำเนา).

หัวมัน ลูกไม้มาถวายแก่พระองค์ เมื่อพระองค์ฉันแล้วก็บ้วนปากไปตกทิศเหนือที่ท่านประทับประมาณ ๑ กิโลเมตร เกิดฤทธิ์ปาฏิหาริย์เป็นน้ำตกอุ่นจนถึงทุกวันนี้ น้ำตกอุ่นนี้คนเฒ่าคนแก่โบราณเรียกว่าเป็นน้ำ บ้วนปากพระพุทธเจ้า แล้วล้างบาตรที่ฉันท์อาหารแล้วทิ้งไปตกบริเวณทิศเหนือที่ท่านประทับอยู่ประมาณ ๕๐๐ เมตร เกิดเป็นบวกรน้ำหรือหนองน้ำขึ้นมาทันที สมัยต่อมาเล่ากันว่าทุกวันนี้เป็นน้ำช่วงชมพูเพราะมี ต้นไม้ชมพูอยู่และมีน้ำอยู่ตลอด เมื่อพระองค์ทรงเสร็จการเผยแผ่ธรรมะแล้วได้ถอนเกศา ๒ ชั้น ให้กับ ปุสังข์สีและยาสังข์สี บรรจุในพระธาตุหรือเจดีย์ไว้ ให้คนรุ่นหลังได้กราบและสักการบูชา พระธาตุดวงนี้ กว้าง ๒ วา ส่วนสูง ๔ วา พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า พระธาตุดวงนี้ต่อไปจะเรียกว่า พระธาตุปูสร้าง เพราะ มีปุสังข์สีและยาสังข์สี เป็นผู้สร้าง ภูเขาที่พระองค์ประทับอยู่และบรรจุเกศาธาตุนั้น วันข้างหน้าจะ เรียกว่าภูเขาปูสร้าง ปัจจุบันเรียกว่า ดอยภูซาง และพระธาตุภูซาง

ความเป็นมาของพระธาตุภูซาง ที่เล่าสืบกันมากล่าวถึง ผู้ค้นพบคนแรกชื่อ “นายก้อน” เป็น ชาวจังหวัดน่าน อพยพเข้ามาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๐ ได้เข้ามาบุกเบิกถางป่าเพื่อทำไร่เกษตรกรรม บริเวณเชิง ดอยซึ่งเป็นที่ประดิษฐานขององค์พระธาตุ โดยที่ไม่ทราบว่ามีองค์พระธาตุตั้งอยู่ ในขณะที่กำลังถางป่าอยู่ นั้นพบว่า มีใบพลูเลื้อยพันอยู่กับต้นซาง (ไผ่ชนิดหนึ่ง) จึงคิดจะเก็บมาเคี้ยวกินกับหมาก ระหว่างที่เก็บใบ พลูก็กบังเอิญพบองค์พระธาตุตั้งอยู่บนสันดอยท่ามกลางป่าร่มไม้ปกคลุมอยู่ จึงเข้าไปกราบไหว้ และ เรียกชื่อพระธาตุนั้นว่า “ปูซาง” (พลูซาง) หรือพระธาตุภูซาง

ภาพที่ ๑๒ พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา (๑)

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ พบว่า เมืองค์พระธาตุตั้งอยู่ ตรงยอดดัวน มองเห็นเหล็กเป็นแท่นโผล่ตรงกลางประมาณ ๑ ศอก เขาเรียกว่าเหล็กแกนพระธาตุ ทางทิศตะวันออกติดกับพระธาตุมีแท่นพระสูงประมาณ ๓ ศอก มีพระพุทธรูปตั้งอยู่ ๓ องค์ หันหน้าไปทางทิศตะวันออกตามสันเขา พระประธานเป็นทอง ส่วนสององค์ข้างๆ เป็นปูนข้างละหนึ่งองค์ พระประธานนั้นมีรูปสลักตามข้อต่อ สลักนั้นตามผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า ถอดออกได้เป็นชิ้นๆ คนสมัยนั้นเรียกว่า พระแสนแซ่ นอกจากนั้นยังพบอีกหลายรุ่นหลายขนาด หน้าตักกว้าง ๑๒ นิ้ว ๘ นิ้ว ๖ นิ้ว ๔ นิ้ว คอหัก แขนหัก บั้นเอวหัก เพราะกิ่งไม้ตกใส่พระปูน พระทองต่อมามีการจับกุมผู้ที่ลักลอบขุดพระธาตุ แล้วนำเอาพระประธาน คือ พระแสนแซ่ ไปประดิษฐานไว้ที่วัดดอนไชย ต.เวียง อ.เชียงคำ จนถึงปัจจุบัน^{๒๗}

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ พ่อกำนันยศ สมนาม กำนันตำบลเชียงแวง พร้อมกับประชาชนทุกหมู่บ้านพร้อมใจกันผลิตเปลี่ยนแปลงกันขึ้นไปถางหญ้าตัดต้นไม้ถางป่า มีชาวเขาเผ่าม้ง บ้านห้วยเมียง บ้านกิว มาช่วยกันปั้นอิฐเก่าขึ้นเป็นองค์พระธาตุใหม่ มีช่างชื่อนายหม่อง กันโท (สลาหนาน) ชาวบ้านดอนตัน อ.เชียงคำ และชาวบ้านช่วยกันหาเปลือกเมือกคอยมาแซ่ หาท่อนไม้สักมาเจาะ แล้วเอาเปลือกเมือกคอยแซ่ผสมกับปูนขาวและทรายก่อโบกฉาบ เพราะสมัยก่อนนั้นไม่มีปูนซีเมนต์เหมือนสมัยนี้ พอเสร็จการบูรณะก็หยุดไว้แค่นั้น ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ พระอาจารย์คำหล้า สังวโร เป็นพระนักบุญ นักพัฒนาจากเชียงราย วัดสันโค้งมาเสริมองค์พระธาตุขึ้นใหม่ สร้างวิหารขึ้นใหม่ สมัยนี้มีปูนซีเมนต์แล้วจำเป็นต้องเสริมองค์พระธาตุเนื่องจากปูนที่โบกฉาบเสื่อมไปตามกาลเวลา

พระจงรักษ์ วรจิโร^{๒๘} เจ้าอาวาสวัดพระธาตุภูซาง กล่าวว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ครูบาเจ้าเทือง นาสีโล วัดเด่นสรีเมืองแก่น อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ ได้เข้ามาสร้างพระธาตุ รื้อวิหารหลังเก่า และปรับปรุงสถานที่บนพระธาตุภูซาง สร้างวิหารหลังใหม่ให้มั่นคงถาวร พร้อมทั้งเสริมดวงพระธาตุขึ้นใหม่ และได้นำเอาพระพุทธรูปองค์ใหม่มาประดิษฐานไว้ในพระวิหารหลังใหม่ โดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านทุกหมู่บ้านในอำเภอภูซาง รวมทั้งพระครูสุภัทรพรหมคุณ เจ้าคณะอำเภอเชียงคำ รูปปัจจุบัน

ประเพณีสำคัญประจำปี ได้แก่ ประเพณีทำบุญสลากภัต และประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุภูซาง เป็นประเพณีที่สืบทอดปฏิบัติกันมาทุกปี ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ หรือวันวิสาขบูชา (แปดเป็งภาคเหนือ)

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายแสง ยะมงคล, ไวยาวัจกร วัดพระธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา, ๗ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระจงรักษ์ วรจิโร, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา, ๗ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ภาพที่ ๑๓ พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา (๒)

กิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอภูซาง ได้แก่ แช่น้ำตกอุ่นที่เดียวในประเทศไทย และเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ พันธุ์ไม้ป่าดงดิบที่น้ำตกภูซาง, เที่ยวตลาดนัดชายแดนไทย - ลาว และตักบาตรสองแผ่นดิน ที่บ้านฮวก หมู่บ้านชายแดนติดกับประเทศลาว, เที่ยวบ้านหมูน ๓๖๐ องศา หลังแรกของประเทศไทย, แวะหมู่บ้านปงใหม่ ชิมกาแฟ ซื่อสินค้าสมุนไพรและพืชผลออร์แกนิก ที่ร้านฮอมพญา แล้วไป เรียนรู้เรื่องการเพาะเห็ดชนิดต่างๆ และแปรรูปเห็ดได้ที่ฟาร์มเห็ดสุขใจ

๔.๒ ศักยภาพการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา เป็นศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามระดับความคิดเห็นที่มีต่อองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว (Attraction) = a, ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) = b, ด้านการเข้าถึง (Accessibility) = c ซึ่งได้เก็บรวบรวมจากนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน แห่งละ ๕๐ คน รวมเป็น ๔๕๐ คน จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ เพื่อหาศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของพระธาตุแต่ละแห่ง โดยแทนค่าระดับความคิดเห็น ได้แก่ ๕ = ระดับความคิดเห็นมากที่สุด, ๔ = มาก, ๓ = ปานกลาง, ๒ = น้อย, ๑ = น้อยที่สุด และใช้เกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละด้าน จากกลุ่มประชากรตัวอย่าง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๕๐ = มีศักยภาพในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑ - ๒.๕๐ = มีศักยภาพในระดับน้อย

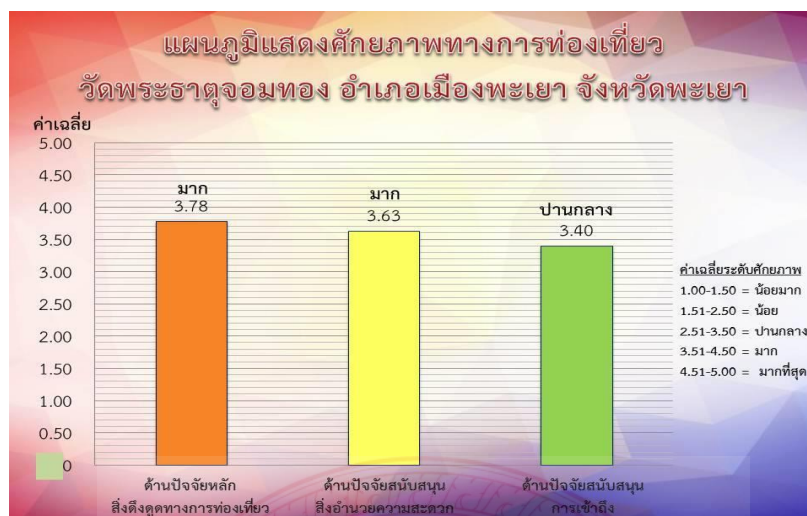
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ - ๓.๕๐ = มีศักยภาพในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ - ๔.๕๐ = มีศักยภาพในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ - ๕.๐๐ = มีศักยภาพในระดับมากที่สุด

๔.๒.๑ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว		ระดับ ความ คิดเห็น	จำนวน ร้อยละ
ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว (Attraction) = a			
a๑	มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่่าศึกษา	๔	๖๒
a๒	มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์	๔	๕๖
a๓	มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า	๔	๔๘
a๔	มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา	๓	๓๘
a๕	มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม	๔	๔๔
a๖	มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม	๔	๕๒
a๗	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ	๔	๔๘
a๘	มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น	๔	๕๐
a๙	มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น	๓	๔๒
รวม		๓.๗๘	๔๘.๘๙
ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) = b			
b๑	๒.๑ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน	๔	๔๐
b๒	๒.๒ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น	๔	๓๘
b๓	๒.๓ มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน	๓	๓๖
b๔	๒.๔ มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ	๔	๓๐
b๕	๒.๕ มีความรู้สึกลดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย	๔	๔๒
b๖	๒.๖ มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต	๔	๔๔
b๗	๒.๗ มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม	๓	๔๔
b๘	๒.๘ มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	๓	๔๐
รวม		๓.๖๓	๓๙.๒๕
ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านการเข้าถึง (Accessibility) = c			
c๑	๓.๑ มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	๓	๔๔
c๒	๓.๒ มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ	๓	๔๐
c๓	๓.๓ สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก	๓	๔๖
c๔	๓.๔ ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม	๔	๔๐
c๕	๓.๕ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี้ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม	๔	๕๖
รวม		๓.๔	๔๕.๒
รวมทั้งหมด		๓.๖๐	มาก

สรุปผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของวัดพระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๐ ดังนี้

(๑) ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘

(๒) ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวกโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓

(๓) ด้านการเข้าถึงโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๐

โดยสามารถแสดงศักยภาพทางการท่องเที่ยว ตามลำดับคะแนนความคิดเห็นจากมากไปน้อย ได้ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว

(๑) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่ น่าศึกษา มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๖๒

(๒) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๖

(๓) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๒

(๔) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐

(๕) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๘

(๖) มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๘

(๗) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔

(๘) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๒

(๙) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงนำเลื่อมใสศรัทธา มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก เรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อยได้ดังนี้

(๑) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔

(๒) มีความรู้สึกลดภัยทั้งทรัพย์สินและร่างกาย มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๒

(๓) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๔) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๘

(๕) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๐

(๖) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๔

(๗) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๘) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งานมากที่สุด มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๖

ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/การเข้าถึง เรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อยได้ดังนี้

(๑) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๖

(๒) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๓) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๔) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๔

(๕) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ มีระดับความ
คิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๐

จากการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุจอมทอง พบว่ามีจุดเด่น ในด้าน
ต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๑, a๒, a๖

(๑) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่น่าศึกษา

(๒) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์

(๓) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๖, b๕, b๑

(๑) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต

(๒) มีความรู้สึกลดภัยทั้งทรัพย์สินและร่างกาย

(๓) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน

ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/การเข้าถึง ได้แก่ c๕, c๔, c๓

(๑) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม

(๒) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม

(๓) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก

และพบว่า วัดพระธาตุจอมทอง มีจุดที่ควรพัฒนา ในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๔, a๙, a๕

(๑) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา

(๒) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ

มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น

(๓) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๓, b๘, b๗

(๑) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน

(๒) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว

(๓) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม

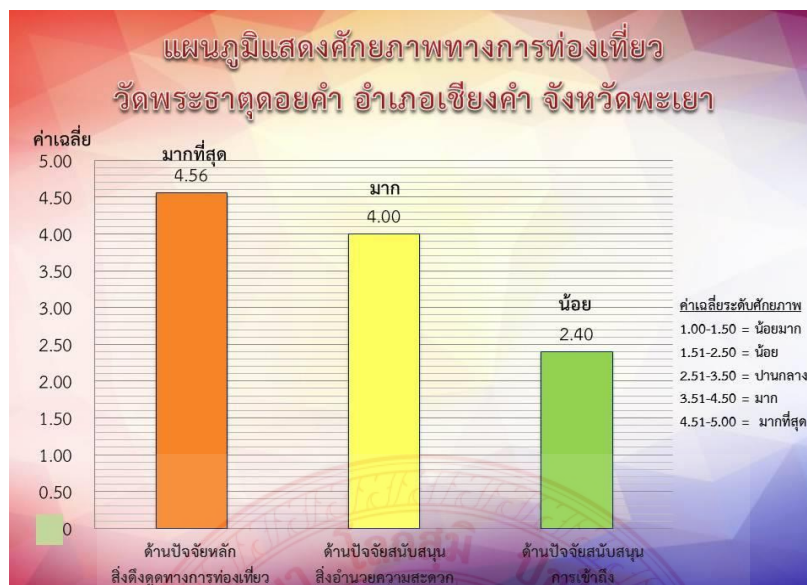
ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/การเข้าถึง ได้แก่ c๒, c๑

(๑) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ

(๒) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

๔.๒.๒ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว		ระดับ ความ คิดเห็น	จำนวน ร้อยละ
ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว			
a๑	มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่น่าศึกษา	๕	๘๖
a๒	มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์	๔	๗๘
a๓	มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า	๕	๘๖
a๔	มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา	๕	๘๒
a๕	มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม	๔	๘๒
a๖	มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม	๕	๗๘
a๗	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ	๕	๘๒
a๘	มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น	๕	๓๔
a๙	มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่ อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น	๓	๘๐
รวม		๔.๕๖	๗๖.๔๔
ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก			
b๑	มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน	๕	๗๖
b๒	มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น	๕	๘๘
b๓	มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน	๕	๗๘
b๔	มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ	๕	๗๒
b๕	มีความรู้สึกลปลอดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย	๕	๗๘
b๖	มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต	๕	๘๐
b๗	มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม	๑	๖๔
b๘	มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	๑	๖๒
รวม		๔	๗๔.๗๕
ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านการเข้าถึง = c			
c๑	มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	๑	๔๘
c๒	มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ	๑	๖๖
c๓	สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก	๓	๘๔
c๔	ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม	๓	๘๘
c๕	ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม	๔	๗๐
รวม		๒.๔๐	๗๑.๒
รวมทั้งหมด		๓.๖๕	มาก

สรุปผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของวัดพระธาตุตอดยคำ โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๕ ดังนี้

- (๑) ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๖
- (๒) ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวกโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐
- (๓) ด้านการเข้าถึงโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๔๐

โดยสามารถศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุตอดยคำ เรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อยได้ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

- (๑) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่น่าศึกษา มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๖
- (๒) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๖
- (๓) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๒
- (๔) มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๒
- (๕) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๘

(๖) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๔

(๗) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม มีระดับความเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๘๒

(๘) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีระดับความเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๗๘

(๙) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น มีระดับความเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๘๐

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๘

(๒) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๐

(๓) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๘

(๔) มีความรู้สึกลอดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๘

(๕) มีระดับความเห็นมีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๖

(๖) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง/เพียงพอ มีระดับความเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๒

(๗) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม มีระดับความเห็นน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๔

(๘) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว มีระดับความเห็นน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๒

ค. ด้านการเข้าถึง เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม มีระดับความเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๗๐

(๒) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม มีระดับความเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๘๘

(๓) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก มีระดับความเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๘๔

(๔) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ มีระดับความเห็นน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๖

(๕) มีระดับความเห็นมีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย มีระดับความเห็นน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๘

จากผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุดอยคำ พบว่ามีจุดเด่น ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๑, a๓, a๔

(๑) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่น่าศึกษา

(๒) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า

(๓) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๒, b๖, b๓

(๑) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น

(๒) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต

(๓) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน

ค. ด้านการเข้าถึง ได้แก่ c๕, c๔, c๓

(๑) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม

(๒) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม

(๓) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก

และพบว่า วัดพระธาตุดอยคำ มีจุดที่ควรพัฒนา ในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๕, a๒, a๕

(๑) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น

(๒) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์

(๓) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๘, b๗, b๔

(๑) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว

(๒) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม

(๓) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง/เพียงพอ

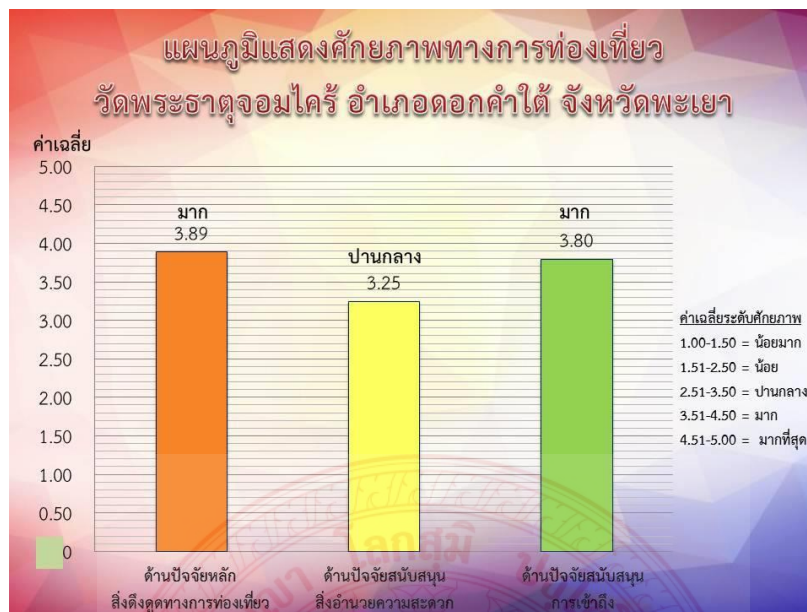
ค. ด้านการเข้าถึง ได้แก่ c๑, c๒

(๑) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

(๒) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ

๔.๒.๓ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว		ระดับ ความ คิดเห็น	จำนวน ร้อยละ
ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว (Attraction) = a			
a๑	มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่น่าศึกษา	๔	๔๘
a๒	มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์	๕	๕๖
a๓	มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า	๔	๔๐
a๔	มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา	๓	๓๓
a๕	มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม	๓	๓๘
a๖	มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม	๔	๔๙
a๗	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระเบียบ	๔	๔๐
a๘	มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น	๕	๕๔
a๙	มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่ อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น	๓	๓๒
รวม		๓.๘๙	๔๒.๒๒
ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) = b			
b๑	๒.๑ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน	๔	๔๐
b๒	๒.๒ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น	๔	๔๕
b๓	๒.๓ มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน	๓	๔๐
b๔	๒.๔ มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ	๔	๓๖
b๕	๒.๕ มีความรู้สึกปลอดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย	๓	๓๒
b๖	๒.๖ มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต	๓	๒๙
b๗	๒.๗ มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม	๓	๓๐
b๘	๒.๘ มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	๒	๒๘
รวม		๓.๒๕	๓๕
ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านการเข้าถึง (Accessibility) = c			
c๑	๓.๑ มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	๔	๔๐
c๒	๓.๒ มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ	๓	๓๑
c๓	๓.๓ สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก	๔	๔๒
c๔	๓.๔ ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม	๔	๕๕
c๕	๓.๕ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี้ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม	๔	๓๗
รวม		๓.๘๐	๔๑
รวมทั้งหมด		๓.๖๕	มาก

สรุปผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของวัดพระธาตุจอมไคร้ โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๕ ดังนี้

- (๑) ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙
- (๒) ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวกโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๕
- (๓) ด้านการเข้าถึงโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐

สามารถแสดงศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุจอมไคร้ ตามลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อยได้ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

- (๑) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๖
- (๒) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๔
- (๓) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๙
- (๔) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่ที่น่าสนใจ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๘

(๕) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๖) มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๗) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

(๘) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๓

(๙) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๒

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก เรียงลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๕

(๒) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๓) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๖

(๔) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งานมากที่สุด มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๕) มีความรู้สึกลอดภัยทั้งทรัพย์สินและร่างกาย มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๒

(๖) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๐

(๗) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๙

(๘) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว มีระดับความคิดเห็นน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒๘

ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/การเข้าถึง เรียงลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๕

(๒) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๒

(๓) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๔) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๗

(๕) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ มีระดับความ
คิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๑

จากผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุจอมไคร้ พบว่ามีจุดเด่น ใน
ด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๒, a๘, a๖

- (๑) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์
- (๒) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น
- (๓) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๒, b๑, b๔

- (๑) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น
- (๒) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน
- (๓) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ

ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/การเข้าถึง ได้แก่ c๔, c๓, c๑

- (๑) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม
- (๒) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก
- (๓) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

และพบว่า วัดพระธาตุจอมไคร้ มีจุดที่ควรพัฒนา ในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๘, a๔, a๕

(๑) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น
ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น

- (๒) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา
- (๓) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๘, b๗, b๖

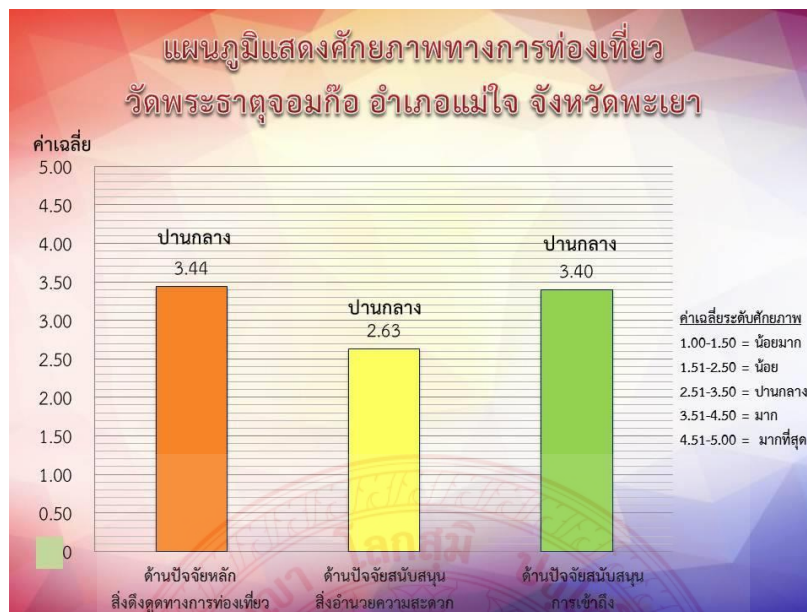
- (๑) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว
- (๒) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม
- (๓) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต

ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/การเข้าถึง ได้แก่ c๒, c๕

- (๑) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ
- (๒) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม

๔.๒.๔ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุจอมก้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว		ระดับ ความ คิดเห็น	จำนวน ร้อยละ
ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว (Attraction) = a			
a๑	มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ น่าศึกษา	๔	๕๖
a๒	มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์	๓	๔๐
a๓	มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า	๓	๓๘
a๔	มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา	๔	๓๒
a๕	มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม	๑	๕๔
a๖	มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม	๕	๕๒
a๗	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ	๕	๓๔
a๘	มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น	๕	๓๖
a๙	มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น	๑	๓๔
รวม		๓.๔๔	๔๑.๗๘
ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) = b			
b๑	๒.๑ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน	๒	๔๘
b๒	๒.๒ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น	๔	๕๔
b๓	๒.๓ มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน	๓	๔๖
b๔	๒.๔ มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ	๓	๓๒
b๕	๒.๕ มีความรู้สึกลดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย	๔	๒๘
b๖	๒.๖ มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต	๓	๔๒
b๗	๒.๗ มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม	๑	๕๖
b๘	๒.๘ มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	๑	๙๒
รวม		๒.๖๓	๔๙.๗๕
ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านการเข้าถึง (Accessibility) = c			
c๑	๓.๑ มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	๔	๕๘
c๒	๓.๒ มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ	๒	๕๒
c๓	๓.๓ สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก	๕	๔๘
c๔	๓.๔ ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม	๓	๓๒
c๕	๓.๕ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี้ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม	๓	๔๒
รวม		๓.๔๐	๔๖.๔
รวมทั้งหมด		๓.๑๖	ปานกลาง

สรุปผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของวัดพระธาตุจอมก้อย โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๖ ดังนี้

(๑) ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๔

(๒) ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวกโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๖๓

(๓) ด้านการเข้าถึงโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๐

สามารถแสดงศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุจอมก้อย เรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อยได้ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๒

(๒) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๖

(๓) มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๔

(๔) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่น่าศึกษา มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๖

(๕) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๒

(๖) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๗) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

(๘) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๔

(๙) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๔

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่ม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๔

(๒) มีความรู้สึกลอดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๘

(๓) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๔) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๒

(๕) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๒

(๖) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน มีระดับความคิดเห็นน้อย คิดเป็นร้อยละ ๔๘

(๗) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๙๒

(๘) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๖

ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุจอมก้อย เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๘

(๒) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๘

(๓) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๒

(๔) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๒

(๕) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ มีระดับความคิดเห็นน้อย คิดเป็นร้อยละ ๕๒

จากผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยว พบว่า วัดพระธาตุจอมก้อย **มีจุดเด่น** ในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ ab, ac, a๗

- (๑) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม
- (๒) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น
- (๓) มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๒, b๕, b๓

- (๑) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น
- (๒) มีความรู้สึกลอดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย
- (๓) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน

ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุจอมก้อย ได้แก่ c๓, c๑, c๕

- (๑) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก
- (๒) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย
- (๓) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี้ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม และพบว่า วัดพระธาตุจอมก้อย **มีจุดที่ควรพัฒนา** ในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ ac, a๕, a๓

(๑) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น

- (๒) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม
- (๓) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๗, b๘, b๑

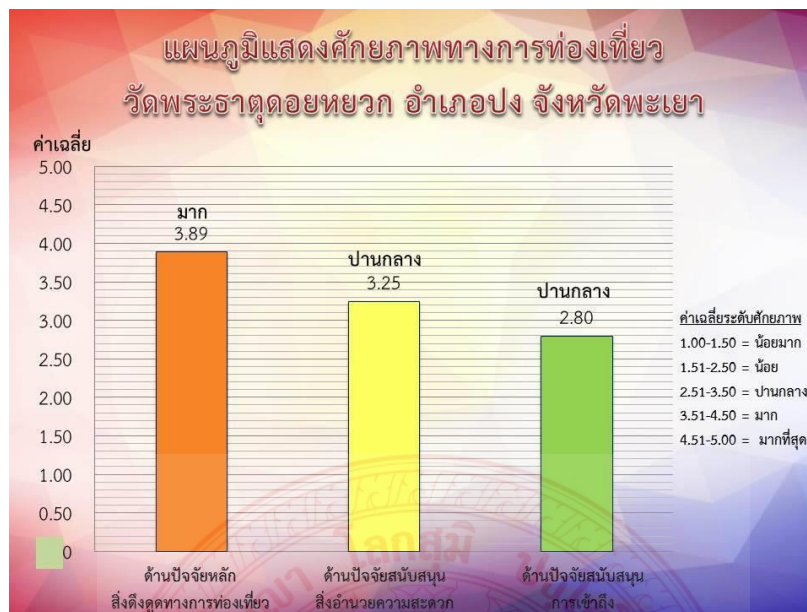
- (๑) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม
- (๒) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว
- (๓) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน

ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุจอมก้อย ได้แก่ c๒, c๔

- (๑) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ
- (๒) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม

๔.๒.๕ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุคูยอหยวก อำเภอปง จังหวัดพะเยา

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว		ระดับ ความ คิดเห็น	จำนวน ร้อยละ
ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว (Attraction) = a			
a๑	มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่่าศึกษา	๔	๔๕
a๒	มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์	๕	๕๐
a๓	มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า	๔	๔๖
a๔	มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา	๔	๔๐
a๕	มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม	๓	๓๔
a๖	มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม	๔	๔๖
a๗	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ	๔	๔๑
a๘	มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น	๔	๔๒
a๙	มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น	๓	๓๘
รวม		๓.๘๙	๔๒.๔๔
ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) = b			
b๑	๒.๑ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน	๔	๔๔
b๒	๒.๒ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น	๔	๔๒
b๓	๒.๓ มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน	๓	๓๘
b๔	๒.๔ มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ	๔	๓๖
b๕	๒.๕ มีความรู้สึกลดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย	๓	๓๓
b๖	๒.๖ มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต	๓	๓๒
b๗	๒.๗ มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม	๓	๓๐
b๘	๒.๘ มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	๒	๒๗
รวม		๓.๒๕	๓๕.๒๕
ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านการเข้าถึง (Accessibility) = c			
c๑	๓.๑ มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	๓	๓๒
c๒	๓.๒ มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ	๒	๒๘
c๓	๓.๓ สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก	๓	๓๕
c๔	๓.๔ ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม	๓	๓๔
c๕	๓.๕ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นั้ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม	๓	๓๘
รวม		๒.๘๐	๓๓.๔
รวมทั้งหมด		๓.๓๑	ปานกลาง

สรุปผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของวัดพระธาตุตอดอยหยวก โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๑ ดังนี้

(๑) ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

(๒) ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวกโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๕

(๓) ด้านการเข้าถึงโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๘๐

สามารถแสดงศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุตอดอยหยวก ตามลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อยได้ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อยได้ดังนี้

(๑) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๐

(๒) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๓) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๔) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่น่าศึกษา มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๕

(๕) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๒

(๖) มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๑

(๗) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๘) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

(๙) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๔

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก เรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อยได้ดังนี้

(๑) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔

(๒) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๒

(๓) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๖

(๔) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งานมากที่สุด มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

(๕) มีความรู้สึกลอดภัยทั้งทรัพย์สินและร่างกาย มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๓

(๖) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๒

(๗) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๐

(๘) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว มีระดับความคิดเห็นน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒๗

ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/การเข้าถึง เรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อยได้ดังนี้

(๑) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

(๒) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๕

(๓) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๔

(๔) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๒

(๕) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ มีระดับความคิดเห็นน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒๘

จากผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุคุดอยหยวก พบว่ามีจุดเด่น ในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๒, a๓, a๖

- (๑) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์
- (๒) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า
- (๓) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๑, b๒, b๔

- (๑) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน
- (๒) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น
- (๓) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ

ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/การเข้าถึง ได้แก่ c๕, c๓, c๔

- (๑) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี้ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม
 - (๒) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก
 - (๓) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม
- และพบว่า วัดพระธาตุคุดอยหยวก อำเภอปง จังหวัดพะเยา มีจุดที่ควรพัฒนา ในด้านต่างๆ

ดังนี้

ก. ด้านปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๕, a๘, a๔

- (๑) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม
- (๒) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น

(๓) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๘, b๗, b๖

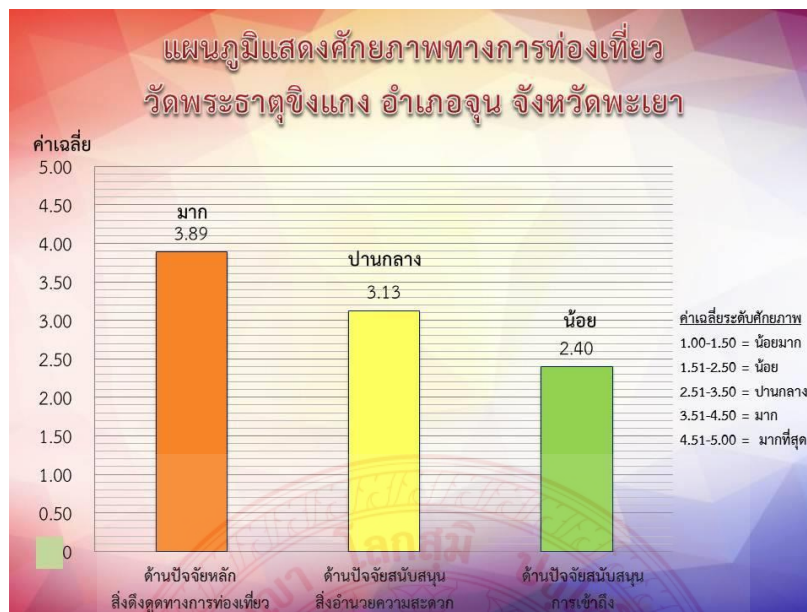
- (๑) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว
- (๒) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม
- (๓) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต

ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/การเข้าถึง ได้แก่ c๒, c๑

- (๑) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ
- (๒) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

๔.๒.๖ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุเชิงแกง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว		ระดับ ความ คิดเห็น	จำนวน ร้อยละ
ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว (Attraction) = a			
a๑	มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่มาศึกษา	๔	๔๘
a๒	มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์	๕	๔๐
a๓	มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า	๔	๔๖
a๔	มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา	๓	๓๘
a๕	มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม	๓	๒๘
a๖	มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม	๔	๔๐
a๗	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ	๔	๔๐
a๘	มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น	๕	๔๐
a๙	มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น	๓	๕๐
รวม		๓.๘๙	๔๑.๑๑
ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) = b			
b๑	๒.๑ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน	๔	๕๐
b๒	๒.๒ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น	๓	๔๒
b๓	๒.๓ มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน	๓	๔๒
b๔	๒.๔ มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ	๔	๓๐
b๕	๒.๕ มีความรู้สึกลดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย	๓	๓๔
b๖	๒.๖ มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต	๓	๕๒
b๗	๒.๗ มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม	๓	๓๘
b๘	๒.๘ มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	๒	๓๐
รวม		๓.๑๓	๓๙.๗๕
ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านการเข้าถึง (Accessibility) = c			
c๑	๓.๑ มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	๒	๓๐
c๒	๓.๒ มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ	๑	๓๒
c๓	๓.๓ สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก	๓	๓๔
c๔	๓.๔ ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม	๓	๕๒
c๕	๓.๕ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี้ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม	๓	๓๔
รวม		๒.๔๐	๓๖.๔
รวมทั้งหมด		๓.๑๔	ปานกลาง

สรุปผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของวัดพระธาตุขิงแกงโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๔ ดังนี้

(๑) ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

(๒) ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวกโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๓

(๓) ด้านการเข้าถึงโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๔๐

สามารถแสดงศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุขิงแกง เรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อยได้ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๒) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๓) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่ นำศึกษา มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๘

(๔) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๕) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๖) มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๗) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๐

(๘) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

(๙) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๘

ข. ศักยภาพทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐

(๒) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๐

(๓) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๒

(๔) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๒

(๕) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งานมากที่สุด มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๒

(๖) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

(๗) มีความรู้สึกลปลอดภัยทั้งทรัพย์สินและร่างกาย มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๔

(๘) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว มีระดับความคิดเห็นน้อย คิดเป็นร้อยละ ๓๐

ค. ศักยภาพทางการเข้าถึง เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๒

(๒) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๔

(๓) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๔

(๔) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย มีระดับความคิดเห็นน้อย คิดเป็นร้อยละ ๓๐

ละ ๓๐

(๕) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๒

จากผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุขิงแกง พบว่ามีจุดเด่นในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๒, a๘, a๑

- (๑) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์
- (๒) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น
- (๓) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่น่าศึกษา

ข. ศักยภาพทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๑, b๔, b๖

- (๑) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน
- (๒) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ
- (๓) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต

ค. ศักยภาพทางการเข้าถึง ได้แก่ c๔, c๓, c๕

- (๑) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม
- (๒) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก
- (๓) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม

และพบว่า วัดพระธาตุขิงแกง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา มีจุดที่ควรพัฒนา ในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๕, a๔, a๘

- (๑) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม
- (๒) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา
- (๓) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่

อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น

ข. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๘, b๕, b๗

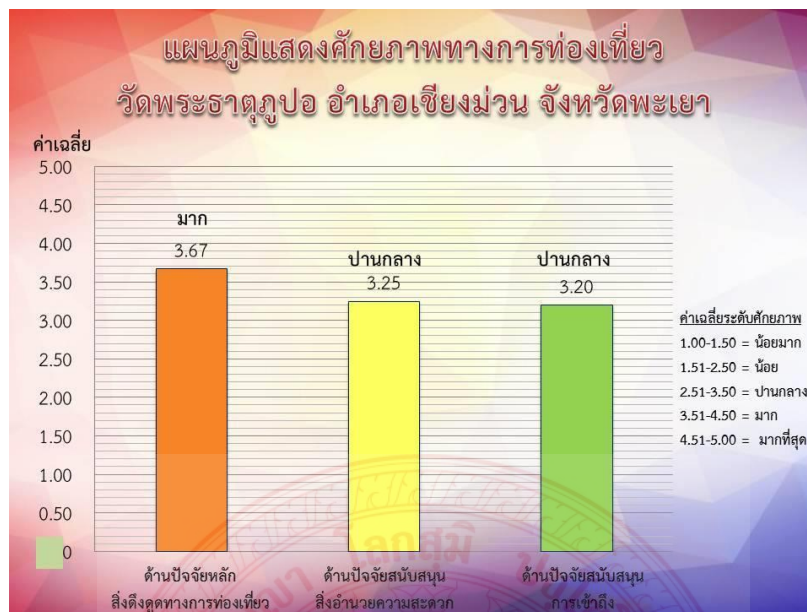
- (๑) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว
- (๒) มีความรู้สึกลดภัยทั้งทรัพย์สินและร่างกาย
- (๓) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม

ค. ด้านการเข้าถึง ได้แก่ c๒, c๑

- (๑) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ
- (๒) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

๔.๒.๗ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุมุทุม่อ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว		ระดับ ความ คิดเห็น	จำนวน ร้อยละ
ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว (Attraction) = a			
a๑	มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ น่าศึกษา	๔	๕๖
a๒	มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์	๔	๔๘
a๓	มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า	๓	๔๖
a๔	มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา	๓	๕๔
a๕	มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม	๓	๔๔
a๖	มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม	๔	๔๘
a๗	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ	๔	๔๖
a๘	มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น	๔	๔๒
a๙	มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น	๔	๔๖
รวม		๓.๖๗	๔๗.๗๘
ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) = b			
b๑	๒.๑ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน	๓	๕๐
b๒	๒.๒ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น	๔	๕๔
b๓	๒.๓ มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน	๔	๔๘
b๔	๒.๔ มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ	๔	๔๔
b๕	๒.๕ มีความรู้สึกลดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย	๓	๕๖
b๖	๒.๖ มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต	๕	๖๒
b๗	๒.๗ มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม	๑	๓๔
b๘	๒.๘ มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	๒	๕๒
รวม		๓.๒๕	๕๐
ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านการเข้าถึง (Accessibility) = c			
c๑	๓.๑ มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	๓	๕๘
c๒	๓.๒ มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ	๓	๔๔
c๓	๓.๓ สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก	๓	๕๒
c๔	๓.๔ ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม	๓	๕๒
c๕	๓.๕ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี้ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม	๔	๔๖
รวม		๓.๒๐	๕๐.๔
รวมทั้งหมด		๓.๓๗	ปานกลาง

สรุปผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของวัดพระธาตุภูป้อโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๗ ดังนี้

- (๑) ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗
- (๒) ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวกโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๕
- (๓) ด้านการเข้าถึงโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๐

สามารถแสดงศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุภูป้อ เรียงตามลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อย ดังต่อไปนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

- (๑) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่น่าศึกษา มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๖
- (๒) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๘
- (๓) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๘
- (๔) มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๕) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๖) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๒

(๗) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงนำเลื่อมใสศรัทธา มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๔

(๘) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๙) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๔

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๒

(๒) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๔

(๓) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๘

(๔) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔

(๕) มีความรู้สึกปลอดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๖

(๖) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๐

(๗) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว มีระดับความคิดเห็นน้อย คิดเป็นร้อยละ ๕๒

(๘) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๔

ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุดงขี้เหล็ก เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๒) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๘

(๓) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๒

(๔) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม มีระดับความ
คิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๒

(๕) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ มีระดับความ
คิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๔

จากผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุภูโป พบว่ามีจุดเด่น ในด้าน
ต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๑, a๖, a๒

(๑) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่น่าศึกษา

(๒) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม

(๓) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๖, b๒, b๓

(๑) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต

(๒) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น

(๓) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน

ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุภูโป ได้แก่ c๕, c๑, c๓

(๑) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี้ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม

(๒) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

(๓) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก

และพบว่า วัดพระธาตุภูโป มีจุดที่ควรพัฒนา ในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๕, a๓, a๔

(๑) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม

(๒) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า

(๓) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๗, b๘, b๑

(๑) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม

(๒) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว

(๓) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน

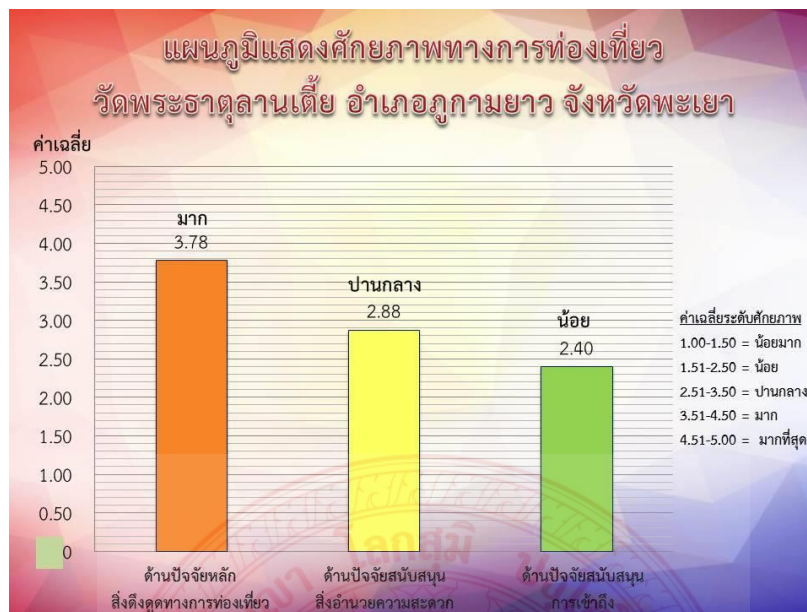
ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุภูโป ได้แก่ c๒, c๔

(๑) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ

(๒) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม

๔.๒.๘ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว จังหวัดพะเยา

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว		ระดับ ความ คิดเห็น	จำนวน ร้อยละ
ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว (Attraction) = a			
a๑	มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่น่าศึกษา	๔	๕๐
a๒	มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์	๕	๓๖
a๓	มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า	๔	๕๐
a๔	มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา	๓	๓๔
a๕	มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม	๓	๒๖
a๖	มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม	๔	๔๐
a๗	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ	๓	๓๒
a๘	มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น	๕	๓๔
a๙	มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น	๓	๔๔
รวม		๓.๗๘	๓๘.๔๔
ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) = b			
b๑	๒.๑ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน	๓	๔๖
b๒	๒.๒ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น	๓	๔๐
b๓	๒.๓ มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน	๓	๔๘
b๔	๒.๔ มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ	๔	๓๒
b๕	๒.๕ มีความรู้สึกลดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย	๓	๓๘
b๖	๒.๖ มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต	๓	๕๐
b๗	๒.๗ มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม	๓	๓๔
b๘	๒.๘ มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	๑	๓๒
รวม		๒.๘๘	๔๐
ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านการเข้าถึง (Accessibility) = c			
c๑	๓.๑ มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	๒	๓๒
c๒	๓.๒ มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ	๑	๓๒
c๓	๓.๓ สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก	๓	๓๘
c๔	๓.๔ ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม	๓	๕๐
c๕	๓.๕ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม	๓	๓๘
รวม		๒.๔๐	๓๘
รวมทั้งหมด		๓.๐๒	ปานกลาง

สรุปผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของวัดพระธาตุลานเตี้ย โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๒ ดังนี้

- (๑) ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘
- (๒) ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวกโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๘๘
- (๓) ด้านการเข้าถึงโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๔๐

สามารถแสดงศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุลานเตี้ย เรียงตามลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อย ดังต่อไปนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

- (๑) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๖
- (๒) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๔
- (๓) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่น่าศึกษา มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐
- (๔) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐

(๕) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๖) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๔

(๗) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๔

(๘) มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๒

(๙) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๖

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๒

(๒) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๐

(๓) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๘

(๔) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๕) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่ม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๐

(๖) มีความรู้สึกลปลอดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

(๗) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๔

(๘) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๒

ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุลานเตี้ย

(๑) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๐

(๒) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

(๓) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

(๔) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย มีระดับความคิดเห็นน้อย จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒

(๕) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒

จากผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุลานเตี้ย จะพบว่า**มีจุดเด่น** ในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๒, a๘, a๑ และ a๓

- (๑) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์
- (๒) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น
- (๓) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่น่าศึกษา และมีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๔, b๖, b๓

- (๑) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ
- (๒) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต
- (๓) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน

ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุลานเตี้ย ได้แก่ c๔, c๓, c๕

- (๑) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม
- (๒) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก
- (๓) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม และพบว่า วัดพระธาตุลานเตี้ย **มีจุดที่ควรพัฒนา** ในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๕, a๗, a๔

- (๑) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม
- (๒) มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ
- (๓) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๘, b๗, b๕

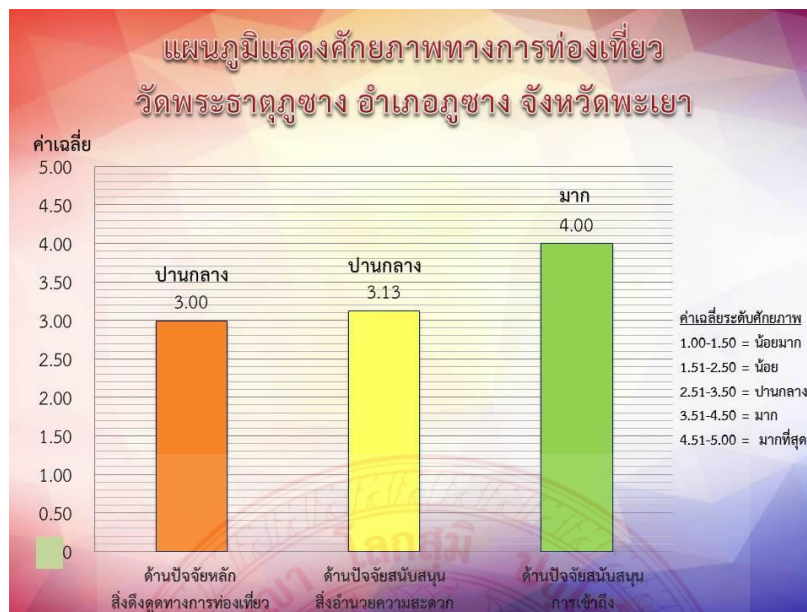
- (๑) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว
- (๒) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม
- (๓) มีความรู้สึกปลอดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย

ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุลานเตี้ย ได้แก่ c๒, c๑

- (๑) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ
- (๒) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

๔.๒.๙ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุภูฆาง อำเภอภูฆาง จังหวัดพะเยา

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว		ระดับ ความ คิดเห็น	จำนวน ร้อยละ
ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว (Attraction) = a			
a๑	มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ น่าศึกษา	๓	๔๘
a๒	มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์	๓	๔๔
a๓	มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า	๓	๔๔
a๔	มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา	๓	๔๖
a๕	มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม	๓	๖๖
a๖	มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม	๓	๔๒
a๗	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ	๓	๔๖
a๘	มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น	๓	๕๒
a๙	มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น	๓	๖๐
รวม		๓.๐๐	๔๙.๗๘
ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) = b			
b๑	๒.๑ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน	๓	๕๖
b๒	๒.๒ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น	๔	๓๖
b๓	๒.๓ มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน	๓	๔๘
b๔	๒.๔ มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ	๓	๕๒
b๕	๒.๕ มีความรู้สึกลดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย	๓	๔๘
b๖	๒.๖ มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต	๓	๔๒
b๗	๒.๗ มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม	๓	๓๘
b๘	๒.๘ มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	๓	๔๖
รวม		๓.๑๓	๔๕.๗๕
ค. ด้านปัจจัยสนับสนุน/ด้านการเข้าถึง (Accessibility) = c			
c๑	๓.๑ มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	๔	๕๒
c๒	๓.๒ มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ	๔	๔๔
c๓	๓.๓ สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก	๔	๖๐
c๔	๓.๔ ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม	๔	๓๖
c๕	๓.๕ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ มีความเหมาะสม	๔	๕๔
รวม		๔.๐๐	๔๙.๒
รวมทั้งหมด		๓.๓๘	ปานกลาง

สรุปผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของวัดพระธาตุภูซาง โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๘ ดังนี้

(๑) ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๐

(๒) ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวกโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๓

(๓) ด้านการเข้าถึงโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

สามารถแสดงศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุภูซาง เรียงตามลำดับความคิดเห็นจากมากไปน้อย ดังต่อไปนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๖๖

(๒) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๖๐

(๓) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๒

(๔) มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่น่าศึกษา มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๘

(๕) มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๖) มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๗) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๔

(๘) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๔

(๙) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๒

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่ม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๖

(๒) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๖

(๓) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๒

(๔) มีความรู้สึกลอดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๘

(๕) มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๘

(๖) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๖

(๗) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๒

(๘) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘

ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุภูซาง เรียงตามลำดับความคิดเห็นได้ดังนี้

(๑) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๖๐

(๒) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๔

(๓) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย มีระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๒

(๔) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ มีระดับความ
คิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔

(๕) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม มีระดับความ
คิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๖

จากผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุภูซาง จะพบว่ามีจุดเด่น ใน
ด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๕, a๘, a๘

(๑) มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม

(๒) มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่
อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น

(๓) มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๒, b๑, b๔

(๑) มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น

(๒) มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน

(๓) มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ

ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุภูซาง ได้แก่ c๓, c๕, c๑

(๑) สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก

(๒) ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม

(๓) มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

และพบว่า วัดพระธาตุภูซาง มีจุดที่ควรพัฒนา ในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ได้แก่ a๖, a๓, a๒

(๑) มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม

(๒) มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า

(๓) มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์

ข. ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ b๗, b๖, b๘

(๑) มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม

(๒) มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต

(๓) มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว

ค. ด้านการเข้าถึงของวัดพระธาตุภูซาง ได้แก่ c๔, c๒

(๑) ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม

(๒) มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ

๔.๒.๑๐ สรุปศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา: ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ

จากการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา: ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ สามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิแสดงศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอในจังหวัดพะเยา

เมื่อนำผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ มาลงตารางเปรียบเทียบและหาค่าเฉลี่ยศักยภาพโดยภาพรวม ได้ดังนี้

ตารางแสดงค่าเฉลี่ยศักยภาพทางการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ

แหล่งท่องเที่ยว	ปัจจัย a	ปัจจัย b	ปัจจัย c	ค่าเฉลี่ย
๑. วัดพระธาตุจอมทอง อ.เมืองพะเยา	๓.๗๘	๓.๖๓	๓.๔๐	๓.๖๐
๒. วัดพระธาตุดอยคำ อ.เชียงคำ	๔.๕๖	๔.๐๐	๒.๔๐	๓.๖๕
๓. วัดพระธาตุจอมไคร้ อ.ดอกคำใต้	๓.๘๙	๓.๒๕	๓.๘๐	๓.๖๕
๔. วัดพระธาตุจอมก้อ อ.แม่ใจ	๓.๔๔	๒.๖๓	๓.๔๐	๓.๑๖
๕. วัดพระธาตุดอยหยวก อ.ปง	๓.๘๙	๓.๒๕	๒.๘๐	๓.๓๑
๖. วัดพระธาตุขิงแกง อ.จุน	๓.๘๙	๓.๑๓	๒.๔๐	๓.๑๔
๗. วัดพระธาตุภูป้อ อ.เชียงม่วน	๓.๖๗	๓.๒๕	๓.๒๐	๓.๓๗
๘. วัดพระธาตุลานเตี้ย อ.ภูพานยาว	๓.๗๘	๒.๘๘	๒.๔๐	๓.๐๒
๙. วัดพระธาตุภูซาง อ.ภูซาง	๓.๐๐	๓.๑๓	๔.๐๐	๓.๓๘
รวม	๓.๗๗	๓.๒๔	๓.๐๙	๓.๓๖

ตารางแสดงการแปลค่าเฉลี่ยศักยภาพทางการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ

แหล่งท่องเที่ยว	ปัจจัย a		ปัจจัย b		ปัจจัย c		รวม	
	ค่าเฉลี่ย	แปล	ค่าเฉลี่ย	แปล	ค่าเฉลี่ย	แปล	ค่าเฉลี่ย	แปล
๑. วัดพระธาตุจอมทอง อ.เมืองพะเยา	๓.๗๘	มาก	๓.๖๓	มาก	๓.๔๐	ปานกลาง	๓.๖๐	มาก
๒. วัดพระธาตุดอยคำ อ.เชียงคำ	๔.๕๖	มากที่สุด	๔.๐๐	มาก	๒.๔๐	น้อย	๓.๖๕	มาก
๓. วัดพระธาตุจอมไคร้ อ.ดอกคำใต้	๓.๘๙	มาก	๓.๒๕	ปานกลาง	๓.๘๐	มาก	๓.๖๕	มาก
๔. วัดพระธาตุจอมก้อ อ.แม่ใจ	๓.๔๔	ปานกลาง	๒.๖๓	ปานกลาง	๓.๔๐	ปานกลาง	๓.๑๖	ปานกลาง
๕. วัดพระธาตุดอยหยวก อ.ปง	๓.๘๙	มาก	๓.๒๕	ปานกลาง	๒.๘๐	ปานกลาง	๓.๓๑	ปานกลาง
๖. วัดพระธาตุขิงแกง อ.จุน	๓.๘๙	มาก	๓.๑๓	ปานกลาง	๒.๔๐	น้อย	๓.๑๔	ปานกลาง
๗. วัดพระธาตุภูป้อ อ.เชียงม่วน	๓.๖๗	มาก	๓.๒๕	ปานกลาง	๓.๒๐	ปานกลาง	๓.๓๗	ปานกลาง
๘. วัดพระธาตุลานเตี้ย อ.ภูพานยาว	๓.๗๘	มาก	๒.๘๘	ปานกลาง	๒.๔๐	น้อย	๓.๐๒	ปานกลาง
๙. วัดพระธาตุภูซาง อ.ภูซาง	๓.๐๐	ปานกลาง	๓.๑๓	ปานกลาง	๔.๐๐	มาก	๓.๓๘	ปานกลาง
รวมทั้งหมด	๓.๗๗	มาก	๓.๒๔	ปานกลาง	๓.๐๙	ปานกลาง	๓.๓๖	ปานกลาง

สรุปผลการศึกษา พบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยาโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖ โดยมีศักยภาพทางด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

(๑) ศักยภาพด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗

ซึ่งมีจุดเด่น ได้แก่ การมีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ รองลงมาคือ มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่่าศึกษา, มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม และมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น และมีจุดที่ควรพัฒนา ได้แก่ มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรมน้อยที่สุด รองลงมาคือ พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา และขาดการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น

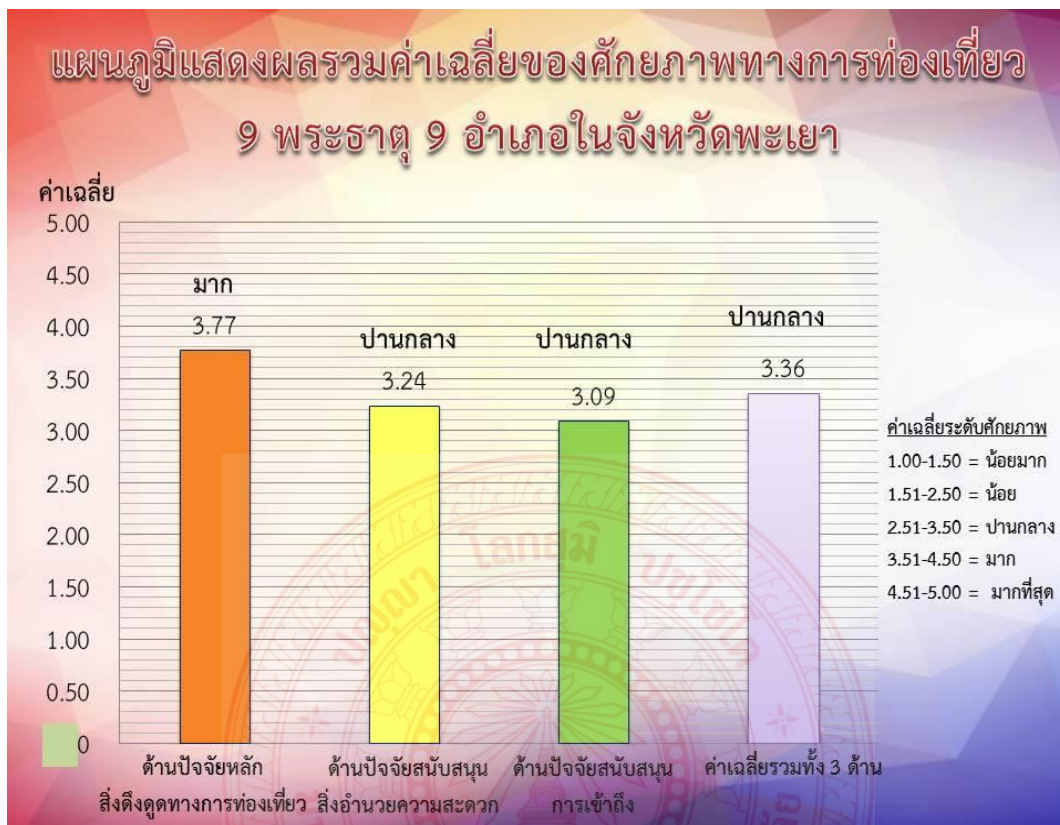
(๒) ศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวกโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๔

ซึ่งมีจุดเด่น ได้แก่ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่นรองลงมาคือ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน, มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ และมีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต และมีจุดที่ควรพัฒนา คือ ยังไม่มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และราคาเหมาะสม รวมทั้งไม่มีสถานที่พักแรมที่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว

(๓) ศักยภาพด้านการเข้าถึงโดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๙

ซึ่งมีจุดเด่น ได้แก่ มีสภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสะดวก รองลงมา คือ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม และระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม และมีจุดที่ควรพัฒนา ได้แก่ การไม่มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ รองลงมา คือ ไม่มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

สามารถแสดงศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยาโดยภาพรวมเป็นแผนภูมิ ในหน้าต่อไป

แผนภูมิแสดงศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยาโดยภาพรวม

และเมื่อนำผลคะแนนศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง มาแจกแจงหา ค่าความถี่ของปัจจัยด้านต่างๆ โดยแบ่งเป็น ตารางที่ ๑ คะแนนความถี่ของปัจจัยที่ได้รับผลคะแนนมาก (จุดเด่น) และ (๒) คะแนนความถี่ของปัจจัยที่ได้รับผลคะแนนน้อย (จุดที่ควรพัฒนา) มีดังต่อไปนี้

(๑) คะแนนความถี่ของปัจจัยที่ได้รับผลคะแนนมาก (จุดเด่น)

	ปัจจัยทางการท่องเที่ยว	ความถี่ จำนวน/ แห่ง	คิดเป็น ร้อยละ
a	ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว		
a๑	มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่น่าศึกษา	๕	๕๕.๕๖
a๒	มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์	๖	๖๖.๖๗
a๓	มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า	๒	๒๒.๒๒
a๔	มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา	๑	๑๑.๑๑
a๕	มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม	๑	๑๑.๑๑
a๖	มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม	๕	๕๕.๕๖
a๗	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ	๑	๑๑.๑๑
a๘	มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น	๕	๕๕.๕๖
a๙	มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น	๑	๑๑.๑๑
b	ปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก		
b๑	มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน	๕	๕๕.๕๖
b๒	มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น	๖	๖๖.๖๗
b๓	มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งานมากที่สุด	๔	๔๔.๔๔
b๔	มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ	๕	๕๕.๕๕
b๕	มีความรู้สึกปลอดภัยทั้งทรัพย์สินและร่างกาย	๒	๒๒.๒๒
b๖	มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต	๕	๕๕.๕๖
b๗	มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม	-	-
b๘	มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	-	-
c	ปัจจัยสนับสนุน/การเข้าถึง		
c๑	มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	๔	๔๔.๔๔
c๒	มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ	-	-
c๓	สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก	๙	๑๐๐
c๔	ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม	๖	๖๖.๖๗
c๕	ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม	๘	๘๘.๘๙

จากการแจกแจงคะแนนความถี่ของปัจจัยที่ได้รับผลคะแนนมาก หรือเป็น **จุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว** ทั้ง ๙ แห่ง ในตาราง เรียงลำดับจากมากไปน้อย จะพบว่า

- **ด้านปัจจัยหลักหรือสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว** ได้แก่ a๒ รองลงมาคือ a๑, a๖, a๘ นั่นคือ มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ (a๒) จำนวน ๖ แห่ง, มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่น่าศึกษา (a๑) จำนวน ๕ แห่ง, มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม (a๖) จำนวน ๕ แห่ง และ มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น (a๘) จำนวน ๕ แห่ง

- **ด้านปัจจัยสนับสนุนหรือสิ่งอำนวยความสะดวก** ได้แก่ b๒ รองลงมาคือ b๑, b๔, b๖ นั่นคือ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น (b๒) จำนวน ๖ แห่ง, มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน (b๑) จำนวน ๕ แห่ง, มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ (b๔) จำนวน ๕ แห่ง, และ มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต (b๖) จำนวน ๕ แห่ง

- **ด้านปัจจัยสนับสนุนด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว** ได้แก่ c๓ รองลงมา คือ c๕ , c๔ นั่นคือ สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก (c๓) จำนวน ๙ แห่ง, ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม (c๕) จำนวน ๘ แห่ง และ ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม (c๔) จำนวน ๖ แห่ง

(๒) คะแนนความถี่ของปัจจัยที่ได้รับผลคะแนนน้อย (จุดที่ควรพัฒนา)

	ศักยภาพทางการท่องเที่ยว	ความถี่	คิดเป็นร้อยละ
a	ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว		
a๑	มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่น่าศึกษา	-	-
a๒	มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์	๒	๒๒.๒๒
a๓	มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า	๓	๓๓.๓๓
a๔	มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา	๖	๖๖.๖๗
a๕	มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม	๘	๘๘.๘๘
a๖	มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม	๑	๑๑.๑๑
a๗	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ	๑	๑๑.๑๑
a๘	มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น	-	-
a๙	มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น	๖	๖๖.๖๗
b	ปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก		
b๑	มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน	๒	๒๒.๒๒
b๒	มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น	-	-
b๓	มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งานมากที่สุด	๑	๑๑.๑๑

b๔	มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ	๑	๑๑.๑๑
b๕	มีความรู้สึกปลอดภัยทั้งทรัพย์สินและร่างกาย	๒	๒๒.๒๒
b๖	มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต	๓	๓๓.๓๓
b๗	มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม	๙	๑๐๐
b๘	มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	๙	๑๐๐
c	ปัจจัยสนับสนุน/การเข้าถึง		
c๑	มีแผนที่ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	๗	๗๗.๗๘
c๒	มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ	๙	๑๐๐
c๓	สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก	๓	๓๓.๓๓
c๔	ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม	๔	๔๔.๔๔
c๕	ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม	๔	๔๔.๔๔

จากการแจกแจงคะแนนความถี่ของปัจจัยที่ได้รับผลคะแนนน้อย หรือ **จุดที่ควรพัฒนา** ของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๙ แห่ง ในตาราง เรียงจากมากไปน้อย จะพบว่า

- **ด้านปัจจัยหลักหรือสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว** ได้แก่ a๕ รองลงมาคือ a๔, a๙ นั่นคือ มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม (a๕) จำนวน ๘ แห่ง, มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงนำเลื่อมใสศรัทธา (a๔) จำนวน ๖ แห่ง, มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น (a๙) จำนวน ๖ แห่ง

- **ด้านปัจจัยสนับสนุนหรือสิ่งอำนวยความสะดวก** ได้แก่ b๗ และ b๘ * นั่นคือ มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม (b๗) และ มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว (b๘) จำนวนทั้งหมด ๙ แห่งเหมือนกัน

* หมายเหตุเนื่องจากได้ผลค่าความถี่ต่างกันมาก จึงเลือกเพียงสองลำดับที่มีผลคะแนนมากที่สุด

- **ด้านปัจจัยสนับสนุนด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว** ได้แก่ c๒ รองลงมา คือ c๑* นั่นคือ มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ (c๒) จำนวน ๙ แห่ง และมีแผนที่ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย (c๑) จำนวน ๗ แห่ง

* หมายเหตุเนื่องจากได้ผลค่าความถี่ต่างกันมาก จึงเลือกเพียงสองลำดับที่มีผลคะแนนมาก

จากการอ่านค่าความถี่จะพบข้อสังเกตว่า

- **วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง มีจุดเด่นหรือคะแนนความถี่มากเหมือนกันทุกแห่ง** ได้แก่ ศักยภาพในด้านการเข้าถึงตัวแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การมีสภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงตัวแหล่งท่องเที่ยวที่ มีความสะดวก คิดเป็นความถี่ร้อยละ ๑๐๐

- วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง มีจุดที่ต้องพัฒนาหรือคะแนนความถี่น้อยเหมือนกันทุกแห่ง ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ เรื่องของการมีร้านค้า และสถานที่พักผ่อน รวมทั้งในด้านการเข้าถึง ได้แก่ เรื่องการมีรถโดยสารเข้าออกในพื้นที่ มีความถี่คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

จะเห็นได้ว่า แม้เส้นทางท่องเที่ยววัดพระธาตุ ทั้ง ๙ แห่ง ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา จะมีถนนหนทางดีเหมาะแก่การเดินทางท่องเที่ยวเหมือนกันทุกแห่ง อย่างไรก็ตาม ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรมที่พักในบริเวณใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยวยังมีไม่มากเหมือนกันทุกแห่ง อีกทั้งในเรื่องรถโดยสารประจำทางเข้าออกยังมีน้อย จนถึงไม่มี จึงทำให้ได้ผลคะแนนศักยภาพเฉลี่ยโดยภาพรวมของศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุนหรือสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม วัดบางแห่งได้มีบริการห้องพัก แต่ไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ส่วนเรื่องรถโดยสารนั้น ด้วยแหล่งท่องเที่ยวส่วนมากไม่ได้อยู่ในถนนสายหลัก จึงมักไม่มีรถโดยสารผ่าน และในปัจจุบันนักท่องเที่ยวนิยมใช้รถส่วนตัวในการเดินทางท่องเที่ยว จึงไม่น่าจะเป็นเรื่องที่น่ากังวลหรือเป็นห่วงมากนัก

จากผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา โดยภาพรวม แม้จะอยู่ในระดับปานกลาง แต่หากจำแนกตามปัจจัยทางการท่องเที่ยว ๓ ด้าน ซึ่งได้แก่ปัจจัยหลักหรือสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ปัจจัยสนับสนุนหรือสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแล้ว จะพบว่า

วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวในระดับมาก ในด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว โดยภาพรวม ซึ่งถือว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีต้นทุน หรือพื้นฐานความน่าสนใจเดิมที่ดี มีสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าในตัวเอง จะเห็นได้ว่า วัดพระธาตุเกือบทุกแห่งล้วนมีตำนานพระธาตุที่เก่าแก่ มีความศักดิ์สิทธิ์ ที่ผู้คนได้รับทราบและเกิดความศรัทธามาช้านาน จากการมีเรื่องราวเล่าขานสืบต่อกันมาของการประดิษฐานพระธาตุ อันเป็นพระวรกายส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้า และการเสด็จมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ ณ สถานที่ดังกล่าว รวมถึงแต่ละแห่งยังเป็นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีวิวทัศน หรือสภาพโดยธรรมชาติที่สวยงาม สงบ และร่มรื่น เหมาะแก่การพักผ่อน นอกจากนี้ ยังมีการจัดประเพณีท้องถิ่นประจำปี โดยเฉพาะงานประเพณีทำบุญสงกรานต์พระธาตุ เป็นต้น ปัจจัยหลักเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ดีที่มีอยู่แล้ว ควรค่าต่อการอนุรักษ์ สืบทอด หวงแหนให้คงอยู่สืบไป

ส่วนศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก และศักยภาพด้านการเข้าถึง โดยภาพรวมของวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง มีศักยภาพในระดับปานกลาง ได้แก่ การเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ การทำป่าหรือมีบุคลากรให้ความรู้ การมีที่จอดรถกว้างขวางสะดวกสบาย รวมถึงการมีสัญญาณโทรศัพท์หรืออินเทอร์เน็ต และสิ่งที่ต้องพัฒนาปรับปรุงหรือขาดแคลน ได้แก่ ร้านค้า โรงแรมที่พัก รถโดยสารประจำทาง แผนที่หรือป้ายบอกทางที่ชัดเจน จะเห็นได้ว่า ปัจจัยเหล่านี้เป็นเพียงปัจจัยเสริมหรือสนับสนุน ซึ่งไม่สามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ แต่สามารถพัฒนาหรือปรับปรุงได้ ขึ้นอยู่กับนโยบายและแนวทางปฏิบัติของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการดูแลแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ว่าจะพัฒนาปรับปรุงมากน้อยเพียงใด หรือเป็นไปในทิศทางใด

วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าดึงดูดใจ ด้วยมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอยู่แล้ว ประกอบกับการมีเจ้าอาวาสมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาจัดการ แต่หากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมากขึ้น จะทำให้มีโอกาสเพิ่มศักยภาพทางการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่น วัดพระธาตุชิงแกง พระครูนิปูณพัฒนกิจ^{๒๙} “ได้เคยไปเห็นวิหารวัดเชียงทอง ประเทศลาว ด้วยความเป็นพระหนุ่มอยากได้ใหม่ เลยได้คิดสร้างวิหารใหม่ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ก็เอาวิหารไปขึ้นกับกรมศิลปากร จากนั้นจึงได้งบประมาณมาบูรณะเรื่อยๆ ...ได้ทำการสร้างศาลาและหอรบซัง และในอนาคตต่อไปจะได้สร้างศาลาล้อมรอบจะไม่ให้รถขึ้นมา เพราะจะทำให้องค์พระธาตุทรุดลง นอกจากกรมศิลปากร แล้วยังมีหน่วยงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ ททท. ได้เข้ามาดูแลและให้งบประมาณในการดูแลวัด”

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันทางหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง มักจะมีนโยบายสนับสนุนงบประมาณในการดูแลศาสนสถาน หรือ สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวทางศาสนาโดยตรงค่อนข้างน้อย จนถึงไม่มีเลย จะมีเพียงการให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือ หรือชักชวนคนมาทำบุญในโอกาสต่างๆ ทำความสะอาด เป็นต้น

วัดพระลานเตี้ย “มีพระครูสุวรรณสังฆมณี และคณะศรัทธาวัดสันตันแห่น ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูพานยาว ได้ขุดแต่งแนวกำแพงแก้วและบันไดทางขึ้นวัดพระธาตุลานเตี้ยโดยได้ขออนุญาตจากกรมศิลปากร โดยใช้งบประมาณที่ได้รับจากการบริจาคของคณะศรัทธาวัดสันตันแห่น ซึ่งที่ผ่านมามักได้รับความร่วมมือในการจัดเตรียมงาน ทำความสะอาด และทำผ้าป่าระดมทุน ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วได้สนับสนุนงบประมาณจำนวน ๕,๐๐๐ บาท นอกจากนั้นยังได้รับเงินบริจาคจากสมาชิกในองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วอีกด้วย แต่ในปัจจุบันนี้ไม่ได้มีการสนับสนุนเนื่องจากทางภาครัฐ ยังไม่มีนโยบายให้ใช้งบประมาณไปสนับสนุนในส่วนนี้”^{๓๐}

ดังนั้น เรื่องงบประมาณในการดูแลรักษาหรือสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ จึงมักจะเป็นหน้าที่ของทางวัด ชุมชน และพุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาต่อองค์พระธาตุโดยตรง นอกจากนั้น ยังอาจมีหน่วยงานอื่นๆ ที่เห็นความสำคัญ และมีความมุ่งหมายจะร่วมช่วยเหลือดูแลด้วย ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยววัดพระธาตุนั้น นอกจากผู้เกี่ยวข้องโดยตรงจะต้องมีความมุ่งมั่นจริงจังในการพัฒนาแล้ว ความเลื่อมใสศรัทธาจากบุคคลหรือส่วนงานอื่นๆ ยังมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก

วัดพระธาตุภูซาง “ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้มีครูบาเจ้าเทือง นาดสีโล วัดเด่นสาลีศรีเมืองแก่น อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ มาสร้างพระธาตุ รื้อวิหารหลังเก่า และปรับปรุงสถานที่บนพระธาตุภูซาง สร้างวิหารหลังใหม่ให้มั่นคงถาวร พร้อมทั้งเสริมดวงพระธาตุขึ้นใหม่ และได้นำเอาพระพุทธรูปองค์ใหม่มาประดิษฐานไว้ในพระวิหารหลังใหม่ โดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านทุกหมู่บ้านในอำเภอภูซาง รวมทั้ง

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูนิปูณพัฒนกิจ, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุชิงแกง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ กะทง, นายกองการบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูสุภัทรพรหมคุณ เจ้าคณะอำเภอเชียงคำ รูปปัจจุบัน และมีแผนพัฒนาวัดพระธาตุภูซาง เพื่อให้เป็นสถานที่เคารพสักการะ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอภูซางนั้น หลังจากทำการสร้างพระวิหาร พระอุโบสถให้แล้วเสร็จ สร้างศาลาอเนกประสงค์ สร้างบันไดนาค ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนกำลังพล ทหารจากกรมทหารพรานที่ ๓๑ และกองพันทหารราบที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๑๗”^{๓๑}

วัดพระธาตุภูปอ “มีหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาช่วยดูแล ...มีญาติโยมจากต่างจังหวัด และต่างประเทศได้ถวายปัจจัยเพื่อที่จะนำมาบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนาสถาน และศาสนาวัตถุ และทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง ได้มีการส่งเสริมและพัฒนาให้พระธาตุภูปอเป็นแหล่งท่องเที่ยวตลอดมา”^{๓๒}

เช่นกันกับ วัดพระธาตุจอมก้อ ครั้งที่มีการพังทลายของพระธาตุเจดีย์ ได้รับการบูรณะโดยคณะสงฆ์ และชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาตลอดมา “ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เจดีย์พังลงมา พระอธิการพิชัย วรรณจักร ได้นำชาวบ้านสร้างเจดีย์ทรงล้านนาประดับด้วยลวดลายสมัยเก่า พร้อมกับสร้างศาลาบำเพ็ญบุญ ...ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ พระเสน่ห์ ธรรมธโร สังกัดวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย ได้ขึ้นมาปฏิบัติธรรมและจำพรรษา รักษาการเจ้าสำนักฯ ซึ่งขณะนั้นองค์พระธาตุได้ชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา จำเป็นต้องบูรณปฏิสังขรณ์ ปี พ.ศ.๒๕๔๐ พระครูมนัสสิริพิทักษ์ เจ้าคณะอำเภอแม่ใจในขณะนั้น ได้นำพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ โดยสร้างครอบพระธาตุองค์เดิมไว้”^{๓๓}

จะเห็นว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหรือวัดพระธาตุส่วนใหญ่ จะใช้หลักการพึ่งตนเองก่อน จากวัด เป็นชุมชน ขยายวงกว้างขึ้นไปยังหน่วยงานอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ หรือส่วนบุคคล ดังนั้น เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ หรือพัฒนาการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาของจังหวัดพะเยา ให้เป็นที่รู้จักและนิยมในหมู่นักท่องเที่ยว ตลอดจนเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นในอนาคต การประสานเชื่อมโยงเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระจงรักษ์ วรจิโร, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา, ๗ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระประภากร กนตวีโร, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุภูปอ ตำบลบ้านม่วง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูวรเจตัญญาพิบาล, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมก้อ, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๔.๓ การกำหนดยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

เพื่อที่จะกำหนดยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา เราจำเป็นต้องทำการวิเคราะห์หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค หรือ SWOT โดยนำผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๙ แห่ง จากการตอบแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ซึ่งประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาสหรือผู้ดูแลวัด คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา รวมทั้งหน่วยงานท้องถิ่นภาครัฐ และเอกชนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔.๓.๑ การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค หรือ SWOT

<p>จุดแข็ง (Strengths)</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ - มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่น่าศึกษา - มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม - มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น - มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น - มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน - มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ - มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต - มีสภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสะดวก - ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม - ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม 	<p>จุดอ่อน (Weaknesses)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ไม่ได้เป็นแหล่งจัดการศึกษาภายในวัด หรือสำนักปฏิบัติธรรม - ไม่มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงนำเลื่อมใสศรัทธา - ไม่มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ หรือมีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ หรือมีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น - ไม่มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม ที่เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม - ไม่มีสถานที่พักผ่อนที่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว - ไม่มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ - ไม่มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย - ผู้เกี่ยวข้องกับวัดบางแห่งไม่เห็นความสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
<p>โอกาส (Opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, กรมศิลปากร คณะสงฆ์ เป็นต้นตลอดจนมีชุมชนดูแล - มีสถาบันการศึกษาต่างๆ ได้แก่ มหาวิทยาลัยพะเยา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - มีคณะสงฆ์ ซึ่งมีแผนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา หรือภาระงานตามพันธกิจที่สอดคล้องกัน 	<p>อุปสรรค (Threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปัญหาเศรษฐกิจฝืดเคือง - หน่วยงานที่รับผิดชอบและชุมชนมีมุมมองและแนวทางการพัฒนาไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน - ไม่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวเอกชนเท่าที่ควร

<ul style="list-style-type: none"> - มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด, นโยบายการท่องเที่ยวเมืองรอง, CLUSTER กลุ่มล้านนาตะวันออก/แผนกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ๒ - มีสถานที่ท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง 	
---	--

จากการวิเคราะห์ SWOT ดังกล่าว จะพบว่า

(๑) จุดแข็ง (Strengths) ของวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง โดยการนำผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในระดับมาก หรือเป็นจุดเด่นทางการท่องเที่ยว ๓ ด้าน คือ

- มีสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวหรือปัจจัยหลัก ได้แก่ การมีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์, มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่น่าศึกษา, มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม และมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น

- มีปัจจัยสนับสนุน ทั้งด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึง ได้แก่ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น, มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน, มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ, มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต, มีสภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก, ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม และ ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม

(๒) จุดอ่อน (Weaknesses) วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่งยังมีจุดที่ควรพัฒนาปรับปรุงหรือมีศักยภาพน้อย ในปัจจัยด้านต่างๆ ได้แก่

- สิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวหรือปัจจัยหลักบางอย่างควรได้รับการพัฒนาหรือปรับปรุง หรือไม่มี ได้แก่ ไม่ได้เป็นแหล่งจัดการศึกษาภายในวัด หรือสำนักปฏิบัติธรรม, ไม่มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา รวมทั้ง ไม่มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ หรือมีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ หรือมีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น

- ปัจจัยสนับสนุนทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึงในบางเรื่อง ได้แก่ ไม่มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม ที่เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม, ไม่มีสถานที่พักผ่อนที่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว, ไม่มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ ตลอดจน ไม่มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

- ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลวัดบางแห่งไม่ได้เล็งเห็นความสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

(๓) โอกาส (Opportunities)

- แหล่งท่องเที่ยวมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, กรมศิลปากร คณะสงฆ์ เป็นต้นตลอดจนมีชุมชนดูแล

- แหล่งท่องเที่ยวสามารถประสานงานกับสถาบันการศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มหาวิทยาลัยพะเยา และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ในด้านการบริการวิชาการ และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เป็นต้น

- การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เป็นส่วนหนึ่งในพันธกิจหรือภาระงานของ คณะสงฆ์ ตามแผนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ได้แก่ ด้านศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ และด้าน สาธารณูปการ

- การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด นโยบายการท่องเที่ยวเมืองรอง CLUSTER กลุ่มล้านนาตะวันออก/แผนกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ๒

- ในแต่ละอำเภอยังมีสถานที่ท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ที่น่าสนใจมากมาย

(๔) อุปสรรค (Threats)

- ปัญหาเศรษฐกิจฝืดเคือง

- หน่วยงานที่รับผิดชอบและชุมชนมีมุมมองและแนวทางการพัฒนาไม่เป็นไปในทิศทาง เดียวกัน

- นักท่องเที่ยว ตลอดจนผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวเอกชนไม่เห็นความสำคัญหรือไม่ สนใจเที่ยววัดมากเท่าที่ควร

เมื่อได้ผลการศึกษาดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงนำผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง และการวิเคราะห์หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค หรือ SWOT ข้างต้น ประกอบกับการจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อระดมความคิดเห็นจากเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยาทั้งหมด ได้แก่ เจ้าอาวาส หรือผู้ดูแลวัด คณะสงฆ์ ผู้นำ ชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมอำเภอต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สื่อมวลชน และสถาบันการศึกษา มาทำการกำหนดยุทธศาสตร์การเชื่อมโยง เครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ดังต่อไปนี้

เป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในการพัฒนาวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับความนิยมมากขึ้น ตลอดจนสามารถเพิ่มขีดการรองรับนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นในอนาคตได้

ทั้งนี้ ผลของการประชุมระดมความคิดเห็น ได้มุ่งเน้นไปที่การใช้กลยุทธ์เชิงรุก ซึ่งเป็นการนำ สิ่งที่เป็นจุดแข็ง (Strengths) และโอกาส (Opportunities) ของแหล่งท่องเที่ยวหรือวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง มาเป็นตัวกำหนดยุทธศาสตร์

จุดแข็งของปัจจัยหลัก ซึ่งได้แก่ การมีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์, มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่มาศึกษา, มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม และมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประกอบกับการมีปัจจัยสนับสนุนที่ดี ในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึง ได้แก่ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น, มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน, มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ, มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต, มีสภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสะดวก, ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี้ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม และ ระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม

ส่วนโอกาสของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง อาทิ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, กรมศิลปากร, คณะสงฆ์ ตลอดจนมีชุมชนดูแล, แหล่งท่องเที่ยวสามารถประสานงานกับสถาบันการศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มหาวิทยาลัยพะเยา และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ในด้านการบริการวิชาการ และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เป็นต้น, การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เป็นส่วนหนึ่งในพันธกิจหรือภาระงานของคณะสงฆ์ ตามแผนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ได้แก่ ด้านศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ และด้านสาธารณูปการ, การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด นโยบายการท่องเที่ยวเมืองรอง CLUSTER กลุ่มล้านนาตะวันออก/แผนกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ๒ นอกจากนี้ ในแต่ละอำเภอยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจประเภทอื่นๆ อีกมากมาย

แนวคิดการจัดทำยุทธศาสตร์

๑) เริ่มจากการค้นหา รวมถึงการสร้างเรื่องราว (story) ของปัจจัยหลักหรือสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวมีอยู่แล้วเป็นทุนเดิม มาเป็นตัวดำเนินเรื่อง อาทิ เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ตำนานเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ประเพณีในท้องถิ่น เป็นต้น

๒) การนำปัจจัยเสริมที่ดีมาเป็นตัวเชื่อมโยง ได้แก่ การมีสภาพเส้นทางหรือถนนที่มีความสะดวกสบาย และใช้ระยะเวลาไปยังสถานที่ต่างๆ ใกล้เคียงในเวลาเหมาะสม

๓) ตัวชี้วัดความสำเร็จ ดูได้จากความร่วมมือในการทำงานของเครือข่าย จำนวนและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น

กระบวนการจัดทำยุทธศาสตร์

คณะผู้วิจัยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในการระดมความคิดเห็นและกำหนดทิศทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หรือพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง โดยมีกระบวนการทำงานที่สำคัญ ดังนี้

๑) ศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ และประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ใน ๙ อำเภอ ของจังหวัดพะเยา

๒) จัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระดมความคิดเห็นจากเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยาทั้งหมด ได้แก่ เจ้าอาวาส หรือผู้ดูแลวัด คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมอำเภอต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สื่อมวลชน และสถาบันการศึกษา ในการร่างภายใต้หัวข้อ “การประชุมเชิงปฏิบัติการร่างยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา” ในวันที่พฤหัสบดี ที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ สถาบันปวงผญาพยาว วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา

๓) นำเสนอต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเจ้าอาวาสหรือตัวแทนผู้ดูแลวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง คณะสงฆ์ หน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานสำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ท้องถิ่นที่สอดคล้องกัน

ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา สรุปได้ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาฐานความรู้/องค์ความรู้ รวมถึงการสร้าง/พัฒนาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน

เป้าประสงค์ (๑) เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเชื่อมโยงกัน

(๒) เพื่อให้เกิดความโดดเด่นในแต่ละวัดมากขึ้น

กลยุทธ์ คือ เปิดตำนาน -> ตามรอยพระธาตุ สานสร้างอัตลักษณ์ -> รู้จักตนเอง

โครงการ/กิจกรรม ได้แก่

- โครงการจัดทำข้อมูลประวัติความเป็นมาของ “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” (แปลภาษาไทย - อังกฤษ - จีน)

- โครงการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ อาทิ ด้านประวัติศาสตร์, ด้านวิปัสสนากรรมฐาน, ด้านศาสนพิธีการ หรือ ศาสนพิธีกร เป็นต้น

- โครงการพัฒนาวัดให้เป็นพุทธอุทยาน - ธรรมอุทยาน หรือผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การจัดทำเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกัน

เป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน

กลยุทธ์ คือ ก้าวไปบนเส้นทางบุญ-> คำจุนพระพุทธศาสนา

โครงการ/กิจกรรม ได้แก่

- โครงการจัดทำเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยว “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” โดยกำหนดเป็น **เส้นทางบุญ ๒ สาย** ไม่ซ้ำกัน ได้แก่

เส้นทางที่ ๑ เริ่มจาก อ. เมือง -> ภูกามยาว -> จุน -> ภูซาง -> เชียงคำ -> ปง -> เชียงม่วน -> ดอกคำใต้ -> แม่ใจ

เส้นทางที่ ๒ เริ่มจาก อ. เมือง -> ดอกคำใต้ -> เชียงม่วน -> ปง -> เชียงคำ -> ภูซาง -> จุน -> ภูกามยาว -> แม่ใจ

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การส่งเสริมองค์ความรู้ทางด้านพุทธศิลปกรรม

เป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านพุทธศิลปกรรม และการบริหารจัดการพุทธศิลปกรรมร่วมกัน

กลยุทธ์ คือ เกื้อหนุนพุทธศิลป์ -> เยือนถิ่นโบราณสถาน

โครงการ/กิจกรรม ได้แก่ โครงการศึกษาเรียนรู้ และจัดการพุทธศิลป์ “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา”

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การสร้างความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน

เป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน

กลยุทธ์ คือ บริหารเครือข่าย -> ขยายความร่วมมือ

โครงการ/กิจกรรม ได้แก่

- โครงการส่งเสริมอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

- โครงการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างภาคีเครือข่าย

- โครงการพัฒนาการประชาสัมพันธ์และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน

- โครงการวิจัย และติดตามผล เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพการดำเนินงาน และอุปสรรค เพื่อ

นำไปสู่การแก้ไขที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

ตารางแสดงยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

ยุทธศาสตร์	เป้าประสงค์	กลยุทธ์	โครงการ/กิจกรรม
๑. การพัฒนาฐานความรู้/องค์ความรู้ รวมถึงการสร้าง/พัฒนาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อให้ ความรู้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเชื่อมโยงกัน - เพื่อให้เกิดความโดดเด่นในแต่ละวัดมากขึ้น 	เปิดตำนาน -> ตามรอยพระธาตุ สานสร้างอัตลักษณ์ -> รู้จักตนเอง	<ul style="list-style-type: none"> - โครงการจัดทำข้อมูลประวัติความเป็นมาของ “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” (แปลภาษาไทย – อังกฤษ – จีน) - โครงการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ อาทิ ด้านประวัติศาสตร์, ด้านวิปัสสนากรรมฐาน, ด้านศาสนพิธีการ/ศาสนพิธีกร เป็นต้น - โครงการพัฒนาวัดให้เป็นพุทธอุทยาน – ธรรมอุทยาน หรือ ผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
๒. การจัดทำเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกัน	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน 	ก้าวไปบนเส้นทางบุญ-> คำจูน พระพุทธรักษา	<ul style="list-style-type: none"> - โครงการจัดทำเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยว “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” โดยกำหนดเป็นเส้นทางบุญ ๒ สาย ไม่ซ้ำกัน
๓. การส่งเสริมองค์ความรู้ทางด้านพุทธศิลปกรรม	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านพุทธศิลปกรรม และการบริหารจัดการพุทธศิลป์ร่วมกัน 	เกื้อหนุนพุทธศิลป์ -> เยือนถิ่น โบราณสถาน	<ul style="list-style-type: none"> - โครงการศึกษาเรียนรู้และจัดการพุทธศิลป์ “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา”
๔. การสร้างความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อให้เกิดความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน 	บริหารเครือข่าย -> ขยายความร่วมมือ	<ul style="list-style-type: none"> - โครงการส่งเสริมอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

			<ul style="list-style-type: none"> - โครงการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างภาคีเครือข่าย - โครงการพัฒนาการประชาสัมพันธ์และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน - โครงการวิจัย และติดตามผล เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพการดำเนินงาน และอุปสรรค เพื่อนำไปสู่การแก้ไขที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย
--	--	--	---

เพื่อให้เกิดการสัมฤทธิ์ผลในเบื้องต้น คณะผู้วิจัยได้ทำโครงการนำร่อง ในยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาฐานความรู้/องค์ความรู้ รวมถึงการสร้าง/พัฒนาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน และยุทธศาสตร์ที่ ๒ การจัดทำเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกัน

โดย ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาฐานความรู้/องค์ความรู้ รวมถึงการสร้าง/พัฒนาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน คณะผู้วิจัยได้เลือกโครงการจัดทำข้อมูลประวัติความเป็นมาของ “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” (แปลไทย – อังกฤษ – จีน) ซึ่งใช้กลยุทธ์คือ เปิดตำนาน -> ตามรอยพระธาตุ สานสร้างอัตลักษณ์ -> รู้จักตนเอง โดยในเบื้องต้นจะเป็นการนำเสนอในภาคภาษาไทยก่อนในรูปแบบแผ่นพับประชาสัมพันธ์

ร่วมกับกับ ในยุทธศาสตร์ที่ ๒ การจัดทำเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกัน ซึ่งใช้กลยุทธ์ คือ ก้าวไปบนเส้นทางบุญ-> คำจุนพระพุทธศาสนา โดยจัดทำเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยว “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” โดยกำหนดเป็นเส้นทางบุญ ๒ สาย ทัวทั้ง ๙ อำเภอ ไม่ซ้ำกัน แล้วนำเสนอผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ โดยได้กำหนดเป็นโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

โปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางสายบุญ สายที่ ๑

เริ่มเดินทางนมัสการสักการะ จาก (๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา -> (๒) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอกวนยาว -> (๓) พระธาตุซิงแกง อำเภोजุน -> (๔) พระธาตุภูซาง อำเภอกูซาง -> (๕) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ -> (๖) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง -> (๗) พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน -> (๘) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ -> (๙) พระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ แสดงผังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพแสดงเส้นทางสายบุญ โปรแกรมที่ ๑

โปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางสายบุญ สายที่ ๒

เริ่มเดินทางนมัสการสักการะ จาก (๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา -> (๒) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ -> (๓) พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน -> (๔) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง -> (๕) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ -> (๖) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง-> (๗) พระธาตุซึงแกง อำเภอรุน -> (๘) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอกฎาคมยาว -> (๙) พระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ แสดงผังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพแสดงเส้นทางสายบุญ โปรแกรมที่ ๒

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพแผนผังองค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยนี้ มีดังต่อไปนี้

(๑) คติการสร้างพระธาตุ ทั้ง ๙ แห่ง เป็นไปตามคติการสร้างพระธาตุในล้านนา และตำนานพระธาตุ คือ ตำนานพระเจ้าเลียบโลก

- การสร้างพระธาตุมักจะสร้างบนที่สูง บนดอย หรือเนินเขา จากความเชื่อดั้งเดิมเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนาเรื่องจักรวาลคติ โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าผู้สถิตเหนือเขาพระสุเมรุที่เป็นใจกลางของโลกและจักรวาล อีกทั้งยังแสดงถึงสัญลักษณ์ของพระธาตุยุคแก้วจุฬามณีที่ประดิษฐาน ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เหนือยอดเขาพระสุเมรุ

- ในองค์พระธาตุล้วนประดิษฐานหรือบรรจุบางส่วนของพระวรกายของพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกองค์สำคัญ ในที่นี้ ได้แก่ พระเกศาธาตุ พระธาตุขี้พระหัตถ์ และพระทันตธาตุ เป็นต้น

- ความเชื่อเรื่องตำนานพระธาตุ เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นภายหลังพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแผ่ ณ ดินแดนล้านนา ในสมัยของพญาเกือนา โดยเฉพาะในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ เกิดความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา พระเถระนักปราชญ์ทั้งหลายได้แต่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นอย่างมากมาย และตำนานพระธาตุถูกจัดอยู่ในจำนวนนั้นด้วย

- ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นต้นกำเนิดตำนานพระธาตุในท้องถิ่นล้านนา ที่คัดลอกมาจากต้นฉบับของพระมหาโพธิสมภาร โดยมีต้นฉบับมาจากพระธรรมรโสะ เมืองหงสาวดี ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงการเสด็จมาโปรดของพระพุทธเจ้าใน ๔ อาณาจักร คือ พม่า ทริภุญไชย สิบสองปันนา และล้านนา พร้อมกับการประทับรอยพระบาทและพุทธพยากรณ์ถึงการสถาปนาพระธาตุองค์สำคัญในอนาคต

- การเขียนตำนานพระธาตุเป็นจารีตที่ทำให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ โดยมุ่งหวังให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในสถานที่นั้นๆ และเป็นแรงจูงใจให้คนมาสักการะพระธาตุในท้องถิ่นนั้นๆ

- การสร้างพระธาตุ ยังเป็นสัญลักษณ์ของการแผ่ขยาย ความตั้งมั่น รวมถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ณ สถานที่แห่งนั้น จะเห็นว่า จังหวัดพะเยามีวัดพระธาตุในทุกอำเภอ และมีอีกมากมายในแต่ละอำเภอ ไม่เพียงแค่ว่า ๙ พระธาตุ ที่เป็นตัวแทนในแต่ละอำเภอที่นำมาศึกษาวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่าชาวพะเยาเป็นพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามายาวนาน

(๒) ศักยภาพและแนวทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา

- จังหวัดพะเยามีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา แม้จะมีผลการประเมินโดยภาพรวมจะอยู่ในระดับปานกลาง แต่ผลการประเมินด้านปัจจัยหลักหรือสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก เนื่องจากพะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีอายุเก่าแก่มากกว่า ๙๐๐ ปี เป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญเมืองหนึ่งของล้านนา ปรากฏให้เห็นผ่านร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีในเกือบทั่วทุกแห่งหรือทุกอำเภอ มีวัดวาอารามที่เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุต่างๆ มากมาย เป็นมรดกล้ำค่าที่

คู่ควรแก่การอนุรักษ์หวงแหนให้คงอยู่ และถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีต้นทุนพื้นฐานความน่าสนใจ หรือ สิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าในตัวเองอยู่แล้ว

- แหล่งท่องเที่ยวหรือวัดพระธาตุส่วนใหญ่ในที่นี้ เป็นแหล่งโบราณสถานที่ทรงคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์และพุทธศิลปะ รวมถึงเป็นสถานที่ที่มีความงามตามธรรมชาติ การตั้งอยู่บนที่สูงหรือบน ดอย จึงมักจะมีจุดที่สามารถชมวิทิวทัศน์ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นสถานที่ที่ร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะแก่ การท่องเที่ยวพักผ่อนในวันหยุดเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ยังมีมักจะมีการจัดประเพณีทางศาสนาขึ้นเป็น ประจำ อาทิ ประเพณีสงกรานต์ พระธาตุ ประเพณีทานสลากภัต ประเพณีขึ้นปีใหม่ หรือสงกรานต์ เป็นต้น ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกที่จะมาเยี่ยมชม สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และประกอบกิจกรรมทางศาสนาไป ด้วย

- สิ่งที่ควรส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา ตามผลการ ประเมินศักยภาพ แสดงให้เห็นว่า ควรปรับปรุงให้มีร้านค้า โรงแรมที่พัก รถโดยสารประจำทาง แผนที่หรือ ป้ายบอกทางที่ชัดเจนมากขึ้น

- วัดที่มีผลการประเมินศักยภาพในระดับมาก เกิดจากการมีส่วนร่วมของเจ้าอาวาส/ผู้ดูแล รับผิดชอบ ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจ ดูแลเอาใจใส่ ร่วมกันพัฒนา อย่างจริงจัง โดยเฉพาะการระดมทุนทรัพย์ เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์ หรือสร้างสิ่งดึงดูดหลัก รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยไม่รอคอยงบประมาณจากราชการ เป็นการพัฒนาโดยเริ่มจาก ตนเอง ใช้ “หลักการพึ่งตนเอง” ก่อน แสดงให้คนอื่นเห็นจุดยืนและความตั้งใจจริง แล้วจึงค่อยๆ ประสาน หาแนวร่วม/หน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจเข้ามาช่วยเหลือดูแลเพิ่มขึ้น

- การจะพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจ หรือข้อตกลงในเรื่องจุดมุ่งหมายและทิศทางในการพัฒนาระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและเครือข่ายให้ตรงกัน วัดบางแห่งมีปัจจัย/ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่พร้อมอยู่ในตนเอง หรือมีสิ่งดึงดูดหลักอยู่แล้ว ประกอบ กับการมีคุณลักษณะของการเป็นวัดที่ดี ได้แก่ ความเงียบสงบ ความรื่นรม ความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจัดเป็นปัจจัย เสริมที่ดี อย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายในการพัฒนาของแต่ละวัดไม่เหมือนกัน วัดบางแห่งไม่มีความต้องการ ที่จะพัฒนาหรือมุ่งหมายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ไม่ต้องการให้มีผู้คนพลุกพล่าน บางแห่งเห็นว่าการเป็น แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาไม่ใช่ธรรมาหรือภารกิจหลักของวัด และในบางแห่งเห็นว่า การเพิ่มปัจจัย อำนาจความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวบางอย่างเกินภาระหน้าที่หรือความจำเป็น/ธรรมาของสงฆ์ ด้วยเหตุนี้ การจะพัฒนาวัดแต่ละแห่งให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องมีการทำความเข้าใจและมีเครือข่ายที่ เกี่ยวข้องช่วยดูแลรับผิดชอบอย่างเข้มแข็งและจริงจัง

- การพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน จะต้องได้รับความร่วมมืออย่างจริงจังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นด้านการท่องเที่ยว การศึกษา สังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การปกครอง สื่อมวลชน เป็นต้น

- ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ และพุทธศิลป์ การมีเส้นทางและกิจกรรมที่เชื่อมโยงกัน รวมถึงการบริหารจัดการที่จะต้องประสานความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ

สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ : จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ๒) เพื่อประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา และ ๓) เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ได้แก่ (๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา (๒) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ (๓) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ (๔) พระธาตุจอมก้อ อำเภอแม่ใจ (๕) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง (๖) พระธาตุซิงแกง อำเภอจุน (๗) พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน (๘) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว และ (๙) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง ผลการศึกษาพบว่า

วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ในจังหวัดพะเยา เป็นวัดที่มีองค์พระธาตุเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นเคารพสักการะด้วยความศรัทธาว่า เป็นสถานที่ประดิษฐานพระวรกายส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระเกศาธาตุ ตามตำนานพระธาตุแต่ละแห่งมักกล่าวถึงการเสด็จมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ณ สถานที่แห่งนั้น อันเป็นความเชื่อที่มีต้นแบบมาจากตำนานพระเจ้าเสียบโลก วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่แพร่กระจายอยู่บริเวณดินแดนล้านนา สิบสองปันนา รัฐฉาน และล้านช้าง ตลอดถึงบางพื้นที่แถบภาคอีสาน

การประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา โดยภาพรวม พบว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา ในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖ โดยจำแนกศักยภาพทางด้านต่างๆ ปรากฏผล ดังนี้

(๑) ด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว

ศักยภาพด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ โดยมีปัจจัยที่มีคะแนนความถี่ในระดับมากหรือเป็นจุดเด่น ได้แก่ การมีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ รองลงมาคือ มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่ นำมาศึกษา, มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม และมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ส่วนจุดที่ควรพัฒนาหรือมีน้อย ได้แก่ มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรมน้อยที่สุด รองลงมาคือ พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา และขาดการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น

(๒) ด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก

ศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๔ โดยมีปัจจัยที่มีคะแนนความถี่ในระดับมากหรือเป็นจุดเด่น ได้แก่ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น รองลงมาคือ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน, มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ และมีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต ส่วนจุดที่ควรพัฒนา คือ ยังไม่มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และราคาเหมาะสม รวมทั้งไม่มีสถานที่พักผ่อนที่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว

(๓) ด้านการเข้าถึง

ศักยภาพด้านการเข้าถึง โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๙ โดยมีปัจจัยที่มีคะแนนความถี่ในระดับมากหรือเป็นจุดเด่น ได้แก่ มีสภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสะดวก รองลงมา คือ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม และระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม ส่วนจุดที่ควรพัฒนา ได้แก่ การไม่มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ รองลงมาคือ ไม่มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

เมื่อนำผลการศึกษาทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์แล้ว ทำการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา ระดมความคิดเห็นในการร่างยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา สรุปได้ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาฐานความรู้/องค์ความรู้ รวมถึงการสร้าง/พัฒนาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน เป็นยุทธศาสตร์ที่มีเป้าประสงค์เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเชื่อมโยงกัน และ เพื่อให้เกิดความโดดเด่นในแต่ละวัดมากขึ้น โดยใช้กลยุทธ์ คือ เปิดตำนาน -> ตามรอยพระธาตุ สานสร้างอัตลักษณ์ -> รู้จักตนเอง มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ (๑) โครงการจัดทำข้อมูลประวัติความเป็นมาของ “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” (แปลภาษาไทย – อังกฤษ – จีน) (๒) โครงการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ อาทิ ด้านประวัติศาสตร์, ด้านวิปัสสนากรรมฐาน, ด้านศาสนพิธี การ/ศาสนพิธีกร เป็นต้น และ (๓) โครงการพัฒนาวัดให้เป็นพุทธอุทยาน – ธรรมอุทยาน หรือผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การจัดทำเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกัน เป็นยุทธศาสตร์ที่มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยใช้กลยุทธ์ คือ ก้าวไปบนเส้นทางบุญ-> คำจูนพระพุทธศาสนา มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ โครงการจัดทำเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยว “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” โดยกำหนดเป็นเส้นทางบุญ ๒ สาย ไม่ซ้ำกัน

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การส่งเสริมองค์ความรู้ทางด้านพุทธศิลปกรรม เป็นยุทธศาสตร์ที่มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านพุทธศิลปกรรม และการบริหารจัดการพุทธศิลป์ร่วมกัน โดยใช้กลยุทธ์ คือ เกื้อหนุนพุทธศิลป์ -> เยือนถิ่นโบราณสถาน มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ โครงการศึกษาเรียนรู้ และจัดการพุทธศิลป์ “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา”

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การสร้างความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน เป็นยุทธศาสตร์ที่มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน โดยใช้กลยุทธ์คือ บริหารเครือข่าย -> ขยายความร่วมมือ มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ (๑) โครงการส่งเสริมอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (๒) โครงการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างภาคีเครือข่าย (๓) โครงการพัฒนาการประชาสัมพันธ์และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน และ (๔) โครงการวิจัย และติดตามผล เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพการดำเนินงาน และอุปสรรค เพื่อนำไปสู่การแก้ไขที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ : จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา (๒) เพื่อประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา และ (๓) เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา พระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกเป็นตัวแทนของแต่ละอำเภอ ได้แก่ (๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา (๒) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ (๓) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ (๔) พระธาตุจอมก้อย อำเภอแม่ใจ (๕) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง (๖) พระธาตุซิงแกง อำเภอจุน (๗) พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน (๘) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูกามยาว และ (๙) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การสำรวจพื้นที่สังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การใช้แบบสอบถามการประชุมกลุ่มย่อย รวมถึงการถ่ายภาพ จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษามีดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ในจังหวัดพะเยา เป็นวัดที่มีองค์พระธาตุเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นเคารพสักการะด้วยความเชื่อและศรัทธาว่า เป็นสถานที่ประดิษฐานพระวรกายส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก ได้แก่ พระเกศาธาตุ พระธาตุขี้พระหัตถ์ และพระทันตธาตุ เป็นต้น ตำนานของพระธาตุ และประวัติความเป็นมาของพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง มักกล่าวถึงการเสด็จมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ณ สถานที่แห่งนั้น อันเป็นความเชื่อที่มีต้นแบบมาจาก “ตำนานพระเจ้าเลียบโลก” ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่แพร่กระจายอยู่บริเวณดินแดนล้านนา ลีบสองปันนา รัฐฉาน และล้านช้าง ตลอดถึงบางพื้นที่แถบภาคอีสาน

การสร้างพระธาตุในจังหวัดพะเยา มักจะสร้างบนที่สูง บนดอย หรือเนินเขาเตี้ยๆ นั้น เป็นเรื่องของคติการสร้างพระธาตุในล้านนา ที่มาจากความเชื่อดั้งเดิมว่า บนเขาเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งลี้ลับสถิตอยู่ ผสมผสานกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องจักรวาลคติ โดยเฉพาะการรับความเชื่อเรื่องอินทราคติ ที่

ถือว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าผู้สถิตเหนือเขาพระสุเมรุที่เป็นใจกลางของโลกและจักรวาล นอกจากนั้นยังแสดงถึงสัญลักษณ์ของพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีที่ประดิษฐาน ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เหนือยอดเขาพระสุเมรุ

จะเห็นว่า จังหวัดพะเยามีวัดพระธาตุในทุกอำเภอ และมีอีกมากมายในแต่ละอำเภอ ไม่เพียงแค่ว่า ๙ พระธาตุ ที่เป็นตัวแทนในแต่ละอำเภอที่นำมาศึกษาวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่าชาวพะเยาเป็นพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาพุทธมาช้านาน

๕.๑.๒ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

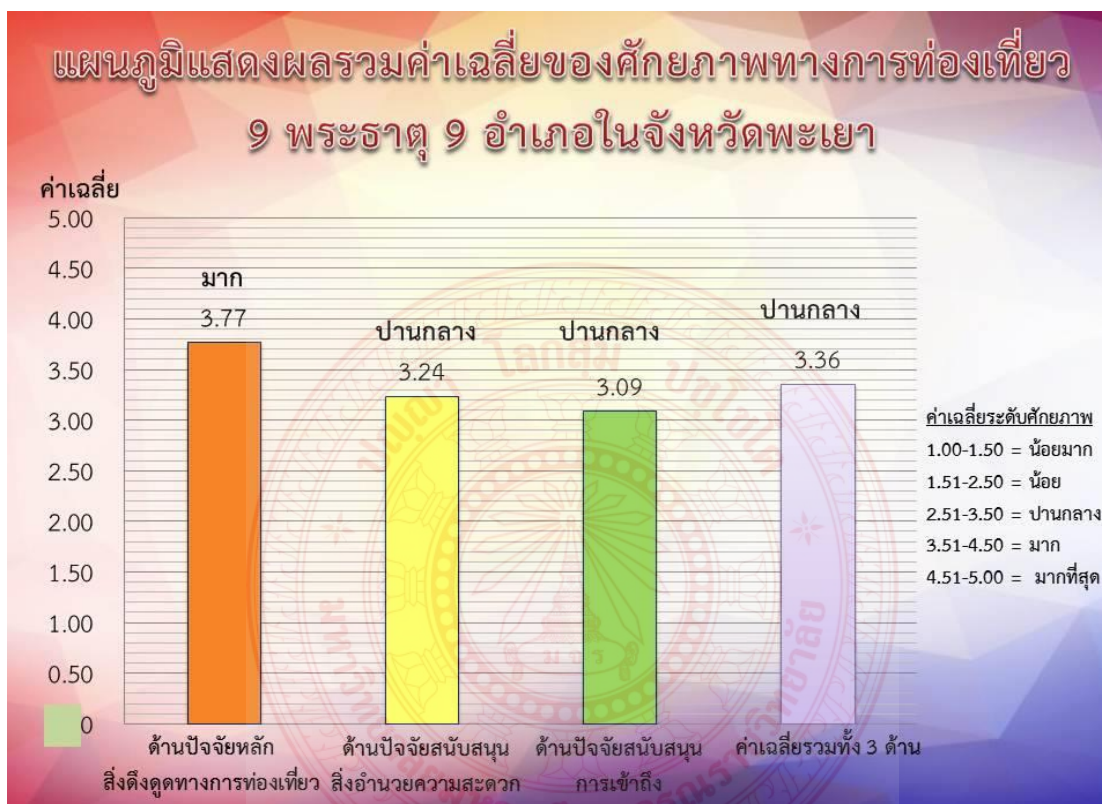
การประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยว โดยวัดจากการตอบแบบสอบถามของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน จำนวน ๔๕๐ คน พบว่า วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ในจังหวัดพะเยา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖ โดยจำแนกศักยภาพทางด้านต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

(๑) ศักยภาพด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ โดยมีปัจจัยที่มีคะแนนความถี่ในระดับมากหรือเป็นจุดเด่น ได้แก่ การมีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ จำนวน ๖ แห่ง, รองลงมาคือ มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่น่าศึกษา จำนวน ๕ แห่ง, มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม จำนวน ๕ แห่ง และมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น จำนวน ๕ แห่ง ส่วนจุดที่ควรพัฒนาหรือมีน้อย ได้แก่ มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรมน้อยที่สุด จำนวน ๘ แห่ง รองลงมาคือ พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา จำนวน ๖ แห่ง และขาดการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น จำนวน ๖ แห่ง

(๒) ศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๔ โดยมีปัจจัยที่มีคะแนนความถี่ในระดับมากหรือเป็นจุดเด่น ได้แก่ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น จำนวน ๖ แห่ง รองลงมาคือ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน จำนวน ๕ แห่ง, มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ จำนวน ๕ แห่ง และมีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต จำนวน ๕ แห่ง ส่วนจุดที่ควรพัฒนา คือ ยังไม่มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และราคาเหมาะสม รวมทั้งไม่มีสถานที่พักผ่อนที่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว จำนวนทั้ง ๙ แห่ง

(๓) ศักยภาพด้านการเข้าถึง โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๙ โดยมีปัจจัยที่มีคะแนนความถี่ในระดับมากหรือเป็นจุดเด่น ได้แก่ มีสภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสะดวก จำนวนทั้ง ๙ แห่ง รองลงมา คือ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม จำนวน ๘ แห่ง และระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมือง

ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม จำนวน ๖ แห่ง ส่วนจุดที่ควรพัฒนา ได้แก่ การไม่มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ จำนวนทั้ง ๙ แห่ง รองลงมา คือ ไม่มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย จำนวน ๗ แห่ง

แผนภูมิแสดงศักยภาพทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวมของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ

จากผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง หากจำแนกตามปัจจัยทางการท่องเที่ยว ๓ ด้าน ซึ่งได้แก่ ปัจจัยหลักหรือสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ปัจจัยสนับสนุนหรือสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแล้ว จะพบว่า

วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวยุทธศาสนาในระดับมาก ทางด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว โดยภาพรวม ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีต้นทุนเดิมที่ดี มีสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวยุทธศาสนาที่มีคุณค่าในตัวเอง จะเห็นได้ว่า วัดพระธาตุเกือบทุกแห่งล้วนมีตำนานพระธาตุที่เก่าแก่ มีความศักดิ์สิทธิ์ ที่ผู้คนได้รับทราบและเกิดความศรัทธามาช้านาน จากการมีเรื่องราวเล่าขานสืบต่อกันมาของการประดิษฐานพระธาตุ อันเป็นพระวรกายส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้า และการเสด็จมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ ณ สถานที่ดังกล่าว รวมถึงแต่ละแห่งยังเป็นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีทิวทัศน์ หรือสภาพโดยธรรมชาติที่สวยงาม สงบและร่มรื่น เหมาะแก่การพักผ่อน นอกจากนี้ ยังมีการจัดประเพณีท้องถิ่นประจำปี โดยเฉพาะงานทำบุญ

สรองน้ำพระธาตุ เป็นต้น ปัจจัยหลักเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ดีที่มีอยู่แล้ว ควรค่าแก่การอนุรักษ์ สืบทอด หวงแหวนให้คงอยู่สืบไป

ส่วนศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก และศักยภาพด้านการเข้าถึง โดยภาพรวมของวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง มีศักยภาพในระดับปานกลาง ได้แก่ การเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ การทำป่ายหรือมีบุคลากรให้ความรู้ การมีที่จอดรถกว้างขวางสะดวกสบาย รวมถึงการมีสัญญาณโทรศัพท์หรืออินเทอร์เน็ต และสิ่งที่ต้องพัฒนาปรับปรุงหรือขาดแคลน ได้แก่ ร้านค้า โรงแรมที่พัก รถโดยสารประจำทาง แผนที่หรือป้ายบอกทางที่ชัดเจน จะเห็นได้ว่า ปัจจัยเหล่านี้เป็นเพียงปัจจัยเสริมหรือสนับสนุนซึ่งไม่สามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ แต่สามารถพัฒนาหรือปรับปรุงได้ ขึ้นอยู่กับนโยบายและแนวทางปฏิบัติของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะจัดการดูแลแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ว่าจะพัฒนาปรับปรุงมากน้อยเพียงใด หรือเป็นไปในทิศทางใด

จะสังเกตได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวหรือวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่งนั้น มีจุดเด่นที่เหมือนกันทุกวัด ในเรื่องการมีสภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงตัวแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวก คิดเป็นความถี่ร้อยละ ๑๐๐ แต่ก็มีจุดที่ต้องพัฒนาหรือปรับปรุงที่เหมือนกันทุกวัด ในเรื่องการมีร้านค้า และสถานที่พักผ่อนรวมทั้งเรื่องการมีรถโดยสารเข้าออกในพื้นที่ ซึ่งมีความถี่คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ นั่นคือ เส้นทางการท่องเที่ยววัดพระธาตุ ทั้ง ๙ แห่ง มีสภาพเส้นทางที่ดีเหมาะแก่การเดินทางท่องเที่ยวเหมือนกันทุกแห่ง แต่ยังมีปัญหาเรื่อง ร้านค้า ร้านอาหาร และโรงแรมที่พักในบริเวณใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยวที่ยังมีไม่มากเหมือนกันทุกแห่ง อีกทั้งในเรื่องรถโดยสารประจำทางเข้าออกยังมีน้อย จนถึงไม่มี ปัจจัยเหล่านี้เองทำให้ได้ผลคะแนนศักยภาพเฉลี่ยโดยภาพรวมของศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุนหรือสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม วัดบางแห่งได้มีบริการห้องพัก แต่ไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ส่วนเรื่องรถโดยสารนั้น ด้วยแหล่งท่องเที่ยวส่วนมากไม่ได้อยู่ในถนนสายหลัก จึงมักไม่มีรถโดยสารผ่าน และในปัจจุบันนักท่องเที่ยวนิยมใช้รถส่วนตัวในการเดินทางท่องเที่ยว จึงไม่น่าจะเป็นเรื่องที่น่ากังวลหรือเป็นห่วงมากนัก

๕.๑.๓ ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

ในการกำหนดยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา โดยการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และระดมความคิดเห็นจากเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยาทั้งหมด ได้แก่ เจ้าอาวาส หรือผู้ดูแลวัดทั้ง ๙ วัด ตัวแทนคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมอำเภอต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา สถาบันปวงผญาพายัพ และสื่อมวลชน ได้แก่ พะเยาทีวี ทั้งหมดร่วมกันร่างแผนยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ภายใต้หัวข้อ “การประชุมเชิงปฏิบัติการร่างยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา” ในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๐

ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ สถาบันปวงผลญาพยาว วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยมี **เป้าประสงค์** เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในการพัฒนาวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับความนิยมมากขึ้น ตลอดจนสามารถเพิ่มขีดการรองรับนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นในอนาคตได้ ยุทธศาสตร์ทั้ง ๔ ข้อ มีดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาฐานความรู้/องค์ความรู้ รวมถึงการสร้าง/พัฒนาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน มีเป้าประสงค์เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเชื่อมโยงกัน และเพื่อให้เกิดความโดดเด่นในแต่ละวัดมากขึ้น โดยใช้กลยุทธ์ คือ เปิดตำนาน -> ตามรอยพระธาตุ สานสร้างอัตลักษณ์ -> รู้จักตนเอง มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ (๑) โครงการจัดทำข้อมูลประวัติความเป็นมาของ “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” (แปลภาษาไทย - อังกฤษ - จีน) (๒) โครงการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ อาทิ ด้านประวัติศาสตร์, ด้านวิปัสสนากรรมฐาน, ด้านศาสนพิธีการ/ศาสนพิธีกร เป็นต้น และ (๓) โครงการพัฒนาวัดให้เป็นพุทธอุทยาน - ธรรมอุทยาน หรือผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การจัดทำเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกัน มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยใช้กลยุทธ์ คือ ก้าวไปบนเส้นทางบุญ-> คำจูนพระพุทธศาสนา มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ โครงการจัดทำเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยว “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” โดยกำหนดเป็นเส้นทางบุญ ๒ สาย ไม่ซ้ำกัน ดังแสดงในหน้าต่อไป

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การส่งเสริมองค์ความรู้ทางด้านพุทธศิลปกรรม มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านพุทธศิลปกรรม และการบริหารจัดการพุทธศิลป์ร่วมกัน โดยใช้กลยุทธ์ คือ เกื้อหนุนพุทธศิลป์ -> เยือนถิ่นโบราณสถาน มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ โครงการศึกษาเรียนรู้ และจัดการพุทธศิลป์ “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา”

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การสร้างความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน โดยใช้กลยุทธ์คือ บริหารเครือข่าย -> ขยายความร่วมมือ มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ (๑) โครงการส่งเสริมอบรบบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (๒) โครงการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างภาคีเครือข่าย (๓) โครงการพัฒนาการประชาสัมพันธ์และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน และ (๔) โครงการวิจัย และติดตามผลเพื่อตรวจสอบประสิทธิผลการดำเนินงาน และอุปสรรค เพื่อนำไปสู่การแก้ไขที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

โครงการจัดทำเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยว “๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา”

ภาพแสดงเส้นทางสายบุญ โปรแกรมที่ ๑

ภาพการท่องเที่ยวเส้นทางสายบุญ สายที่ ๑ เริ่มเดินทางนมัสการสักการะ จาก (๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา -> (๒) พระธาตุนาน้อย อำเภอภูกามยาว -> (๓) พระธาตุซิวแกง อำเภอจุน -> (๔) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง -> (๕) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ -> (๖) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง -> (๗) พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน -> (๘) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ -> (๙) พระธาตุนอกเมือง อำเภอแม่ใจ

ภาพแสดงเส้นทางสายบุญ โปรแกรมที่ ๒

ภาพการท่องเที่ยวเส้นทางสายบุญ สายที่ ๒ เริ่มเดินทางนมัสการสักการะ จาก (๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา -> (๒) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ -> (๓) พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน -> (๔) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง -> (๕) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ -> (๖) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง-> (๗) พระธาตุซิวแกง อำเภอจุน -> (๘) พระธาตุนาน้อย อำเภอภูกามยาว -> (๙) พระธาตุนอกเมือง อำเภอแม่ใจ

ตารางแสดงยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาฐานความรู้/องค์ความรู้ และการสร้าง/พัฒนาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน

- เป้าประสงค์
 - - เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเชื่อมโยงกัน
 - - เพื่อให้เกิดความโดดเด่นในแต่ละวัดมากขึ้น
- กลยุทธ์ **เปิดตำนาน -> ตามรอยพระธาตุ** **สานสร้างอัตลักษณ์ -> รู้จักตนเอง**
- กิจกรรม
 - - โครงการจัดทำข้อมูลประวัติความเป็นมาของ “9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” (แปลภาษาไทย – อังกฤษ – จีน)
 - - โครงการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ อาทิ ด้านประวัติศาสตร์, ด้านวิปัสสนากรรมฐาน, ด้านศาสนพิธีการ/ ศาสนพิธีกร เป็นต้น
 - - โครงการพัฒนาวัดให้เป็นพุทธอุทยาน – ธรรมอุทยาน หรือผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การจัดทำเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกัน

- เป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน
- กลยุทธ์ **ก้าวไปบนเส้นทางบุญ-> คำจูนพระพุทธศาสนา**
- กิจกรรม - โครงการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว “9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” โดยกำหนดเป็นเส้นทางบุญ 2 สาย ไม่ซ้ำกัน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมองค์ความรู้ทางด้านพุทธศิลปกรรม

- เป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านพุทธศิลปกรรม และการบริหารจัดการพุทธศิลป์ร่วมกัน
- กลยุทธ์ **เกื้อหนุนพุทธศิลป์ -> เอือนถิ่นโบราณสถาน**
- กิจกรรม - โครงการศึกษาเรียนรู้ และจัดการพุทธศิลป์ “9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา”

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน

- เป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน
- กลยุทธ์ **บริหารเครือข่าย -> ขยายความร่วมมือ**
- กิจกรรม
 - - โครงการส่งเสริมอบรบบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว
 - - โครงการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างภาคีเครือข่าย
 - - โครงการพัฒนาการประชาสัมพันธ์และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน
 - - โครงการวิจัย และติดตามผล เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพการดำเนินงาน และอุปสรรค เพื่อนำไปสู่การแก้ไขที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

- การสร้างพระธาตุในจังหวัดพะเยา มักจะสร้างบนที่สูง บนดอย หรือเนินเขาเตี้ยๆ นั้น ตามคติการสร้างพระธาตุในล้านนา สอดคล้องกับ สุรพล คำริห์กุล ว่าเป็นลักษณะที่มาจากความเชื่อดั้งเดิมว่าบนเขาเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งลี้ลับสถิตอยู่ ผสมผสานกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องจักรวาลคติ โดยเฉพาะการรับความเชื่อและเรื่องอินทราคติ ที่ถือว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าผู้สถิตเหนือเขาพระสุเมรุที่เป็นใจกลางของโลกและจักรวาล นอกจากนั้นยังแสดงถึงสัญลักษณ์ของพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีที่ประดิษฐาน ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เหนือยอดเขาพระสุเมรุ

- ตำนานพระธาตุในแต่ละแห่ง เป็นจารีตที่ทำเพื่อให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนจะได้เลื่อมใสศรัทธาในสถานที่นั้นๆ เป็นแรงจูงใจให้คนมาสักการะพระธาตุในท้องถิ่นนั้นๆ อาจจะได้มีเนื้อหาความเป็นจริง สอดคล้องกับ เจริญชาย อักษรดิษฐ์ ที่ทำการศึกษาแนวคิดพระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุที่ว่าเป็นอุดมการณ์หนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ที่ผสมผสานความเชื่อของท้องถิ่นนั้นๆ กับแบบแผนอย่างลังกาคติ จนก่อให้เกิดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งนี้มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม แต่มีความคล้ายคลึงกันทางด้านบทบาทและความหมายของพระธาตุคือมายาภาพที่ถูกสร้างขึ้นเป็นเนื้อหาหรืออุดมการณ์ภายใต้คติความเชื่อ ความศรัทธา และองค์ความรู้ที่ถูกสืบทอดกันมา

๕.๒.๒ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

- ผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา พบว่า โดยภาพรวมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง มีเพียงบางวัดที่มีผลการประเมินในระดับดี สอดคล้องกับการวิจัยของ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ่น)^๑ เรื่องการพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มีศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวได้ ในระดับดี มีเพียงบางวัดที่มีความสามารถในการจัดการเชิงการท่องเที่ยวในระดับดีมาก และก็มีอีกหลายวัดที่ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในทำนองเดียวกัน ศักยภาพด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม มีผลการประเมินศักยภาพในระดับมาก สอดคล้องกับเรื่องดังกล่าวด้วย โดยพบว่า มีเส้นทางทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย ในมิติของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยวัดที่มี

^๑ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ่น) และคณะ, “การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๕.

ความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมและความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ จะเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงมาก

นอกจากนั้น ยังสอดคล้องกับผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยของ แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม^๒ เรื่องรูปแบบและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง ‘เส้นทางบุญ สู่เส้นทางธรรม’ พบว่า วัดกลุ่มตำนานองค์พระธาตุและกลุ่มพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีความพร้อมในทางกายภาพมากที่สุด

- ผลการศึกษาศักยภาพด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก ส่วนศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก และมีศักยภาพด้านการเข้าถึง อยู่ในระดับปานกลาง ยังสอดคล้องกับการศึกษาเรื่องการศึกษาารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ: กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ของพระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี^๓ ที่พบว่า ผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทยนั้น นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม เรียงตามลำดับ คือ ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวในระดับมาก รองลงมาคือด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

๕.๒.๓ ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

คณะผู้วิจัยได้กำหนดยุทธศาสตร์ โดยใช้กลยุทธ์เชิงรุก เป็นการนำศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดเด่น/จุดแข็ง (Strengths) และโอกาส (Opportunities) มาเป็นตัวขับเคลื่อน โดยการส่งเสริมให้มีการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ และพุทธศิลป์ การมีเส้นทางและกิจกรรมที่เชื่อมโยงกัน รวมถึงการบริหารจัดการที่จะต้องประสานความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายอย่างสอดคล้องกับการศึกษา ของ พระมหาเสรีชน นิริสสุโร (พันธ์ประโคน)^๔ เรื่องการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ที่พบว่า การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีโอกาสและความพร้อมในการพัฒนาให้ ก้าวหน้ามากขึ้น โดยต้องอาศัยความร่วมมือเชิงองค์กร ความมั่นคง และเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมควบคู่กันไป

^๒ แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และคณะ, “รูปแบบและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง ‘เส้นทางบุญ สู่ เส้นทางธรรม’”, รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๕.

^๓ พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, “การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ: กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม”, รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๕.

^๔ พระมหาเสรีชน นิริสสุโร (พันธ์ประโคน) และคณะ, “การจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- เพื่อให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมีความเป็นไปได้มาก อาจใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาหรือเชื่อมโยงต่างกันไปตามการระดับหรือแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยว อาทิ แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพมาก, แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพปานกลาง และน้อย แหล่งท่องเที่ยวที่เน้นธรรมชาติความสงบ แหล่งท่องเที่ยวที่เน้นประวัติศาสตร์โบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวที่เน้นการจัดประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น

- ยุทธศาสตร์เกิดขึ้นได้ แต่การพัฒนาจะเกิดขึ้นจริงและมีความยั่งยืน อยู่ที่ความมุ่งมั่นจริงจังของภาคีเครือข่าย และการมีผู้นำที่ดี

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- การหายุทธศาสตร์การพัฒนาความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

- การคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่จะทำการพัฒนาให้เป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวเดียวกัน ควรจะมีการหารือตกลงถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมายก่อน และควรคัดเลือกแหล่งที่พร้อมจะให้ความร่วมมือในการพัฒนา

บรรณานุกรม

(๑) หนังสือ

- กรมศิลปากรที่ ๗ น่าน. **วัดพระธาตุตอดอยหยวก**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., ๒๕๕๖.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **แนวทางการจัดการและส่งเสริมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒.
- เกรียงศักดิ์ ชัยดรณ. **โบราณวัตถุและศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑ์เวียงพายว (วัดลี)**. พะเยา: นครนิเวศการพิมพ์, ๒๕๕๑.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๐ - ๒๕๖๔)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ม.ป.ป.
- ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. **การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๒.
- ชยาภรณ์ ชื่นชุงโรจน์. **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว**. เชียงใหม่: ภาควิชามนุษยสัมพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗.
- ณัฐภัทร จันทวิช. **พระบรมสารีริกธาตุ**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๙.
- เจียรชาย อักษรดิษฐ์. **ตำนานพระเจ้าเลียบโลก: การศึกษาพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนา ภูมินาม ตำนาน ผู้คน**. เชียงใหม่: ธารปัญญา, ๒๕๕๒.
- น. ณ ปากน้ำ. **สยามศิลปะ จิตรกรรมและสถาปัตยกรรม**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๓๘.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.
- ประกอบ โชปประการ. **วิวัฒนาการทางชนมประเพณีไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๓.
- ปลาย บุรพาทิศ. **พระบรมธาตุและวัดดุมงคล**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์, ๒๕๕๑.
- ปัญญา เทพลิงห์. **ศิลปะเอเชีย**. กรุงเทพฯ: บริษัทแอกทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๘.
- ผาสุข อินทรารุช. **ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๔๒.
- พระธรรมวิมลโมลี. **ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ๒๕๓๙.
- พระมหาศรีบรรดร ธิธมโม. **พระธาตุจังหวัดพะเยา**. พะเยา: นครนิเวศการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- พระมหาสุทธิธยาภากรโร และคณะ. **การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- _____. **เครือข่าย: ธรรมชาติความรู้และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘.
- พลอยศรี โปราณานนท์. **ผลกระทบจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.
- พจนา สวนศรี. **การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยชุมชน**. เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. การมีส่วนร่วมของชุมชน นโยบายและกลวิธี. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๓๗.
ทองดี ทรราชคุณารมณ. พระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมธาตุในพระสังฆราชูปถัมภ์,
๒๕๔๖.

เถียรชาย อักษรดิษฐ์. ชูธาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ กรณีศึกษา
ความเชื่อเรื่องพระธาตุปีเกิดในล้านนา. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๔๕.

_____ .ตำนานพระเจ้าเลียบโลก: การศึกษาพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนา ภูมินาม ตำนาน
ผู้คน. เชียงใหม่: ธารปัญญา, ๒๕๕๒.

มานะ ไชยสถาน. วัดพระธาตุดอยหยวก“ขึ้นธาตุแปดเป็ง”. พะเยา: ต้นกล้าวิชาการ, ๒๕๕๗.

มนัส สุวรรณ. กวีานพะเยา นิเวศวิทยา และศักยภาพในการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวใหม่. คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔.

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในลุ่มแม่น้ำโขง. เชียงใหม่:
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

ยศ สันตสมบัติ. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร.
กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพใน
ประเทศไทย, ๒๕๔๔

_____ . มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

รัชนิกร เศรษฐ. โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๓๖.

วิถี พานิชพันธ์. วิถีล้านนา. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๘.

วิสันต์ ทำวสูงเนิน. ประเพณีพื้นบ้าน ตำนานพื้นเมือง. กรุงเทพฯ: วีทีเอส, ๒๕๔๒.

ศ. ธรรมรัตน์. พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, ๒๕๕๑.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “ความรู้เรื่องพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ใน เอกสารรายงาน
การสัมมนาของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๓.

เศกสรรค์ ยงวนิชย์. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. เทียวพะเยา เมืองภูมามยาว อารยธรรมโบราณแห่งเมือง
ทะเลสาบกลางหุบเขา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พะเยา: สุทธิโรจน์ พริ้นติ้ง, ๒๕๕๘.

สมเด็จพระบรมพรมาณุชิตชินโอรส. พระปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ,
๒๕๑๔.

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. “ตำนานพระปริตร” ในประชุมพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับตำนาน
พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธเจดีย์. ธนบุรี: โรงพิมพ์รุ่ง
วัฒนา, ๒๕๑๓.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๖.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. จังหวัดพะเยามาจากไหน?. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๒.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๓๘.

สุรพล ดำริห์กุล. แผ่นดินล้านนา. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๓๙.

(๒) บทความ

ประยูร อุลุชาฎะ (น. ณ ปากน้ำ). “ปัญหาของศิลปะล้านนารุ่นก่อนอาณาจักรเชียงใหม่”, **เมืองโบราณ**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๓๑) : ๖๒.

เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. “ปริศนาโบราณคดี: ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เชื่อมร้อยโลก มอญ ม่านฉาน และล้านนา”, **มติชนสุดสัปดาห์ ออนไลน์**. ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๑๕๙๙ (วันศุกร์ที่ ๐๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๔) : ๗๕.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “อิง - ยม - น่าน ความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมระหว่างสุโขทัย แพร่น่าน และพะเยา”, **เมืองโบราณ**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๓๑) : ๔๗.

_____ . “ข้อมูลใหม่ - ข้อคิดใหม่เกี่ยวกับเมืองเชียงแสน - พะเยา”, **เมืองโบราณ**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - กรกฎาคม ๒๕๒๔) : ๙ - ๒๓.

_____ . “พิพิธภัณฑสถานศึกษานอกกระบับ”, **เมืองโบราณ**. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓. (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๓๐) : ๑๐ - ๑๒.

_____ . “อิง - ยม - น่าน ความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์, และวัฒนธรรมระหว่างสุโขทัย แพร่น่าน และพะเยา”, **เมืองโบราณ**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๓๑) : ๔๑ - ๔๙.

สายชล ปัญญชิต และภูเบศ วณิชชานนท์. “การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของภาคใต้: การพัฒนาเส้นทางและผลกระทบ”, **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. ปีที่ ๑๘ (มกราคม - ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๒๕๓ - ๒๕๕.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. “บันทึกทั่วไปเกี่ยวกับการสำรวจภาคเหนือ”, **โบราณคดี**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๑๑) : ๖๐ - ๖๓.

(๓) รายงานการวิจัย

พระครูศรีวรพินิจ และ สหทัยา วิเศษ. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี. “การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม”. รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๕.

พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบอูน) และคณะ. “รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย”. รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๓.

_____ . “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร”. รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๔.

_____ . “การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”. รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๕.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอู่) และคณะ. "รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดใน กรุงเทพมหานคร". รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

พระมหาเสรีชน นิริสโร (พันธ์ประโคน) และคณะ. "การจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย". รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. "บทบาทของลัทธิทวิปในฐานะศูนย์กลางพุทธศาสนาต่อพุทธศิลป์ไทย", รายงานการวิจัย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๖๐.

วิมล ปิงเมืองเหล็ก, จักรแก้ว นามเมือง และคณะ. "การศึกษาวิเคราะห์เอกสารโบราณเมืองพะเยา: ศึกษาเฉพาะกรณีเอกสารบันทึกโบราณเกี่ยวกับพระครูศรีวิราชปัญญา". รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

แม่ชีกฤษณา รักษาโณม และคณะ. "รูปแบบและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง 'เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม'", รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๕.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จังหวัดพะเยา.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/phayao1.htm> (๑๕ เมษายน ๒๕๖๑).

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://masterplan.andamanecotourism.com>. (๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙).

ประชาไท. เสนอแปล 'ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับเชียงใหม่' ขยายองค์ความรู้ล้านนาคติศึกษา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2017/01/69637#comment-0>. (๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐).

(๕) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์, พระครูวรเจตญาพิบาล, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมก้อย อำเภอแม่ใจ, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์เจตีสุนทร, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยหยวก ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา, ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูนิพัฒน์พัฒนกิจ, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุขิงแกง อำเภอจุน, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูจันทวิริโยภาส, เจ้าอาวาสวัดศรีเมืองมาง ตำบลบ้านมาง อำเภอเชียงม่วน, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระประภากร กนต์วิโร, เจ้าอาวาสพระธาตุภูป้อ ตำบลบ้านมาง อำเภอเชียงม่วน, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสังขมณี, เจ้าอาวาสวัดสันตันแห่น อำเภอภูกามยาว, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระจงรักษ์ วรจิโร, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง, ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรบุญเที่ยง พุทธสาวิโก, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, ๒๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ กะทง, นายกองดีการบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูกามยาว, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายเดช เดชบุญ, ผู้ใหญ่บ้านสันต้นแหน อำเภอภูกามยาว, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ คุณแสง ยะมงคล, ไวยาวัจกร วัดพระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง, ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พ่อปิ่น ขาวสะอาด, ผู้สูงอายุนอนหงอนบ้านหนองร่มเย็น อำเภอเชียงคำ, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายนพฤทธิ์ ศิริโกศล, นายอำเภอเชียงคำ, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือวิจัย

แบบสอบถาม

ตอนที่ ๑ การประเมินศักยภาพของวัด...ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว					
๑.๑ มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่่าศึกษา					
๑.๒ มีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์					
๑.๓ มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่า					
๑.๔ มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงน่าเลื่อมใสศรัทธา					
๑.๕ มีการจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรม					
๑.๖ มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม					
๑.๗ มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาด เป็นระบบระเบียบ					
๑.๘ มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น					
๑.๙ มีการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่นๆ มีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น					
๒. ปัจจัยสนับสนุน/ด้านสิ่งแวดล้อมความสะดวก					
๒.๑ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน					
๒.๒ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น					
๒.๓ มีห้องน้ำที่สะอาด/เพียงพอต่อการใช้งาน					
๒.๔ มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ					
๒.๕ มีความรู้สึกลดภัยทั้งทางทรัพย์สินและร่างกาย					
๒.๖ มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต					
๒.๗ มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และมีราคาเหมาะสม					
๒.๘ มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว					
๓. ปัจจัยสนับสนุน/ด้านการเข้าถึง					
๓.๑ มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย					
๓.๒ มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน - เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ					
๓.๓ สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวก					
๓.๔ ระยะเวลาการเดินทางจาก <u>ตัวเมือง</u> ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม					
๓.๕ ระยะเวลาการเดินทางจาก <u>ที่นี่</u> ไปยัง <u>สถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ</u> มีความเหมาะสม					

ตอนที่ ๒ ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริม และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

.....

.....

.....

แบบสอบถาม/สัมภาษณ์

การประชุมเชิงปฏิบัติการ

ร่างยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา

ท่านมีข้อเสนอแนะในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้ อย่างไรบ้าง

ชื่อนามสกุล/ฉายา.....

ตำแหน่ง/หน่วยงาน.....

1. วัดของท่านมีตำนานพระธาตุหรือไม่ มีการกล่าวถึงอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมหรือประกอบกิจกรรมอะไรที่วัดของท่านบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่า วัดของท่านมีอะไรเป็นจุดดึงดูดหรือน่าสนใจบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่า วัดของท่านมีอะไรต้องปรับปรุง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. ที่วัดมีการจัดงานประเพณีประจำปีอะไรบ้าง และงานอะไรที่มีคนเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก

.....

.....

.....

.....

.....

6. ท่านคิดว่า ควรจะมีการจัดกิจกรรมอะไรร่วมกันกับวัดพระธาตุในอำเภออื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

7. ท่านคิดว่า จะเชื่อมโยงการท่องเที่ยววัดพระธาตุทั้ง 9 แห่งใน 9 อำเภอได้อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

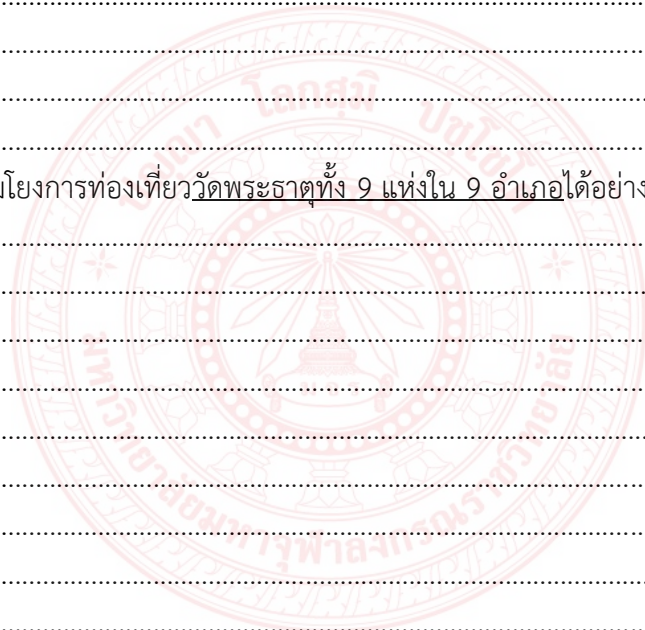
.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข
ภาพถ่ายการลงพื้นที่ดำเนินการวิจัย

๑. ภาพการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ณ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

พระครูนิพนธ์พัฒนกิจ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุขิงแกง อำเภอจุน เมตตาให้ข้อมูล

พระนิสิต ผู้ช่วยนักวิจัย เข้าสัมภาษณ์ นายเทวา ปัญญาบุญ นายอำเภอจุน

พระครูสาครพัฒนากการ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ เมตตาให้ข้อมูล

พระนิสิต ผู้ช่วยนักวิจัย สัมภาษณ์ พ่อหนานปิ่น ชาวสะอาด ผู้ดูแลวัดพระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ

นักวิจัยลงพื้นที่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเจ้าอาวาสและผู้ดูแล วัดพระธาตุดูซาง อำเภอดูซาง

๒. การประชุมระดมความคิดเห็นร่างยุทธศาสตร์การเชื่อมโยง ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอใน จังหวัดพะเยา

ภาคผนวก ค
การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
นมัสการ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูพิทักษ์เจตีสุนทร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคุดอยหยวก อำเภอปง จังหวัดพะเยา
ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ :
จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ นางสาว
นภาพร หงษ์ทอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๒ ถึงปัจจุบัน ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้
ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. ได้ทราบศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุคุดอยหยวก รวมถึงศักยภาพทางการท่องเที่ยวทาง
พุทธศาสนาในจังหวัดพะเยาในภาพรวม
๒. สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาที่สำคัญและ
เป็นที่นิยมมากขึ้น ตลอดจนสามารถเพิ่มขีดการรองรับนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นในอนาคตได้

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูพิทักษ์เจตีสุนทร)
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคุดอยหยวก

ผลผลิต

- ๑) ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดหรือคติการสร้างพระธาตุ, ตำนาน หรือประวัติความเป็นมาของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา
- ๒) ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา
- ๓) ได้ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา
- ๔) ได้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์ องค์ความรู้เชิงประวัติศาสตร์และเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกันของ ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

ผลลัพธ์

๑. ทำให้เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลเกี่ยวกับตำนานพระธาตุในจังหวัดพะเยา และการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ
๒. ทำให้เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา ได้มีส่วนร่วมในการร่วมยุทธศาสตร์การเชื่อมโยง ๙ พระธาตุ ๙ อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของตน และทิศทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของหน่วยงานท้องถิ่นที่รับผิดชอบโดยตรง
๓. ทำให้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา เป็นที่รู้จักและน่าสนใจมากขึ้น

ผลกระทบ

๑. สืบเนื่องจากการเปิดเผยตำนานและข้อมูลความรู้เชิงประวัติศาสตร์ รวมถึงการเป็นแหล่งโบราณสถานและพุทธศิลป์ที่เก่าแก่ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง ได้รับความสนใจจากเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยามากขึ้น
๒. เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา เกิดความตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาที่สำคัญ
๓. เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา เกิดการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีความคิดที่จะร่วมกันพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้น ตลอดจนเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นในอนาคต

ประวัติผู้วิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)	นางสาวนภาพร หงษ์ ทอง
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	MISS NAPAPORN HONGTHONG -
เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน	อาจารย์
ตำแหน่งทางวิชาการ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สังกัดหน่วยงาน	วิทยาเขตพะเยา
ที่อยู่	เลขที่ ๕๖๖ หมู่ที่ ๒ ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐ โทร. ๐๘๘ - ๙๖๙๖๖๙๓ Email: kampanatth@gmail.com

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๔๒	ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ.๒๕๔๗	ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สาขาวิชาการที่เชี่ยวชาญ ปรัชญา, ภาษาอังกฤษ, คอมพิวเตอร์
ผลงานทางวิชาการ

- ๑) ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม: ประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และหลักพุทธธรรมในสมัยล้านนาและสุโขทัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ผู้ร่วมวิจัย) ๒๕๕๙.
- ๒) การพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ จังหวัดพะเยา ตามหลักพุทธธรรม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ผู้ร่วมวิจัย) ๒๕๕๙.
- ๓) รูปแบบและกระบวนการสร้างสังคมปลอดภัยเสพติดตามหลักพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ผู้ร่วมวิจัย) ๒๕๖๐.

๒. ประวัติผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๑

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)

นายชูชาติ สุทธะ

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

MR. CHUCHAT SUTTA -

เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

ผู้ ช่ วยศาสตราจารย์

ตำแหน่งทางวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังกัดหน่วยงาน

วิทยาเขตพะเยา

ที่อยู่ เลขที่ ๕๖๖ หมู่ ที่ ๒ ตำบล

บลแม่ ก่า อำเภอมือง จังหวัดพะเยา

ยา ๕๖๐๐๐

โทร. ๐๙๒ - ๔๕๙๖๒๘๗

Email : maxsutta@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๓

สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักศาสนศึกษาวัดศรีโคมคำ

อำเภอมือง จังหวัดพะเยา

พ.ศ. ๒๕๓๗

สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค สำนักศาสนศึกษา

วัดศรีโคมคำ อำเภอมือง จังหวัดพะเยา

พ.ศ. ๒๕๔๑

ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๒

ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๔

M.A. (PHILOSOPHY) UNIVERSITY OF MADRAS INDIA

พ.ศ. ๒๕๖๐

ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา

พระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สาขาวิชาการที่เชี่ยวชาญ

พระพุทธศาสนาและปรัชญา รัฐศาสตร์

ผลงานทางวิชาการ

๑) การศึกษาวิเคราะห์พุทธลักษณะของพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยาด้วยหลักสุนทรียศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (หัวหน้าโครงการ) ๒๕๕๗.

๓. ประวัติผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๒

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)

พระครูศรีวรพินิจ (สมคิด คมภีรญาโณ)

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phrakhrusriworapinij

เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

ตำแหน่งทางวิชาการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์

สังกัดหน่วยงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

ที่อยู่

เลขที่ ๕๖๖ หมู่ที่ ๒ ตำบลแม่กา

อ.เมือง จ.พะเยา ๕๖๐๐๐ โทร ๐๘๘ - ๕๙๙๕๖๑๖

Email: somkidin2508@gmail.com

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๒๕ สอบได้นักธรรมชั้นเอก

สำนักศาสนศึกษาวัดป่าจิว

อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

พ.ศ. ๒๕๓๐ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค

สำนักศาสนศึกษาวัดป่าจิว

อำเภอเวียงป่าเป้าจังหวัดเชียงราย

พ.ศ. ๒๕๓๕ ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (บริหารรัฐกิจ)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๐ ปริญญาโท (ปรัชญา)

มหาวิทยาลัยมทรส ประเทศอินเดีย

พ.ศ. ๒๕๕๗ ปริญญาเอกพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สาขาวิชาการที่เชี่ยวชาญ ปรัชญาอินเดีย พุทธศาสนาและปรัชญา บริหารรัฐกิจ

ผลงานทางวิชาการ

๑) การสานเสวนาหาทางออกในการแก้ไขปัญหาบ้านพะเยาแหล่งทุนจากสำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า. (ผู้ร่วมวิจัย) ๒๕๔๔.

๒) กระบวนการสร้างและสื่อสารองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวงธมมปญโญ) วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (หัวหน้าโครงการ) ๒๕๕๖.

๓) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งโบราณคดีทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (หัวหน้าโครงการ) ๒๕๕๗.

๔) การพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ จังหวัดพะเยา ตามหลักพุทธธรรม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (หัวหน้าโครงการ) ๒๕๕๙.